

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΣ'

ΜΑΡΤΙΟΣ 1951

ΑΡ. 189

ΝΥΧΤΕΡΙΝΟ

Ροδοστάλα ή θραδιά σ' άνθογιάλι,
θάμα όνειρου και μάγεμα ή φύση
κι' άσημι τὰ φεγγάρι όλο σκύβει
τήν ταιγγάνα νυχτιά νά φιλήσει.

Στή λιμνούλα πού νείρεται, άγνάντια,
θυθισμένο σά σ' έκσταση θεία,
μέ μεθάει τοῦ φιλιού σου τὸ μῦρο,
τοῦ χαιδιού σου μέ ζώνει ή μαγεία.

Πλανεμένος σ' όνειρου τὸ θάμπος,
σέ κρινάνθια τις έγνωιες κοιμίζω,
στῶν ματιῶν σου τὰ μπλάβα πελάγη
τὴ στερνή μου τὴ θλίψη θυθίζω.

Εὐωδιάζει άνθι βιόλας ὁ πόθος,
στὸ γλυκὸ τῆς ψυχῆς μου γιορτάσι,
τὸ φεγγάρι άσημι κι' όλο σκύβει
τὴ μαγεύτρα νυχτιά ν' άγκαλιάσει.

ΕΜΠΛΕΞΑ ΑΠΟΨΕ ΣΤΟ ΚΡΑΣΙ...

"Εμπλεξα άπόψε στὸ κρασί
σὲ κάποια τῆς ταβέρνας άκρη,
—τῆς θύμησῆς μου τὸ βιολί
άργοσταλάει βουβά ἕνα δάκρυ—

Πιὸ κεί ἕνας γέρο ναυτικὸς
—κρασί γουλιὰ μέσ τὸ ποτήρι—
θυμάται τὴν ξανθιά στὴ Νάπολι,
τὴ μαυρομάτα στὸ Μισσίρι.

Δυὸ τρεῖς άγνάντια μου γελοῦν
—τὴ θλίψη ποῦναι τούτῃ Θεέ μου—
καί γῶ μονάχος στὴν άπόμερη
γωνιά, κερνάω τις θύμησές μου.

"Εμπλεξα άπόψε στὸ κρασί
—γλυκὰ νοσταλγικά ματάκια...—
«φέρε μου κάπελα μισή
νά πάνε κάτω τὰ φαρμάκια.»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΥΠΝΗΜΑ

Τὸν ὕπνο κάλεσεν ἡ κόρη,
μὴν ὄνειρόπλαστη θραυδιά,
γιὰ κάτι ποῦχε στὴν καρδιά,
γιὰ μιὰ παράξενη μιλιὰ,
γιὰ ἓν ἀπόκοσμο ἠλιοχώρι.

Μὲ τ' ἀκροδάχτυλο στὰ χεῖλη
τώρα ποῦ ἡμέρεψε ἡ ντροπή,
μ' ἓνα παλμὸ θεὸ νὰ τὸ πεί,
μεσ' τὴ μακάθρια σιωπή:
«᾿Ήταν αὐτὸ τὸ πρῶτο δεῖλι.

»Ἀργόσερνα στὸν κάμπο πέρα,
»κι' εἶδα στὸ φόντο τὸ θαμπό,
»πὼς ὄριμο ἔδεσε καρπὸ
»τὸ δέντρο, μ' ἓνα χαρωπὸ
»ἀπαλοχάϊδεμα τ' ἀγέρα.

»Καὶ γλυκομίλησαν δυὸ ρόδα,
»κατ' ἀπ' τὸ φῶς ψιθυριστά,
»—κι' ἦτανε τόσο ταιριαστά—
»πὼς θεὸ νὰ μένουνε πιστά,
»πάντα, γι' αὐτὸ ποῦ ἐγὼ πρωτόδα».

Καὶ κομποδέθηκε ἡ δροσοῦλα,
σὰν καθρεφτίζαν τὰ νερά
τοῦ ὕπνου τ' ἀχρωμα φτερά,
στὰ λόγια αὐτὰ τὰ θαλερά
ποῦ τοῦχε πεῖ πιστὰ ἡ παιδούλα.

Κι' εἶπε στοῦ ἡλίου μὴν ἀχτίδα,
νάθγει ἀγούλα ροδαλή,
πέρ' ἀπ' τὰ θάθη ντροπαλή,
ζευγάρι, μ' ἓνα του φιλί,
νὰ γένῃ ὁ Πόθος κι' ἡ Ἐλπίδα.

Δ. ΔΑΝΙΗΛ

ΣΑΝ ΛΕΙΠΕΙΣ...

Σὰν λείπεις μὲ καῦμὸ σ' ἀναζητῶ
μὲ περιζῶνει χάος, ἀπελπισία,
χάνει τὸ χρῶμα τὸ καθάριο ὁ οὐρανὸς
κάθε χαρὰ ἢ ψυχὴ μου κι' ἡρεμία.

Νοιώθω τριγύρω μου ὅλα μιὰ ἐρημιά,
κι' ἄς εἶμαι σὲ κοσμοπλημμύρα,
τ' ἄνθη δὲν ἔχουν εὐωδιά καμιά,
χιλιάδες κι' ἄν σκορπᾶνε μύρα.

Βουβά γιὰ μένα εἶναι τὰ πουλιά,
γιατὶ στὰ φτιά μου ἀκούω τὴ φωνή σου,
εἶμαι τυφλὴ στοῦ κόσμου ὅλες τὶς χαρές,
γιατὶ μπροστά μου ἀκόμα εἶν' ἡ μορφή σου.

ΜΑΙΡΗ ΜΑΛΑΜΑΤΙΝΑ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΗΘΙΚΟΣ ΕΠΑΝΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

Ἀσχοληθήκαμε στὸ προηγούμενο σημείωμά μας μὲ τὴν πνευματικὴ κρίση, ποὺ διέρχεται σήμερα ἡ κοινωνία μας. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι γενικώτερης σημασίας καὶ πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστῇ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῶν γενικῶν διεθνῶν ἀνησυχιῶν καὶ προβλημάτων, ποὺ ἀπασχολοῦν σήμερα ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα. Γιατὶ σὲ μικρογραφία γίνεται ἐδῶ στὸ νησί μας ὅτι συμβαίνει κι' ἄλλοι: Οἱ ἄνθρωποι προσβάλλονται, ἀπ' ὅλες τὶς κατευθύνσεις, ἀπὸ τὴν εὐλογοφανῆ ἐπιχειρηματολογία, τὴν εὐκόλη φιλοσοφία καὶ τὴν τολμηρὴ δειξίδουση τοῦ ματεριαλισμοῦ. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ὑποχωρεῖ διαρκῶς τὸν ὑλικὸν ἄνθρωπο. Ὅ,τι ἀποτέλεσε μέχρι σήμερα προνόμιον καὶ καύχημα τοῦ πολιτισμοῦ μας — ἠθικὲς ἀρχές καὶ πνευματικὲς ἀξίες — καταρρεῖ ἀργά, ἀλλ' ἐπικίνδυνα, μέσα στὴν ψυχὴν ἑνὸς ἀνήσυχου κόσμου, ὁ ὁποῖος ἀτενίζει μὲ πολὺ σκεπτικισμὸ τὶς μεθόδους, τὸ σύστημα καὶ τὴν ἐν γένει ὀργάνωση τῆς κοινωνίας μας.

Στὴν προσπάθεια ἐξευρέσεως λύσεων, τὰ οἰκονομικὰ ὑπῆρξαν τὸ προσφιλέστερο θέμα τῶν πολιτικῶν τῆς γενεᾶς μας. Οἱ οἰκονομικὲς ὅμως λύσεις — κι' ὅταν ἀκόμη ἐπιτυγχάνονται ἀπόλυτα — εἶναι λύσεις μονομερεῖς, ποὺ ἀφοροῦν μόνο τὸν οἰκονομικὸν ἄνθρωπο κι' ὄχι τὸν καθολικὸν ἄνθρωπο. Ἡ οἰκονομικὴ λύση δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ τὸ ξανακτίσιμο τοῦ κόσμου. Καμμιά ἀναγέννηση καὶ καμμιά πρόοδος δὲ μπορεῖ νὰ στηριχθῇ ἀποκλειστικὰ πάνω σὲ οἰκονομικὴ ἢ πολιτικὴ βάση. Ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται σήμερα ἡ κοινωνία μας εἶναι μιὰ σταθερὴ ἠθικὴ βάση, ἑνὸς ἀποφασιστικὸς ἠθικὸς ἐπανεξοπλισμὸς.

Τὸ κήρυγμα τῆς ἠθικοποίησης τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημόσιου βίου τῶν ἀνθρώπων εἶναι βέβαια πολὺ παλὸν στὴν ἀφετηρία του. Ἡ ἀνησυχία ὅμως κι' ἡ ἀστάθεια τῆς ἐποχῆς μας ἔχουν προσδώσει στὴν οὐσιώδη αὐτὴν ἠθικὴ καὶ πολιτικὴν ἀνάγκη τῆς κοινωνίας μας μιὰ πρὸ συγκεκριμένη μορφή μετὸ κίνημα «ἠθικοῦ ἐπανεξοπλισμοῦ», ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Ἀμερικανοῦ Frank Buchman ἀναπτύχθηκε καὶ διαδόθηκε εὐρύτατα τὰ τελευταῖα 12 χρόνια στὴν Ἑλβετία, τὴ Δυτικὴ Γερμανία, τὴν Ἀγγλία, τὴν Ἀμερικὴ κι' ἄλλες περιοχὲς τοῦ Δημοκρατικοῦ κόσμου.

Ὁ «ἠθικὸς Ἐπανεξοπλισμὸς» δὲν εἶναι οὔτε θρησκεία, οὔτε αἴρεση. Εἶναι ἕνα ὑπερεθνικὸ πνευματικὸ κίνημα, ποὺ ἐπιδιώκει νὰ ἐπαναφέρει τὸ ἄτομο στὶς πρῶτες ἠθικὲς ἀρχές τοῦ θρησκευτικοῦ του βίου, νὰ τὸ ὀπλίσει μὲ τὴν ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν, ποὺ χρειάζεται, καὶ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν, ποὺ ἐπιθυμεῖ. Τὸ κίνημα τοῦ ἠθικοῦ ἐπανεξοπλισμοῦ πιστεύει στὴν ἀγαθὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀρχή, πῶς μόνον ὅταν μετὰ βληθῇ τὸ ἄτομον ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἀνανεωθῇ ἠθικὰ ἢ οἰκογένεια, ἢ κοινωνικὴ ομάδα, τὸ ἔθνος, ἢ ἀνθρωπότης. Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸν τὸ κίνημα τοῦ ἠθικοῦ ἐπανεξοπλισμοῦ χρησιμοποιεῖ κυρίως τέσσερα ἰδεώδη: τὴν τιμιότητα, τὴν εὐκρίνεια, τὴν ἀνιδιοτέλεια καὶ τὴν ἀγάπη.

Νὰ ἕνα χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ πρόσφατο λόγο τοῦ ἰδρυτῆ τοῦ κινήματος:

«Ἡ διεθνὴς κατάσταση δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ἐμπνέει ἀνησυχία κι' ἀνυπομονησία. Ἡ ἐχθρότης ὀγκοῦται μεταξὺ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου, τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης κοινωνικῆς τάξης, τοῦ ἑνὸς ἔθνους καὶ τοῦ ἄλλου. Ἡ πικρία κι' ὁ φόβος αὐξάνουν καθημερινά. Ἡ σύγκρουση κι' ἡ ἀποτυχία ὑπονομεύουν τὰ σπῆματα μας.

Υπάρχει άραγε φάρμακον πού νά μπορεί νά θεραπεύσει τά άτομα και τά έθνη και νά δώσει έλπίδα για μιá γρήγορη κι' ικανοποιητική ανάρρωση; Τό φάρμακο πιθανόν νά βρίσκεται στην έπιστροφή σ' εκείνες τις άπλές οικογενειακές αλήθειες, πού μερικοί από μάς μάθαμε στά γόνατα τής μάνας μας, και πολλοί από μάς τις λησμονήσαμε και τις παραμελήσαμε — τήν τιμιότητα, τήν ειλικρίνεια, τήν ανιδιοτέλεια και τήν αγάπη.

Η κρίση τής εποχής μας είναι θεμελιωδώς ήθικη. Τά έθνη πρέπει νά επανεξοπλισθοῦν ήθικά. Η ήθικη ανάρρωση είναι ουσιαδώς ό πρόδρομος τής οικονομικής αναρρώσεως. Φαντασθήτε μιάν ύφουμένην παλίρροιαν, άπόλυτης τιμιότητας κι' άπόλυτης ανιδιοτέλειας, ν' άπλώνεται σέ κάθε χώρα! Ποιό θάταν τό άποτέλεσμα; Τί θά γινόταν μέ τούς φόρους; Τά χρέη; Τις άποταμιεύσεις; Ένα κύμα άπόλυτης ανιδιοτέλειας ανάμεσα στα έθνη θά έσήμαινε τό τέλος τών πολέμων.

Η ήθικη ανάρρωση δέν δημιουργεί κρίση, αλλά έμπιστοσύνη κι' ένότητα σέ κάθε φάση τής ζωής. Πώς θά μπορούσαμε νά έπισπεύσουμε αυτή τήν ήθικη έξυγίανση ανάμεσα στα έθνη; Χρειαζόμεθα μιá δύναμη άρκετά ισχυρή πού νά μπορεί νά μεταβάλλει τήν ανθρώπινη φύση και νά γεφυρώσει τις αντίθεσεις τών ανθρώπων και τών φατριών. Αυτό θά έπιτευχθή, όταν ό καθένας διορθώνει τά λάθη του, αντί ν' άναζητεί τά λάθη τών άλλων.

Ό Θεός μονάχα μπορεί ν' αλλάξει τήν ανθρώπινη φύση. Τό μυστικό βρίσκεται σ' αυτή τή μεγάλη λησμονημένη αλήθεια, πώς, όταν ό άνθρωπος προσέχει, ό Θεός μιλά· όταν ό άνθρωπος ύπακούει, ό Θεός ενεργεί· όταν οί άνθρωποι αλλάζουν, αλλάζουν τά έθνη. Αυτή ή δύναμη έφαρμοζόμενη σέ μικρές ομάδες, μπορεί νά δώσει τή λύση στα προβλήματα όλόκληρης τής χώρας. Έτσι θά μεταβληθοῦν οί ήγέτες τών κρατών, θά μεταβληθί ή νοοτροπία τών έθνών και θά προκύψει ένας ειρηνικός κόσμος... Κι' ενώ τώρα όλοι θέλουμε νά πά ρ ο υ μ ε, ύστερα από τή μεταβολή αυτή όλοι θά θέλαμε ίσως νά δώ σ ο υ μ ε. Σ' αυτή τή νέαν αντίληψη τής ζωής θά μπορούσαμε νά βρούμε μιάν άπάντηση στα προβλήματα πού παραλούν σήμερα τήν οικονομική μας ανάρρωση.»

Τά ιδεώδη του ήθικού επανεξοπλισμού έχουν μιá τόσο διεθνή έφαρμογήν και είναι τόσο σωτήρια και τόσο κατορθωτά, πού θάπρεπε νά τύχουν γενικής προσοχής σ' όλόκληρο τόν κόσμο. «Τό μήνυμα μιás άνετης οικογενειακής ζωής, τό μήνυμα τής συναδέλφωσης του έργάτη και του εργοδότη, τό μήνυμα ενός ένωμένου έθνους πού βαδίζει, κάτω από τή θείαν καθοδήγηση, πρós τήν άδελφωσύνη», έγραψε κάπου χαρακτηριστικά ό αντιπρόεδρος τής Νεοζηλανδικής Κυβέρνησης κ. Holyoake, κρίνοντας τό κίνημα του ήθικού επανεξοπλισμού, «είναι ένα μήνυμα έλπίδας πρós έναν κόσμο, πού ή άδημονία βασανίζει τόσες πολλές καρδιές. Δέν μπορούμε και δέν πρέπει ν' αφήσουμε νά μάς διαφύγει αυτή ή εύκαιρία: νά συναδελφώσουμε τούς ανθρώπους σ' ένα πνεύμα καλής θελήσεως, νά έμφυσήσουμε νέα ζωή στο θεσμό τής Δημοκρατίας, νά συναγείρουμε τά άτομα και τά έθνη σέ μιάν ένιαία και συναδελφική δραστηριότητα».

Στους δύσκολους καιρούς πού περνούμε σήμερα, κανένας δέ θάχε νά έλπίσει περισσότερο!

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΔΥΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕ ΘΕΜΑ ΤΟ ΧΑΡΟ

1. Τὸ τραγούδι τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου

Ἡ παραλλαγή τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου, ποῦ δημοσιεύουμε, εἶναι ἀπὸ τὶς καλύτερες, ποῦ δημοσιεύτηκαν ὡς τώρα. Τὸ κείμενο ἀνήκει στὸ ὀρεινὸ ἰδίωμα τῆς Πιτυουλίας καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ Παλαιχώρι. (Γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἰδιώματος αὐτοῦ ἴδ. «Κ. Γράμματα» ΙΔ', σ. 216 κ.έξ.). Ἡ παραλλαγή εἶναι σθενὰ συγγενῆς μ' ἐκείνη ποῦ δημοσίευσεν ὁ Γ. Λουκάς στὶς «Φιλολογικὲς Ἐπισκέψεις» του καὶ ποῦ ἄρρεσε τόσο πολὺ ὥστε νὰ τὴν καταχωρήσουν στὶς μελέτες των ἴσκι καταείναι μὲ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια: Legrand, Πολίτης, Σάβας, Γιέγοιτε. Μεταφράστηκε ἀκόμα καὶ στὰ ρωσικά.

Ἡ παραλλαγή τοῦ Λουκά σὲ μερικὰ σημεῖα ὑπερτερεῖ τῆς δικῆς μας καὶ σὲ μερικὰ πάλε ὑστερεῖ. Πάντως ἡ μιὰ συμπληρώνει τὴν ἄλλη κι ἔτσι, ἀπὸ τὴν ἀλλολοσυμπλήρωση, τὴν ἀντιπαραβολὴ πρὸς ἄλλες παραλλαγές καὶ τὴν κριτικὴ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου, βγαίνει τὸ τραγούδι, ποῦ δημοσιεύουμε στὸ τέλος, (τὸ ὀνομάζουμε παρακάτω Χ), ἐπικό, χωρὶς πλατεϊασμούς, καί, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν νοημάτων, καθὼς καὶ τῆς μετρικῆς μορφῆς, ἄρτιο. Ἡ μέθοδος ποῦ ἀκολούθησα σ' αὐτὴ τὴ διαδικασία ἦταν τοῦτη: Πῆρα ὡς βάση τὴ δική μου παραλλαγή, γιατί ἔκρινα πὼς βασικά ἦταν καλύτερη, κι ὅτι ἄλλαξα ἢ τροποποίησα ἢ πρόσθεσα, τὸ ὑποσημειῶν, ὅπως δὲ γίνεται καὶ στὴν ἀποκατάσταση τῶν ἀρχαίων κειμένων, στὸ κάτω μέρος τοῦ κειμένου. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης ἢ μελετητὴς θὰ ἔχῃ μπροστά του ἀμέσως, ἀμέσως, ὅτι σχετίζεται μὲ τὶς διάφορες παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ καὶ θὰ μπορῇ νὰ κρίνῃ κατὰ πόσο ἡ ἐπέμβαση ἦταν ἀναγκαία καὶ ἡ διόρθωση ἐπιτυχής. Προσπάθησα οἱ διορθώσεις νὰ βγαίνουν πάντοτε μονάχες τους ἀπὸ τὰ παράλληλα κείμενα τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ, παρὰ νὰ τὶς δημιουργῶ ἐγὼ, φτιάνοντας δικές μου λέξεις καὶ στίχους. Ἀκολούθησα δηλαδὴ τὴν ἴδια περίπου μέθοδο ποῦ ἀκολούθησε ὁ Πολίτης στὶς «Ἐκλογές» του(1), μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς ὁ Πολίτης παράλειψε ἓνα οὐσιωδέστατο αἶτημα, τὶς κριτικὲς σημειώσεις κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο. Ὁ Γιάννης Ἀποστολόκης στὸ βιβλίον του «Τὰ Δημοτικὰ Τραγούδια—Μέρος Α', σ' 1 Συλλογές», —βιβλίον ποῦ πρέπει κάθε ἓνας, ποῦ καταπίναται μὲ τέτοιο ἔργο νὰ τὸ ἔχει ὑπόψη του— γράφει τὰ ἑξῆς γιὰ τὴ δουλειὰ τοῦ Πολίτη, σ. 280: «Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἀσχικοῦ κειμένου, ποῦ ἔβαλε ὁ Πολίτης σκοπὸ του, εἶναι ἀληθινὰ ἐπιστημονικὸ πρόβλημα καὶ γιὰ χάρι του ἔχουμε νὰ κάμουμε πολλὲς μελέτες κι ἔρευνες: ὅπως ὁμως αὐτὴ παρουσιάζεται γινομένη στὸ κείμενο τῶν «Ἐκλογῶν» φοβάμαι πὼς δείχνει τὸν πολίτη νὰ μὴν εἶη σταθῆ ὡς τὸ τέλος τῆς δουλειᾶς του μὲσα στὰ σύνορα τῆς ἐπιστῆμης παρὰ νὰ ἔχῃ βγῆ πέρα ἀπ' αὐτὰ πρὸς τὴν Τέχνη καὶ πρὸς τὴν ποιητικὴ δημιουργία».

Δὲν πρόκειται νὰ ἐκφράσουμε ἐδῶ τὶς ἀπόψεις μας πάνω στὸ ζήτημα τοῦτο, γιατί θὰ μιλήσουμε διεξοδικὰ σ' ἄλλη μελέτη, ποῦ ἐτοιμάζουμε καὶ ποῦ θὰ κάμουμε πλατύτερο λόγο γιὰ τὶς λαογραφικὲς μεθόδους στὴν ἔρευνα καὶ στὴν ἐπεξεργασία τοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου. Ἀπλῶς ἐδῶ θέτουμε στὴν πράξη μιὰ μέθοδο, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε ἐκεῖ. Τοῦτο μονάχα λέμε ἀπὸ τώρα, πὼς δὲ συμφωνοῦμε στὸ ζήτημα ὅτι πρέπει τὰ τραγούδια νὰ τὰ ἀφήνουμε «ἀπείραχτα καὶ στὴ φυσικὴ τους κατάσταση», δηλ. ὅπως βγῆκαν κατακρευρημένα ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ ξεχασιάρη πληροφοριοδότη, ποῦ προχειρολογεῖ τὴν ἄρα ποῦ σοῦ ὑπαγορεύει καὶ κάποτε λείει καὶ ξαναλέει γιὰ νὰ θυμηθῆ τὸ στίχο (δὲν τὸν βοηθᾷ μάλιστα νὰ θυμηθῆ τὸ στίχο κι ὁ ρυθμὸς τῆς ὑπαγορεύσεως) κι οὕτως σχεδιάζει καὶ σκαρώνει ὁ ἴδιος δικούς του, νερούλους στίχους γιὰ νὰ τοὺς μπᾶσῃ ὅπως, ὅπως στὸ σῶμα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ νὰ τὸ δαφθεῖρη. Ἄν, κατὰ τὸν Ἀποστολόκη, ὁ Πολίτης δὲν πέτυχε στὴ μέθοδο αὐτὴ, εἶναι ἄλλο ζήτημα. Δὲ νομίζω ὁμως ὅτι φταίει ἡ μέθοδος. Πάντως εἶναι προτιμότερο νὰ κάμουμε φιλολογικὰ πειράματα στὴν κατεύθυνση αὐτὴ κι ἄς ἀπετυγχᾶ-

(1) Γιὰ τὴν μεθόδον τοῦ ὁ Πολίτης μιλά στὰ «Προλεγόμενα» τῆς α' ἐκδόσεως τῶν «Ἐκλογῶν» του σ. 51—η'.

νομε, παρὰ νὰ στεκώμαστε μὲ χέρια σταυρωμένα. Μονάχα ἔτσι θὰ βροῦμε τὸ σωστὸ δρόμο.

Ἡ βιβλιογραφία τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι αὕτη: Γ. Λ ο υ κ ᾶ, Φιλολογικά Ἐπισκέψεις σ. 34 «ἄσμα τοῦ Διγενοῦς καὶ Χάρωνος». Ὁ Λουκάς δὲν ἀποδίδει πιστὰ τὸ διαλεκτικὸ κείμενο. Τὸ τραγούδι τὸ καταχωρεῖ κάπως διωρθωμένο γλωσσικὰ ὁ Legrand στὴ Recueil de Chansons populaires Grecs σ. 190 καὶ μαζί μὲ τὸ Σάθα στὸ Les Exploits de Digenis Akritas σ. LX, ὁ Ν. Γ. Πολίτης στὴ μελέτη του «Ἀκριτικά Ἄσματα — ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ» στὴ Λαογραφία Α', 212, καὶ τελευταίᾳ ὁ Ηενρί Γεγόργε στὸ βιβλίον του «Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας» σ. 244. Τὴν ἴδια παραλλαγή τοῦ Λουκά τὴν περιέλαβε κι ὁ Σακελλάριος στὸ Β' τομ. τῶν «Κυπριακῶν» του σ. 26, μὲ τίτλο «Διγενὴ καὶ Χάρωνος Πάλη». Δυστυχῶς ὁ Σακελλάριος θέλησε κι' αὐτός, ἄνθρωπος ποῦ δὲν κατάλαβε καλὰ τὴν κυπριακὴ διάλεκτο, νὰ διορθώσῃ τὸ κείμενο καὶ τὸ διέφθειρε περισσότερο. (Τὸ ἴδιο ἔκομε καὶ μὲ ἄλλα τραγούδια, ἴδ. «Κ. Χρονικά» ΙΑ', 58 κ.έξ.).

Ἄλλες παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ ἔχουν δημοσιεύσει: Ὁ Σίμος Μενάρδος στὸ περιοδικὸ Ἀκρίτας Α', 297, μιὰ παραλλαγή ποῦ περιλαμβάνει ἐκτὸς τῶν ἐπεισοδίων τῆς ἰδικῆς μας παραλλαγῆς καὶ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ θανάτου τῆς γυναίκας τοῦ Διγενῆ κατὰ τὸν ἀποχαιρισμὸ. Τὴν παραλλαγή αὕτη, ποῦ εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς καλύτερες καὶ ποῦ ἀρκετοῦς τῆς στίχους διώρθωσε ὁ ἐκδότης ἐκεῖ ποῦ χῶλαινε τὸ μέτρο, τὴν ἀναδημοσίευσε ὁ Πολίτης στὴ Λαογρ. Α', 207 καὶ στίς «Ἐκλογές ἀπὸ τὰ Τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ» σ. 289. Ὁ Χρῆστος Παντελίδης στὴ Λαογραφία Στ', 582 κ.έξ. δυὸ παραλλαγές, ἡ πρώτη (σ.582) ποῦ εἶναι συμφυρμὸς τοῦ τραγουδιοῦ τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκας τοῦ Διγενῆ ἀπ' τὸν ἴδιο καὶ τῆς δικῆς μας παραλλαγῆς (ἀπὸ τὸ στ. 91 κ.έξ.) κι ἡ δεύτερη (σ. 588) συμφυρμὸς τῆς δικῆς μας παραλλαγῆς καὶ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ θανάτου τῆς γυναίκας τοῦ Διγενῆ. Κι οἱ δυὸ παραλλαγές εἶναι ἄριστα καταγραμμένες ἀλλὰ ὕστερον στὴν ποιητικὴν ἀξία. Ὁ Ξεν. Φαρμακίδης στὰ «Κύπρια Ἐπη» του σ. 1 κ.έξ. δυὸ παραλλαγές, ἡ πρώτη (σ. 1) μὲ θέμα τὸ ψυχολόγημα τοῦ Διγενῆ (δὲν περιλαμβάνει τὴν πάλη του μὲ τὸ Χάρο) καὶ τὴν ἀφήγηση τῶν ἀνδραγαθιμάτων του, κι ἡ δεύτερη (σ. 4) ποῦ ἀκολουθεῖ τὴ σειρά τῶν ἐπεισοδίων τῆς ἰδικῆς μας παραλλαγῆς. Παρόλο ποῦ οἱ παραλλαγές τοῦ Φαρμακίδη δὲ φθάνουν τὴν ἀριότητα τῆς παραλλαγῆς τοῦ Λουκά, εἶναι ἀξιοπρόσεκτες ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πιστῆς καὶ ἀκριβοῦς καταγραφῆς τοῦ διαλεκτικοῦ κειμένου. Ὁ Παύλος Ξιούτσας στὸ βιβλίον του «Ἀπὸ τὰ τραγούδια μας» σ. 97, μιὰ κολοβὴ παραλλαγή μὲ θέμα μονάχα τὴν πάλη τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου. Ἡ παραλλαγή εἶναι μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια καταγραμμένη κι ἡ ἀποκατάσταση ποῦ γίνεται τοῦ κειμένου εἶναι ἐπιτυχῆς στὰ περισσότερα μέρη.

Οἱ παραλλαγές στὴ μελέτη μας θὰ φέρονται στὸ ἐξῆς μ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα:

Α = παραλλαγή Γ. Λουκά.

Β = ἡ ἐδῶ δημοσιευμένη ἰδικὴ μας παραλλαγή ἀπὸ τὸ Παλαιχώρι.

Γ = παραλλαγή Σ. Μενάρδου.

Π.α = πρώτη παραλλαγή Χρ. Παντελίδη.

Π.β = δεύτερη παραλλαγή Χρ. Παντελίδη.

Φ.α = πρώτη παραλλαγή Ξ. Φαρμακίδη.

Φ.β = δεύτερη παραλλαγή Ξ. Φαρμακίδη.

Ξ = παραλλαγή Π. Ξιούτα.

Χ = τὸ τραγούδι, στὴ μορφῇ ποῦ παίρνει, ὕστερ' ἀπὸ τὴ δική μας κριτικὴ ἀποκατάσταση.

Οἱ μετὰ τὰ γράμματιχ τοῦ ἀλφαβήτου ἀριθμοὶ θὰ δηλώνουν τὸν ἀριθμὸ τοῦ στίχου.

Τοῦ Διγενῆ τζαί τοῦ Χάρου.

B.

Μίαν ἀγίαν Τζερακτζήν, δεσποτιτζήν ἡμέραν,
 ἔδοξεν τζαί τοῦ Χάροντα νά πᾶ νά διαυρίση,
 τζι' ἐξέβην τζι' ἡ μανούλλα του, γιά νά τοῦ παρατζεῖλη.
 «Γιέ μῶπαιρνε τοὺς γέροντες, γιέ μῶπαιρνε τὲ ρκάδες
 τζαί μέμ παρηνς μαρὰ παιδιὰ νά κλαίουν οἱ μανάδες». 5
 Τζαί πολοᾶτ' ὁ Χάροντας τζαί λέει τζαί λαλεῖ της.
 «Ὅτ' ἐμ παρω τοὺς γέροντες, τζι' ὅτ' ἐμ παρω τὲ ρκάδες -
 τζι' ὅτ' ἐμ παρω μαρὰ παιδιὰ, Χάροντας ἐλ λουῦμαι».
 Τζαί πκιάννει τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν,
 τὸ μονοπάτιφ φκάλλει τος στοῦ Διγενῆ τὰ σπιδιά, 10
 τζι' ἔσσω τοῦ Διγενῆ ἐτρώσαιν τζι' ἐπίνναν!
 Πού τὸθ θωροῦν οἱ ἄρκοντες ἐπροσηκώθησαν του.
 «Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας, νά φᾶμεν τζαί νά πκιουῦμεν,

Σ τ. 1. Στις ἄλλες παραλλαγές ὁ Χάρος εὐθὺς ἐξαρχῆς παρουσιάζεται σὰ μιὰ μαύρη κη-
 λίδα μέσα στὴν κοινωῖα τῶν ἀνθρώπων.

A 1. Ὁ Χάρος μαυροφόρησεν, μαῦρα καθάλλιτζεῦκει
 Γ 1. Ὁ Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καθάλλιτζεῦκει
 Π.α 91. Χάρος ἐμαυροφόρησεν, μαῦρα καθάλλιτζεῦκει
 Φ.β 3. Χάροντας μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καθάλλιτζεῦκει.
 Ὁ καλύτερος στίχος εἶναι τῆς Γ 1. Τὸ μ α υ ρ ο φ ο ρ ῶ = πενωῶ, ἐνῶ τὸ
 νόημα θέλει νά δώσῃ τὴν ἔννοια τοῦ ὅτι σπέρνει τὸ θάνατο, δίνοντας ἔμφα-
 σὴν στὸ «μαῦρα-μαῦρα», πού τὸ ἐπαναλαμβάνει, πράγμα, πού δὲν τὸ ἐπιτυγχάνει τὸ
 «μαυροφόρησεν».

Σ τ. 2. Ὁ στίχος ἀπαντᾷ ὡς ἐξῆς στὶς ἄλλες παραλλαγές :

A 2. Χρυσὸσ σπαθίν ἐζώστηκεν τζαί πᾶ στοῦ παναυρίν
 Γ 2. μαῦρα σκλαδούνικα φορεῖ νά πᾶ στοῦ παναυρίν
 Π.α 92. μαῦρα χτυπᾶ τοῦ μαύρου του τζαί πᾶ τὸ παναυρίν
 Π.β 2. ἐθέλησεν ὁ Χάροντας νά πᾶ τὸ παναυρίν
 Φ.β 4. μαῦροσ σπαθίν ἐζώστηκεν, στοὺς ἄρκοντες τζαί πάει
 Ξ 2. ἀλλάξεν τζι' ὁ τζῦρ Χάροντας στοῦ Διγενῆ τζαί πάει.

Ἡ ἔννοια τοῦ «τζαί πᾶ νά διαυρίση» ταιριάζει καλύτερα μὲ τὸ ὅλο νόημα. Ὁ
 Χάρος (Θάνατος) περιφέρεται ἀσκοπα παντοῦ κι ὄχι στὰ πανηγύρια μονάχα (τζαί
 πᾶ στοῦ παναυρίν) καί πέφτει ξαφνικά στὰ θύματα του δίχως νά κάμῃ διάκριση
 ἡλικίας. Ὑποθέτω ὅτι τὸ «τζαί πᾶ στοῦ παναυρίν» προήλθε ἀπὸ παρανόηση τοῦ
 «τζαί πᾶ νά διαυρίση».

Σ τ. 3. Στὴν A εἶναι διαφορετικὸς :

A 3. γιά νάβρη τζαί τὴμ μάναν του γιά νά τοῦ παρατζεῖλη.
 Ὁ στίχος τῆς A δὲ στέκει. Ὁ Χάρος δηλ. νά πηγαίνει στοῦ πανηγύρι γιά νάβρη
 τὴ μάνα του νά τοῦ παραγγεῖλη, σάν νά εἶναι ἕνας καλὸς μεμπές, πού δὲν κάνει
 θῆμα, χωρὶς κι ρωτῆθῆ ἡ μάνα του. Κι ἔπειτα πῶς δικαιολογεῖται τὸ γεγονός
 ὅτι δὲν τὴν ἀκοῦει; Ἐνῶ στὴ B ἡ μητέρα θλέποντας τὸ γιὸ νά θγαίνει στὸ περ-
 πατό του καὶ ζέροντας τί πάει νά πῆ περίπατος τοῦ Χάρου γιουῦ της, θγαίνει αὐθόρ-
 μητα ἡ ἴδια στὴν πόρτα καί, σὰ μητέρα πού εἶναι κι αὐτὴ ἐρχεται στὴ θέση τῶν
 ἄλλων μανᾶδων, πού χάνουν τὰ παιδιὰ τους, καὶ συμβουλεύει πονετικά τὸν γιὸν της.

Σ τ. 4-5 στὴν A εἶναι διαφορετικοί :

A 4. «Γιέ μου, μὲν παίρνης ὁμορφες, μὲν παίρνης τὲς γριάδες,
 μὲν παίρνης τὰ μικρὰ παιδιὰ τζαί κλαίουν οἱ μανάδες».
 Στις ἄλλες παραλλαγές δὲν ὑπάρχουν οἱ στίχοι. Ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πῶς
 ὁ A 4 στίχος δὲν εἶναι ἐν τάξει, γιὰτι ἴσα, ἴσα τις γριές πρέπει νά παίρῃ ὁ Χάρος.

Σ τ. 7. Χωλαίνει στὴν ἔννοια. Ἡ μάννα τοῦ Χάρου τοῦπε ἀκριβῶς νά παίρῃ τοὺς γέρους
 καί τὲς γριές κι ἐπομένως ἡ ἀπόκριση του «ὄτ' ἐμ παρω τοὺς γέροντες κλπ.» δὲν
 ἔχει θέση. Ὁ στίχος πρέπει νά διορθωθῆ ἔτσι : «ὀτι παρω τοὺς γέροντες, τζι' ὅτι
 πάρω τὲ ρκάδες» (ὀτι=ὀτε=ὄταν, σάν), ὁπότε ἡ ἔννοια τοῦ ἀποκαθίσταται. Ὅταν
 ὁ Χάρος παίρῃ μονάχα γέρους καί γριές, πού κατὰ φυσικὸ λόγον θὰ πεθάνουν, δι-
 χως σχεδὸν τὴ δικὴ του ἐπέμβαση, τότε ὁ Χάρος παύει νά εἶναι Χάρος, χαλαστῆς,
 καταστροφῆς.

Σ τ. 11. Χωλαίνει στὸ μέτρο. Πρέπει νά διορθωθῆ ἔτσι : «τζι' ἔσσω του ἦταν ἄρκοντες, πού
 τρώσαιν τζι' ἐπίνναν». Ὁ στ. A 11 εἶναι ἔτσι : «τζι' ἔτζ' ἦσαν ἄρκοντες πολλοὶ
 τραπέζοκαθισμένοι».

Σ τ. 13. Οἱ ἄλλες παραλλαγές ἔχουν ὡς ἐξῆς τὸ στίχο : Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας, νά φᾶ,
 νά πκῆ μιτὰ μας A 13 Γ 5 Π.α 93 Φ.β 6, ἐνῶ ἡ Π.β 5 ἔτσι : καλῶς ὠρῖσεν ὁ Χά-
 ροντας νά ρτῆ νάφᾶ μιτὰ μας», πού χωλαίνει στὸ μέτρο. Τὸ νόημα εἶτε στὸ α' πληθ.,
 πρόσωπο εἶναι ἡ σύνταξη (νά φᾶμεν τζαί νά πκῶμεν) εἶτε στὸ γ' ἑν. (νά φᾶ, νά
 πκῆ μιτὰ μας) εἶναι ἐν τάξει. Στὴν πρώτη περιπτώσῃ ὁ ποιητῆς φαντάζεται τοὺς
 ξεφαντωτὲς νά θλέπουν τὸ Χάρο σάν ἕνα παλληκᾶρι δικὸ τους καί νά τὸν προσκα-
 λοῦν νά φᾶν καί νά πιοῦν. Στὴ δευτέρῃ περιπτώσῃ φαντάζεται τοὺς ξεφαντωτὲς νά

νά φάμεν τ' ἄγρη τοῦ λαοῦ, νά φάμ' ὄφτομ περδίτζιν,
 νά φάμ' ἄρκοτζεράμμον, πού τρῶν ἀντρεϊωμένοι, 15
 νά πκιοῦμεν τὸ γλυτζῶγ κρασίν, πού πίνουφ φουμισμένοι,
 πού πίνουν το οἱ ἄρωστοι τζαί θρέθουνται γιαμμένοι».

«Ἐντζ' ἦρτα γιῶνη, ἄρκοτες, νά φάμεν τζαί νά πκιοῦμεν,
 νά φάμεν τ' ἄγρη τοῦ λαοῦ, νά φάμ' ὄφτομ περδίτζιν,
 νά φάμ' ἄρκοτζεράμμον, πού τρῶν ἀντρεϊωμένοι, 20
 νά πκιοῦμεν τὸ γλυτζῶγ κρασίν, πού πίνουφ φουμισμένοι,
 πού πίνουν το οἱ ἄρωστοι τζαί θρέθουνται γιαμμένοι,
 μόν' ἦρτα γιῶνη, ἄρκοτες, τὸγ κάλοσ σας νὸ πάρω».

«Τζαί ἔλα, πέ μας, Χάροντα, ὁ κάλος μας πκοιός ἐνι;»
 «Ἐνι τζαί μακροδάχτυλος, ἐνι τζι' ἀναρκοδόνας». 25

Τζι' ἐπολοήθ' ὁ Διγενής τοῦ Χάροντα τζαί λέει.
 «Ποῦ τὰ σημάδια, πού λαλεῖς, φαίνεσται μοῦμ' ἰγιῶνη.
 Τζαί ἔλα, ἔλα, Χάροντα, στοῦ στοίσημαν νά μποῦμεν,
 τζι' ἄσ σέ νικῆσω, Χάροντα, χάρισ' μου τὴ ζωήμ μου'
 ἄμ με νικῆσης, Χάροντα, ἔπαρ' μου τὴ ψυήμ μου». 30

Σερκές σερκές ἐπκιάσασιν τζαί πᾶν εἰς τὴμ παλαιστραν.
 Παλιῶνουδ δκυὸ μερῶνυχτα, πάνω στές τρεῖς ἡμέρες
 ὁ Χάρος ἐθαυρήθηκεν τζι' εἶσεν νά παραιτήση.
 «Ἄλαφροπκιάσ' με, Διγενή, νά σέ ἀλαφροπκιάσω».

Ἄλαφροπκιάν' ὁ Διγενής, τζαί σφιχτοπκιάν' ὁ Χάρος. 35

Τζεῖ πῶπκιανεν ὁ Χάροντας, τὰ γαίματα πιτοῦσαν,
 τζεῖ πῶπκιανεν ὁ Διγενής, τὰ κόκκαλα ἔλυοῦσαν.
 Ἐσήκωσεν τὰ σέρκα του πάνω, Θεοδὸ δοξάζει.
 «Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, δοξάζω τ' ὄνομάσ σου
 τίποτε δέντζε γίνεται χωρίς τὸ θέλημάσ σου!» 40

Ἐπολοήθην ὁ Θεός τοῦ Χάροντα τζαί λέει.

παίρουν ὡς σκοπὸ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Χάρου τὸ φαί, σὰ νά πιστεῦουν ὅτι εἶδε τὰ
 τραπέζια τους, ὠρέχτηκε τὰ φαγητά τους, καὶ πῆγε κοντά τους — ὅπως κάνουν πολ-
 λοι ἀνῆρωποι τοῦ λαοῦ — γιὰ νά τοῦ πούν ἕνα «κόπιασε».

- Σ τ. 17. «ποῦ πίνουν το» δὲν εἶναι ὠραία κυπριακὴ· «ποῦ τὸ πίνουν» εἶναι τὸ σωστό. Ἡ Α 17
 καὶ Φ. 69 ἔχουν: ἀποῦ τὸ πίνουν ἄρωστοι, ἢ Γ8 καὶ Π. 68: πού πίνουσι οἱ ἄρωστοι.
- Σ τ. 18. Οἱ ἄλλες παραλλαγές (Α19 Γ9 Π.α98 Φ. 611) ἔχουν ἐστὶ τὸ στίχο: ἐν ἦρτα γιῶ,
 ὁ Χάροντας, νά φά' νά πκῶ μιτά σας. Γίνεται πρὸς ῥωμάλεα ἢ ἀρνητικὴ ἀπόκριση
 τοῦ Χάρου με τὸ «γιῶ», ὁ Χάροντας», παρὰ με τὸ «γιῶνι, ἄρκοτες», κι ἐστὶ ἕρρισκεται
 καλύτερα μέσα στὴν ὅλην ἰδέαν. Τὸ «ἐντζε», πού εἶναι τὸ ἀρνητικὸ μόριο «οὐκ»
 (ἰδ. Κ. Γράμματα ΙΓ', σ. 216), εἶναι ἐντονώτερο ἀπὸ τὸ «ἐν» (δέν): π.χ. «ἐν ἦρτα
 νά φάμεν» εἶναι ἀπλή ἀρνηση, ἐνῶ «ἐντζε' ἦρτα νά φάμεν» εἶναι ἀρνηση ἐντονη, ὅχι
 μόνο δὲν ἦρθα νά φάμε, παρὰ ἦρθα γιὰ κάτι ὅλως διόλου ἀντίθετο με τὸ φαί.
- Σ τ. 23. Διαφορετικὸς στὴν Α20 καὶ Φ. 615: παρῆρτα γιῶ, ὁ Χάροντας, τὸγ κάλλιοσ σας
 νά πάρω' καὶ στὴ Γ12: μόνον ἦρτα, ὁ Χάροντας, τὸγ κάλοσ σας νά πάρω' καὶ
 στὴν Π.α99: «μὰ μόνον ἦρτα, φίλοι μου, τὸγ κάλοσ σας νά πάρω. Εἶναι περισσό-
 τερο ὑπερήφανη καὶ ἀρρενωπὴ καὶ περισσότερο μέσα στὴν ὅλην ἰδέαν ἢ φράση «γιῶ,
 ὁ Χάροντας» παρὰ τὸ «γιῶνη, ἄρκοτες» ἰδ. καὶ παρατήρηση στ. 18.
- Σ τ. 25-26. Μεταξὺ τῶν στίχων τούτων ἢ Α ἔχει ἀκόμα 3 στίχους, πού ὀλοκληρώνουν τὴν
 εἰκόνα, τοὺς ἐξῆς:
- Α 25. Πού τ' ἄκουσεν ὁ Διενής ἀρκῶθην τζι' ἐθυμώθη.
 Κλῶτσον τῶν τάβλων ἔδωκεν, κλῶτσον τζαί τῶν τσεάρων,
 τζαί τὰ κανακοσκουτέλλα πετᾶ τα τοῦ ἄερα.
 Ἐπίσης ἢ Ξ 7-9 ἔχει τρεῖς στίχους:
- Ὡς τ' ἄκουσεν ὁ Διενής ἀφῶθην τζι' ἐθυμώθη.
 Κλῶτσιαν τῆς τάβλας ἔδωκεν τζαί πάτσον τῶν τσεάρων,
 τζαί τὰ ἀσημοσκουτέλλα στοῦς οὐρανοῦς τὰ πέταν.
 Ἐνῶ ἢ Γ16 μονάχα ἕνα στίχο: πού τὸν γροικᾶ ὁ Διενής ἀρκῶθην τζι' ἐθυμώθην'
 κι ἢ Π.α103 πάλε ἕνα στίχο: πού τοῦ γροικᾶ ὁ Διενής εὐτὺς ἐποτυλίχτην.
- Σ τ. 41 κ. ἐξ. στὴν Α εἶναι διαφορετικὸς:

Α 43. Ἦρτεφ φωνὴ πού τὸθ θεὸν τζι' ἀπὸ τοὺς Ἀρχαγγέλους.
 «Τζαί δεσ σ' ἔπεφα, Χάροντα, παλιώματα νά κάμης,
 παρσπειλιά σε, Χάροντα, ψυές γιὰ νά μοῦ ἐκάλλης».

Χρυσὸς ἀτὸς ἐγίνηκεμ πάνω στὴν τζεφαλήν του
 τζι' ἔσγαφμεμ με τὸ νῦσιν του, νά ἐκάλη τὴ ψυήν του.

Σ' ἄλλες παραλλαγές ὁ θεὸς δίνει τὴν «θεότην» στοῦ Χάρου, πού τὴ δείχνει
 στοῦ Διγενὴ καὶ παίρνει τὴν ψυχὴ του. Πάντως ὁ στ. τῆς Α43 εἶναι πολὺ πῶ ὠραῖος
 ἀπὸ τῆς Β41. Δὲ δικαιολογεῖται ὅμως στὴν Α46 γιὰτιὸ ὁ Χάρος νά γίνη «χρυσὸς
 ἀτὸς», ἐνῶ στὴ Β42 γίνεται κατὰ θεῖαν ἐντολή.

«Γίνου τζι' ἐσὺ χρυσὸς ἀτὸς πάνω στὴν τζεφαλὴν του
τζαί σγάψε με τὸ νύσις σου τζι' ἔφκαρ' του τὴ ψυσὴν του».
Τζι' ἐγίνηκε χρυσὸς ἀτὸς πάνω στὴν τζεφαλὴν του
τζαί ζγάφει με τὸ νύσιν του νά φκάλη τὴ ψυσὴν του.

45

- Ὁ Διγενὴς ψυχομασεὶ σὲ σίδερὰ κρεβάδια,
σὲ σίδερὰ παπλώματα, σὲ σίδερὰ παλάδια.
Π' ἀππεξωθικίον του στέκαναι τρακόσια παλληκάρκα,
θέλουν νά μπουσιν νά τὸδ δοῦν, τζαί πάλε κροφθοῦνται.
Τζι' ἔναγ κοντόν, κοντούτσικον, τζαί χαμηλοθρακᾶτον, 50
τζαί σσίζει πού τὴμ μέσιν τους, μπαιννεὶ τζαί σαιρετᾶ τον.
—Ὡρα καλὴ σου, Διγενή, φῶς τοὺς ἀντρειωμένους,
πού σὲ φοατ' Ἀνατολή, πού σὲ τρομάζ' ἡ Δόση,
πού σ' ἔχουν κατατήρημον, ὅπου τζι' ἄμ περπατήσης!
—Τζαί πέ τους τοὺς γειτόνους μου νάρτουσιν νά με δοῦσιν. 55
Πού τοὺς θωρεὶ ὁ Διγενὴς, στρών' ἄρκυρον τραπέζιν.
«Τρῶτε τζαί πίννετ' ἄρκοντες, τζαί νά σᾶς ἐξηοῦμαι.
Κάτω στὲς ἄκρες τῶν ἀκρῶν, στὲς τέλειωσες τοῦ κόσμου,
πού 'ν τὸ τριόλιμ πιθαμὴ, τὸ χρυσαγκάθθιδ δίτζιον,
πῶν τὸ τζεφαλάγκαθθσο στὴν ἐλιτζιάν τοῦ μαύρου,
μονουχοῦ τὰ γύρισα, μόνος τζαί μοναχός μου! 60
'Εννιά θοῦρκες ἐγέμωσα, οὐλόμ μοῦττες τζαί γλώσσεσ'
οἱ μοῦττες ἔν τοὺς δράκοντες τζι' οἱ γλώσσεσ' ἔν τοὺς λιόντες.
Πού τὸ φαρμάτζιν τὸ πολλὸν ἐδίψασεν ὁ μαῦρος.
Στέκομαι, συλλοῖζομαι, νερόμ πού 'ν νά πᾶ νᾶβρω. 65
Εἰς τὸν Ἀφράτημ ποταμόν, Σαρατζηνός με θλέπει'
Στέκομαι, συλλοῖζομαι, πῶς νά τὸσ σαιρετήσω.
Γιὰ νά τοῦ πῶ «Σαρατζηνέ», Σαρατζηνός 'σει ἀγκάθκια.

Σ τ. 46. Ἡ Α48 ἀντὶ «σὲ σίδερὰ κρεβάδια» ἔχει «σὲ σιδερά παλάτια». Τὸ ἴδιο «σὲ σίερα παλάδια» ἔχει κι ἡ Φ.α1, κι ὕστερα ἀκολουθοῦν τὰ παπλώματα κι ὕστερα τὰ κρεβάτια. Ἡ ἔννοια ὅμως στέκει καλύτερα μὲ τὰ κρεβάτια πρῶτα (κυπρ. κρεβάτι=στρώμα), γιὰ πρῶτα, πρῶτα ἢ φαντασία τρέχει ἐκεῖ, ὅπου κείταται ὁ ἥρωας, πού ψυχομαχεῖ. Ἡ Π.α122 ἔχει «ὁ Διενὴς ψυχομασεὶ κάτω εἰς τὰ παλάδια».

Σ τ. 51. Ἡ Α53 ἔχει «τὸ σσιάθιο στὴμ μασκάλην του, μπαιννεὶ τζαί σαιρετᾶ τον», ἢ Π.α127 «τὸ σέρνι του σὸ τσῆθος του μπαιννεὶ τζαί σαιρετᾶ τον». Καὶ στίς δύο παραλλαγὲς ἀποδίδεται ἡ ἰδέα τοῦ σεβασμοῦ, ὄχι ὅμως κι ἡ ἠρωϊκὴ ἀπόφαση. Κι ἔτσι τὸ παλληκάρκι αὐτὸ καταντᾶ Κύπριος, πού μπαιννεὶ νά χαιρετήσῃ τὸ Δεσπότη του. Ἡ Π.β28 ἔχει «διπλὸν τραπήην ἔκαμεν τζαί πάει τζι' ἀρωτᾶ τον», πού δὲ στέκει πάλε, γιὰ τὸ «διπλὸν τραπήην» γίνεται ἅμα σπεῦδει κανεὶς σὲ χαρμῶσυνον γεγονός. Τῆς Φ.α6 ὁ στ. «κλωσιάν τῆς πόρτας ἔδωκεν, μπαιννεὶ τζαί σαιρετᾶ τον» πρέπει ν' ἀπορριθῆ. Ἡ ἰδέα θέβια εἶναι νά ἐξαρθῆ τὸ παράτολμο τοῦ κοντοῦ, μὰ ἡ διαγωγή του σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν δείχνηται προκλητικὴ καὶ χυδαία, ὅταν κλωσᾷ τὴν πόρτα τοῦ ἥρωα, πού ψυχομαχεῖ.

Σ τ. 52-54. Στὴν Α ἀντὶ τῶν στίχων τούτων ὑπάρχουν οἱ ἐξῆς :

Α 54. «Καὶ γειά σου, γειά σου, Διενή, ἀρχές, ἀρχές π' ἀγάπας,
εἰς τὲς ὀσιεὲς τοῦ φεγγαρκου ἐδικιάλεεσ τζι' ἐπάτας.
Π' ἀππεξω τριγυρίζουσ σε τρακόσια παλληκάρκα'
Θέλου νά μπουσιν νά σὲ δοῦν, τζι' ἀκόμ' ἀκροφθοῦνται».
Τζι' ἐπολοῆθη ὁ Διενὴς τζαί λείε τζαί λαλεὶ τους.
«Πέ τους νά μπουσιν νά με δοῦν, τίποτεσ με φουῦνται».

Ἐκτὸς τῶν δύο πρώτων στίχων πού μένου χωρὶς νόημα, ξεκάρφωτοι, ἄσχετοι μὲ τὴν ἰδέα τοῦ χαιρετισμοῦ κι ἄσχετοι μὲ ὅ,τι ἀκολουθεῖ κατόπι, τὸ κείμενο ἀπὸ τὸν Α56 εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νά συνδέσῃ τόσο τὴ σκηνὴ πού προηγήθηκε, ὅσο κι αὐτὴ πού ἔπακολουθεῖ. Ὁ στίχ. 55 πάλι τῆς Β ἐκτός του ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀνούσιος μένει κι ἀσύνδετος μὲ τὸ ὅλο σῶμα τοῦ ποιήματος. Ὁ Διγενὴς θέλει νά πᾶν οἱ γειτόνοι του νά τὸ δοῦν, σὰ νά εἶναι καμιά γριουάκα πού ψυχομαχεῖ καὶ ζητᾷ τοὺς γειτόνους τῆς γιᾶ ν' ἀνταλλάξουν μεταξύ τους τὴ γνώσῃ τυπικὴ τῶν μελλοθανάτων φράση «συχχώρα μου τζι' ὁ θεὸς συχχῶρησιν σου». Τὸ «τίποτεσ με φουῦνται» τῆς Α59 πρέπει νά διορθωθῆ ἔτσι: «τίποτε 'ς μέφ φουῦνται» δηλ. τίποτε 'ἄς μὴν φουῦνται.

Σ τ. 68 κ.ἑξ. Ἐντιλαμβάνεται εὐκόλα κανεὶς, παραβάλλοντας τοὺς στίχους τούτους μὴ ἐκείνους τῶν ἄλλων παραλλαγῶν καὶ μάλιστα τῆς Α75 κ. ἑξ., ὅτι ἡ γυναῖκα πού ὑπαγόρευσε τὴ Β δὲ θυμόταν καλὰ τὸ τραγοῦδι σὸ σημεῖο αὐτό, παρὰ θυμόταν ἀμυδρά πῶς

- Χάτ' ἄς τὸς σαιρειτήσωμεν, σάμ πρέπει, σάν ἀξίζει.
 Ἐγὼ καλοσαιρέτουν τον, τζείνος ξυλιές με λάμνει. 70
 Πού τές ξυλιές πού μούδωκεν, φαίνεσται μου νικῶ τον.
 Ντινάσω τὸ μαντζίμ μου, τζαί πέφτ' ὠρκὸρ ῥαφτάτζιν.
 Ἐν ἦταρ πύρκος νά ῥαῆ, καμάρα νά χαλάση,
 γιοφύριμ μολυθόχτιστον, νά ταραχτή νά ππέση.
 Ἐφκέν τ' ἄχος τῆς ῥαβκιάς πὸ δὰ ὡς σίλια μίλια, 75
 τζαί ἔσω τὸ Σιλιόπαππου ἐτρώσαιν τζι' ἐπίναν.
 Εἶχαμ παππουῖν, Σιλιόπαππον, τζι' εἶχαν τομ μέσ' στήσ σουσαν
 τζι' ὀτῆθελαν νά μάθουσιν, πηαίνναν τζι' ἐρωτοῦσαν.
 —Κάπου ὁ στραπή, κάπου ὁ βροντή, κάπου χαλάζιρ ῥίφκει,
 κάπου ὁ Θικίος ἐθέλησεν τῆχ χώραν νά χαλάση.— 80
 —Μηδὲ ὁ στραπή, μηδὲ ὁ βροντή, μηδὲ χαλάζιρ ῥίφκει,
 μήτε ὁ Θικίος ἐθέλησεν τῆχ χώραν νά χαλάση,
 παρὰ ἔξυλιά τοῦ Διγενῆ, τζι' ἄλοι τομ πού τὴν ἔφαν!—
 Τζι' ὁ λόος δὲν ἐτέλειωσεν τζι' ἐξήησιν τῆμ ποῦχαν
 τζαί νά σου τὸς Σαρατζήνον ὡσάν τὸμ μαῦροσ σιούφαν. 85
 —Ἐσει τριανταδκὺ χρόνουσ, πού βλέπω τὸν Ἀφράτην,
 μήτε πουλλὶν ἐπέρασεν, μήτε σελιδονάτζιν,
 τζαί σήμερα ὁ Διενῆς ἑκατασκότωσέμ με.
 Χαμνοπουλουρουτζιάστε με νά δῆτε τοῦσ καμῶσ μου.—
 Χαμνοπουλουρουτζιάζουν τον, τζι' ἐφκῆκεν ἡ ψυσή του. 90

ἔλεγε γιὰ κάτι ἀγκάθια, τὰ ὅποια καὶ ἔβαλε στὸ Σαρακηνό. Οἱ στίχοι τῆς Α εἶναι αὐτοί :

- A 75. τζαί ἄν τοῦ πῶ τραναφυλιά, τραναφυλιά ὄσει ἀγκάθια,
 τζαί ἄν τοῦ πῶ γαροφαλιά, γαροφαλιά ὄσει κόμπους
 τζαί ἄν τοῦ πῶ θερκόλεγνον, φοοῦμαι μὲλ λυτήσ,
 τζαί ἄς τὸς σαιρειτήσωμεν, σιοιάμ πρέπει, σιοιάν ἀξίζει.
 —Ἦρα καλή, Σαρατζήνε, φῶς τοῦσ ἀντρειωμένους.—
 Τζείνος καλοσαιρέταν τον, τούτος ξυλιές τ' ἄχτηναν.

Ὁ τελευταῖος στ. Α79 δὲν εἶναι ἐν τάξει, γιατί ὅλα αὐτὰ τὰ διηγείται ὁ Διγενῆς (ιδ. Β56). Ὁ στίχ. τῆς Β, πού εἶναι στὸ α' πρόσωπο, εἶναι σωστός. Ἐπίσης ἡ λ. γαροφαλιά τῆς Α76 δὲ λέγεται στὴν κυπριακή. Ὁ στίχος θά ἦταν ἔτσι, ὅπως τὸ ἔρισκομε ἀλλῶστε στὸ τραγοῦδι τῆς «Λυερῆς», πού δημοσίευσεν ὁ Ἰωάννης Σκουτρήσ (Κ. Χρονικά Α', σ. 196 στίχ. 23) «τζαί ἄσ σου πῶ μουσκοκαρφκιά, μουσκοκαρφκιά ἔχει κόγκλους». Φαίνεται ὅτι ὁ Λουκάς ἀλλάξε τὸ μουσκοκαρφκιά στὸ γαροφαλιά—μιά καὶ δὲ σκόνταφε στὸ μέτρο—γιὰ νά κατανοηταί ἀπὸ τοῦσ ἄλλους «Ἕλληνες, ὅπως καὶ τὸ κόγκλους τὸ ἔκαμε κόμπους.

- Σ τ. 76. Τὸν Φιλόπαππον, τὸ φοβερό ἀντίπαλο τοῦ Διγενῆ ἀπελάτη, τὸν παρέφθειραν πολὺ οἱ διάφορες παραλλαγές· ἔτσι ἡ Β τὸν ἔκαμε Σιλιόπαππον, ἡ Α93 Καρκιοπαππουῖν, ἡ Γ80 Παλιοπαππουῖν, ἡ Π.660 Πιλᾶτον «τζι' εἰς τὸ Πιλᾶτου τὴν αὐλὴν ἐτρώσαιν τζι' ἐπίναν» (φαίνεται ἀρχικῶς αὐτὸς ὁ στίχ. θά ἦταν : στοῦ Φιλοπάππου τὴν αὐλὴν ἐτρώσαιν τζι' ἐπίναν), οἱ Π.α180 καὶ Φ.690 στὴ θέση τοῦ Φιλόπαππου, πού δίνει ἐξηγήσῃ τῆς ῥαβδιάς τοῦ Διγενῆ, βάζουν τὸ θεό (καρδιογνώστη, ὅπως τὸν λέει ἡ μιά).

- Σ τ. 88. Μονάχα ἐδῶ στὴ Β ὁ Σαρακηνὸς ξέρει πὼς ἐκείνουσ πού τὸ χτύπησε εἶναι ὁ Διγενῆς. Στὴν Α102 ἀναφέρεται ἀπλῶς «ἕνας σκυλλίν, κακόσ σκυλλίν ἦρτεν τζι' ἐσκότωσέμ με», στὴ Γ91 «τζι' ἕνας νερόμ μόζήτησεν, τζι' ἐγίω σπαθίν ἐταύρουσ» καὶ στὲς Π.α187 καὶ Π.672 «ἕναμ μικρόν, μικρούτικον, τζαί χαμηλοβρακάτον».

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, στ. 2 δ ι α ὐ ρ ί σ η, νά περπατήσῃ (χυρίσῃ) ἐδῶ κι ἐκεῖ. στ. 14 ἄ γ ρ η τ ο ὕ λ α ο ὕ, δὲ λέγεται σήμερα κι οὔτε ξέρομε τί ἀκριβῶς σημαίνει. Ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα ἐρμηνεύεται συνήθως ὡς τὸ καλύτερο μέρος τοῦ λαγοῦ. Περισσότερα γιὰ τὴν ἐρμηνεία κι ἐτυμολογία τῆς λέξεωσ ἰδ. Σύμμεικτα Λαογραφικά στὸ περιοδικὸ Ἄθηνᾶ ΜΖ', σ. 145. στ. 15 ἄ ρ κ ο τ ζ ε ρ ἄ μ ο ν τ ὸ, ἄγριο κρεμμύδι. στ. 18 γ ι ὠ ν η (ἐγιώνη) Ἡσύχ, ἐγὼ νη· ἐγῶ. Λάκωνες. στ. 43 ζ γ ἄ φ φ ω (σγάφφω), σκάβω. στ. 47 ἄ π ε ξ ω κ ι ὸ ν, ἀπ' ἐξω. στ. 49 κ ρ ο φ ο ρ ο ὕ ν τ α ι (αφοροβοῦνται), φοβοῦνται λιγάκι, δειλιάζουν. στ. 52 φ ὠ ς τ ο ὕ ς ἀ ν τ ρ ε ι ὡ μ ἔ ν ο υ ς ἀ ν τ ῖ φ ὠ ς τ ὶ ὠ ν ἀ ν τ ρ ε ι ὡ μ ἔ ν ὠ ν καὶ στ. 63 οἱ μούττες ἔν τοῦσ δρᾶκοντες τζι' οἱ γλώσσες ἔν τοῦσ λιόντες ἀντὶ τῶν δρακόντων, τῶν λιόντων. Στὴν κυπριακή δὲν ἀπαντᾷ ἡ γενικὴ πληθυντικὴ τῶν ἀρσενικῶν δευτεροκλίτων ὀνομάτων γιατί στὴ θέση τῆς μπῆκε ἡ αἰτιατική. στ. 54 π ο ὗ σ' ἔ χ ο υ ν κ α τ α τ ῆ ρ ῆ μ ο ν, δὲ λέγεται σήμερα. Ἡ γυναίκα πού τὸ ὑπαγόρευσε τὸ ἐξηγήσῃ φαίνεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα «πού σὲ θωροῦν τζαί φοοῦνται

σε». Ἡ λ. κατατήρημος ἴσως πρέπει μάλλον νὰ συσχετισθῆ μετὰ τὸ ρ. τηρῶ καὶ τὸ οὐσ. τηρήμων ἀρχ. ὀφύλακος (πβ. γέρον-γέρος καὶ τηρήμων-τηρήμος) κι ἴσως νὰ εἶναι ὁ φύλακος, ὁ προστάτης κι ἔτσι τὸ «κατατήρημον» ἐδῶ ἔρχεται ὡς κατηγορηματικὸς προσδιορισμὸς στὸ σ' ἐ «ποὺ σ' ἔχουν κατατήρημον», ποὺ σ' ἔχουν φύλακα ἢ προστάτην. Ἡ ἰδέα ταιριάζει πολὺ καλά, γιατί ὁ Διγενής, ὡς ἀκριτής ποῦ ἦταν, ἦταν ὁ προστάτης καὶ φύλακος τῶν ἀνθρώπων στὰ συνοριακὰ αὐτὰ μέρη τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ποῦ περπατοῦσε. Νομίζω πῶς ἡ λ. «πατομήτουρος» στὴν Π.α167 εἶναι παραφθορὰ τῆς λ. κατατήρημος. Ὁ Παντελίδης δὲν ἔχει ἐρμηνεῖα τῆς λέξεως. στ. 59 τριόλιν τό, τριβόλος (ἀγκάθι). δίτζιον, μετὰ ἀκίδες. στ. 60 ἐλιτζιά ἢ, ἡ ἡλικία μετὰ τὴν σημασία ποῦ πήρε στὴν Κοινήν, δηλ. ἀνάστημα. στ. 72 ὠρκὸρ ραφτάτζιν, ὠραῖο ραβδάκι. στ. 75 ἐφκένν τ' ἄχος, βγήκε ὁ ἦχος. στ. 77 σοῦσα ἢ, ἡ κούνια. Μετὰ τὸ «ἔχαν τομ μέσ' στὴν σοῦσαν» θέλει ὁ ποιητὴς νὰ δηλώσῃ πῶς ὑπὲρ-γηρος ἦταν ὁ Φιλόπαππος. Τὰ δυὸ ἄκρα τῶν ἡλικιῶν συναντῶνται στὴν κούνια. Ὁ Φιλόπαππος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Νέστωρ, ξέριε νὰ συμβουλευθῆ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ πολλά, γιατί ἐγνώρισε πολλὰ κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς τόσο μακρᾶς ζωῆς. Εἰκασίεις ὅσον ἀφορᾶ τὴν ταυτότητα τοῦ Φιλοπάππου ἰδ. Η. Grégoire «Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας» (Νέα Ὑόρκη, 1942) σ. 126. στ. 85 σιοῦφας ὁ, τὸ γεράκι. στ. 89 χαμνο-πουλουρουτζιάζω, δὲν χρησιμοποιεῖται σήμερα. Σημαίνει λύνω τοὺς ἐπιδέσμους (τὰ λωρίκια).

Τοῦ Διγενῆ τζαὶ τοῦ Χάρου.

X.

Ὁ Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καθαλλιτζεύκει
 χρυσοσ σπαθὴν ἐξώστηκεν τζαὶ πᾶ νὰ δικαιῦρησι
 τζι' ἐξέβην τζι' ἢ μανούλλα του, γιὰ νὰ τοῦ παραντζεῖλην.
 «Γιὲ μῦσαιρεν τοὺς γέροντες, γιὲ μῦσαιρεν τὲ ῥκάδες
 τζαὶ μὲμ παίρηνης μωρὰ παιδικιά νὰ κλαίουν οἱ ἀνάδες». 5
 Ἰζαὶ πολοᾶτ' ὁ Χάροντας τζαὶ λέει τζαὶ λαλεῖ της.
 «Ὅτι πάρω τοὺς γέροντες, τζι' ὅτι πάρω τὲ ῥκάδες
 τζι' ὅτ' ἐμ παρω μωρὰ παιδικιά, Χάροντας ἐλ λουδομί». 10
 Τζαὶ πκιάνει τζεῖνον τὸ στράτιν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν,
 τὸ μονοπάτιθ θκάλλει τοσ στοῦ Διγενῆ τὰ σπιδικιά,
 τζι' ἔσωσ του ἦταν ἄρκοντες, ποῦ τρώσαιν τζι' ἐπίνανν.
 Ποῦ τὸθ θωροῦν οἱ ἄρκοντες, ἐπροσηκώθηκάν του.
 «Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας, νὰ φᾶμεν τζαὶ νὰ πκιοῦμεν,
 νὰ φᾶμεν τ' ἄγρη τοῦ λαοῦ, νὰ φᾶμ' ὀφτόμ περτίτζιν,
 νὰ φᾶμ' ἄρκοτζεράμουν, ποῦ τρῶν ἀντρειωμένοι, 15
 νὰ πκιοῦμεν τὸ γλυτζύγ κρασίν, ποῦ πίννουφ φουμισμένοι,
 ποῦ πίννουσιν οἱ ἄρωστοι τζαὶ θρέθουνται γιαμμένοι».
 Τζαὶ πολοᾶτ' ὁ Χάροντας τζαὶ λέει τζαὶ λαλεῖ τους.
 «Ἐντζ' ἦρτα γιῶ, ὁ Χάροντας, νὰ φᾶμεν τζαὶ νὰ πκιοῦμεν,
 νὰ φᾶμεν τ' ἄγρη τοῦ λαοῦ, νὰ φᾶμ' ὀφτόμ περτίτζιν,
 νὰ φᾶμ' ἄρκοτζεράμουν, ποῦ τρῶν ἀντρειωμένοι, 20
 νὰ πκιοῦμεν τὸ γλυτζύγ κρασίν, ποῦ πίννουφ φουμισμένοι,
 ποῦ πίννουσιν οἱ ἄρωστοι τζαὶ θρέθουνται γιαμμένοι,
 μόν' ἦρτα γιῶ, ὁ Χάροντας, τὸγ κάλλοσ σας νὰ πάρω».

1 Ὁ Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καθαλλιτζεύκει Γ1 : Χάροντας κλ. Φ.63 : μίαν ἀγίαν
 Τζερκατζήν, δεσποτιτζήν ἡμέραν Β1 2 χρυσοσ σπαθὴν ἐξώστηκεν τζαὶ πᾶ στοῦ παναῦριν
 Α2 : μαυροσ σπαθὴν ἐξώστηκεν, στοὺς ἄρκοντες τζαὶ πάει Φ.64 : ἔδοξεν τζαὶ τοῦ Χάροντα νὰ
 πᾶ νὰ διαῦρησι Β2 4 γιὲ μου, μεμ παίρηνης ὀμορφες, μεμ παίρηνης τὲς γριᾶδες Α4
 7 ὅτ' ἐμ παρω τοὺς γέροντες, τζι' ὅτ' ἐμ παρω τὲ ῥκάδες Β7 : ἀδ δὲμ παίρηνης τὲς ὀμορφες,
 ἀδ δὲμ παίρηνης γριᾶδες Α6 11 τζι' ἔσωσ τοῦ Διγενῆ ἐπρώσαιν τζι' ἐπίνανν Β11 : τζι'
 ἐτζ' ἦσαν ἄρκοντες πολλοὶ τραπεζοκαθισμένοι Α11. 13 καλῶς ἦρτεν ὁ Χά-
 ροντας, νὰ φᾶ' νὰ πκῆ μὲτὰ μας Α13 Γ5 Π.α93 Φ.66 16 νὰ πκῆ γλυ-
 κόποτογ κρασίν Α16 Γ7 17 ποῦ πίννουσιν οἱ ἄρωστοι Γ8 Π.68 : ἀποῦ τὸ
 πίννου ἀρωστοι Α17 Φ.69 : ποῦ πίννουσιν τὸ Β17 18 δὲν ὑπάρχει στὴ Β : τζαὶ πολοῦται
 Χάροντας, στέκεται τζαὶ λαλεῖ τους Α18 : πῶ. Χ6 19 ἐν ἦρτα γιῶ, ὁ Χάροντας, νὰ
 φᾶ' νὰ πκῆ μὲτὰ σας Α19 Γ9 Π.α98 Φ.611 : ἐντζ' ἦρτα γιῶν, ἄρκοντες, νὰ φᾶμεν τζαὶ νὰ
 πκιοῦμεν Β18 24 παρᾶρτα γιῶ, ὁ Χάροντας, τὸγ κάλλιοσ σας νὰ πάρω Α20 Φ.615 :
 μόνον ἦρτα, ὁ Χάροντας, τὸγ κάλλιοσ σας νὰ πάρω Γ12 : μόν' ἦρτα γιῶν, ἄρκοντες, τὸγ

- Τζαί πέ μας, πέ μας, Χάροντα, ὁ κάλος μας πκοιός ἔνι ;» 25
- «Ἐνι τζαί μακροδάχτυλος, ἔνι τζι' ἀναρκοδόντας». 25
 Πού τ' ἄκουσεν ὁ Διγενής, ἀρκώθην τζι' ἔθυμώθην.
 Κλῶτσον τῶν τάβλων ἔδωκεν, κλῶτσον τζαί τῶν τσαέρων,
 τζαί τὰ κανατοσκοῦτελλα πετᾶ τα τοῦ ἀέρα!
 Τζι' ἐπολοῖθ' ὁ Διγενής τοῦ Χάροντα τζαί λέει. 30
 «Πού τὰ σημάδκια, πού λαλείς, φαίνεσταί μοῦμ' ἐγιώνη!
 Τζαί ἔλα, ἔλα, Χάροντα, σὸ στοίσημαν νὰ μποῦμεν,
 τζι' ἄσ σὲ νικήσω, Χάροντα, χάρισ' μου τῆ ζωῆμ μου,
 τζι' ἄμ με νικήσης, Χάροντα, ἔπαρ' μου τῆ ψυσήμ μου». 30
 Σερκές, σερκές ἐπκιάσασιν τζαί πᾶν εἰς τῆμ παλαίστραν.
 Παλλιώνουδ δκυὸ μερόνυχτα, πάνω στές τρεῖς ἡμέρες,
 ὁ Χάρος ἐθάρεθηκεν τζι' εἶσεν νὰ παραιτήση·
 τζι' ἐπολοῖθην τζι' εἶπεν του, τοῦ Διγενῆ τζαί λέει.
 «Ἀλαφροπκιάσ' με, Διγενή, νὰ σὲ ἀλαφροπκιάσω». 40
 Ἄλαφροπκιάν' ὁ Διγενής τζαί σφιχτοπκιάν' ὁ Χάρος.
 Τζεῖ πόπκιανεν ὁ Χάροντας, τὰ γαίματα πτιοῦσαν,
 τζεῖ πόπκιανεν ὁ Διγενής, τὰ κόκκαλα ἔλυοῦσαν·
 τζι' ἐσήκωσεν τὰ σέρκα του τζαί τὸθ Θεοδ δοξάζει.
 «Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, δοξάζω τ' ὄνομάσ σου,
 τίποτε ἔντζε γίνεται χωρίς τὸ θέλημάσ σου!»
 Τζι' ἤρτεφ φωνῆ πού τὸθ Θεὸν τζαί πού τοῦς Ἄρκαντζέλους.
 «Γίνου τζι' εἰς χρυσὸς ἀτός πάνω στῆν τζεφαλήν του
 τζαί σγάφφε με τὸ νύσισ σου τζι' ἔβκαρ' του τῆ ψυσήν του». 40
 Τζι' ἐγίνηκε χρυσὸς ἀτός πάνω στῆν τζεφαλήν του
 τζαί σγάφφει με τὸ νύσιν του νὰ θκάλῆ τῆ ψυσήν του. 50
- Ἵ Ο Διγενής ψυχομασεῖ σὲ σίερα κρεβάδκια,
 σὲ σίερα παπλώματα, σὲ σίερα παλάδκια.
 Π' ἀππεξωθκίον του στέκουνται τρακόσια παλληκάρκα,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν τζαί πάλε κροφοοῦνται. 55
 Τζι' ἔναγ κοντόν, κοντούτσιον, τζαί χαμηλοβρακᾶτον,
 σσίζει πού μὲσ' στήμ μέσην τους, μπαινει τζαί σαιρετᾶ τον.
 —«Ὡρα καλή σου, Διγενή, φῶς τοῦς ἀντρειαωμένους,
 πού σὲ φοατ' Ἀνατολή, ἢ Δύση, 60
 πού σ' ἔχουν κατατήρημον, ὅπου τζι' ἄμ περπατήσης.
 Ἄππεξωθκίος σου στέκουνται τρακόσια παλληκάρκα,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν τζαί πάλε κροφοοῦνται». 60
 —«Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ με δοῦν, τίποτε 'ς μέφ φοοῦνται». 60
 Πού τοῦς θωρεῖ ὁ Διγενής, στρών' ἀρκυρόν τραπέζιν.
 «Τρῶτε τζαί πίνετ', ἀρκοντες, τζι' ἐγιώ νὰ σᾶς ἐηοῦμαι.
 Κάτω στές ἄκρες τῶν ἀκρῶν, στές τέλειωσες τοῦ κόσμου,
 πού 'ν τὸ τριόλιμ πιθαμή, τὸ χρυσαγκάθθιδ δίτζιον,
 πῶνι τὸ τζεφαλάγκαθθοσ στῆν ἐλιτζιάν τοῦ μαῦρου,
 μονονυχτοῦ τὰ γύρισα, μόνος τζαί μοναχός μου!
 Ἐνιά θοῦρκες ἐγέμωσα, ὀλλλομ μοῦιτες τζαί γλῶσσεσ'
 οἱ μοῦιτες ἔν τοῦς δράκοντες τζι' οἱ γλῶσσεσ' ἔν τοῦς λιόντες. 70
 Πού τὸ φαρμάτζιν τὸ πολλῶν ἐδίψασεν ὁ μαῦρος.
 Στέκομαι, συλλοῖζομαι, νερόμ πού 'ν νὰ πᾶ' νᾶθρω.
 Εἰς τὸν Ἀφράτημ ποταμόν Σαρατζηνός τζαί θλέπει.
 Στέκομαι, συλλοῖζομαι, πῶς νὰ τὸσ σαιρετήσω.

κάλοσ σας νὰ πᾶρω B23. 25 τζαί πέ μας, πέ μας A22: τζαί ἔλα πέ μας B24 27—29 A25—27: δὲν ὑπάρχουν στῆ B 38 G23: πῆ. A32 B6 καὶ 41.
 43 τζαί τὸθ Θεὸν A39: πάνω, Θεὸν B38 46 ἤρτεφ φωνῆ πού τὸθ Θεὸν τζι' ἀπὸ τοῦς Ἄρχαγγέλουσ A43: ἐπολοῖθην ὁ Θεὸς τοῦ Χάροντα τζαί λέει B41 53 π' ἀππέξω τριγυρίζουν τον A50 54 πάλε B49: ἀκόμα A56. 56 τζαί σσίζει πού τῆμ μέσην τους B51: τὸ σσιᾶθισ στήμ μασκάλην του A53 60—61: B46—49: πῆ. A56—57: οἱ στίχοι δὲν ὑπάρχουν στὸ μέρος αὐτὸ στῆ B 62 πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ με δοῦν, τίποτεσ με φοοῦνται A59: τζαί πέ τους τοῦς γειτόνους μου νᾶρτοῦσιν νὰ με δοῦσιν B55 64 τζι' ἐγιώ νὰ σᾶς ἐηοῦμαι Γ43: τζαί νὰ σᾶς ἐξηοῦμαι B57.

- Τζαί ἄν τοῦ πῶ τρανταφυλλιά, τρανταφυλλιά 'σει ἀγκάθκια, 75
 τζαί ἄν τοῦ πῶ μουσκοκαρφκιά, μουσκοκαρφκιά 'σει κόγκλους
 τζαί ἄν τοῦ πῶ θερκόλεγνον, φουῦμαι μὲλ λυτση.
 *Ατ' ἄς τὸσ σαιρετήσουμεν, σάμ πρέπει, σάν ἀξίξει.
 —«Ὁρα καλή, Σαρατζηνέ, φῶς τοὺς ἀντρεϊωμένους.—
 'Εγὼ καλοσαιρέτουν τον, τζεῖνος ξυλιές μὲ λάμνει! 80
 Που τές ξυλιές, πού μούδωκεν, φαίνεσται μού νικῶ τον.
 Πτινάσσω τὸ μαντζίμ μου, τζαί ππέφτ' ὠρκὸρ 'ραβτᾶτζιν.
 Ἐν ἦταμ πύρκος νά 'ραῆ, καμάρα νά χαλάση,
 γιοφύριμ μολυθόχτιστον νά ταραχτῆ νά ππέση!
 'Ἐθκῆν τ' ἄχος τῆς 'ραβκιάς πὸ δά ὡς σίλια μιλια, 85
 τζαί ἔσσω τοῦ Σιλιόπαππου ἔτρώσιν τζι' ἐπίναν.
 Εἶχαμ παππουν, Σιλιόπαππον, τζι' εἶχαν τομ μέσ' στῆσ σουσαν
 τζι' ὀ,τῆθελαν νά μάθουσιν, πηαῖναν τζι' ἔρωτοῦσαν.
 —Κάπου στραφέι, κάπου θροντᾶ, κάπου χαλάζιρ 'ρίθει, 90
 κάπου ὁ Θκιός ἐθέλησεν τῆχ χώραν νά χαλάση.
 —Μηδὲ στραφέι, μηδὲ θροντᾶ, μηδὲ χαλάζιρ 'ρίθει,
 μήτε ὁ Θκιός ἐθέλησεν τῆχ χώραν νά χαλάση,
 παρά 'ξ ξυλιά τοῦ Διγενῆ, τζι' ἄλοι τομ πού τὴν ἔφαν!—
 Τζι' ὁ λόος δὲν ἐτέλειωσεν, τζι' ἐξήησιν τῆμ πούχαν,
 τζαί νά σου τὸσ Σαρατζηνόν, ὡσάν τὸμ μαῦροσ σιούφαν. 95
 —'Ἐσει τριανταδκὸ χρονους, πού θλέπω τὸν 'Αφράτην,
 μήτε πουλλὶν ἐπέρασεν, μήτε σελιδονᾶτζιν,
 τζαί σήμερα ὁ Διενῆς ἐκατασκότωσέμ με.
 Χαμνοπουλουρουτζιάστε με, νά δῆτε τοὺς καμούς μου.
 Χαμνοπουλουρουτζιάζουν τον τζι' ἐθκῆκεν ἡ ψυχῆ του. 100

72 συλλοίζομαι B65: δκαιοίζομαι A72 73 τζαί θλέπει A73: μὲ θλέπει B66 75—
 77: A75—77: δὲν ὑπάρχουν στὴ Β 76 τζαί ἄν τοῦ πῶ γαροφαλιά, γαροφαλιά 'σει
 κομπους A76 79: A79: δὲν ὑπάρχει στὴ Β. 89: Γ77 καὶ A91, 'ρήχνει
 ἀντ' 'ρίθει: κάπου 'σ στραπή, κάπου 'ε θροντῆ B79 93 χαρᾶ στὸν A96: τζι' ἄλοι
 τον B83: τζι' ἄλοι του Γ83 94 τζι' ἡ ὠρα δὲν ἐτέλειωσεν, ἡ ὠρα πού τὸ λέω A96
 95 στοῦ κάμπου γεωωσμένον A98: τζι' ἔρκετον κοντζυστῶντα Γ84: ὡσάν τὸμ μαῦροσ
 σιούφαν B85 96 σαράντα χρόνος ἔθλεπα τὸγ γέρημον 'Αφρίτην Γ89.

2. Τῆς Λυγερῆς καὶ τοῦ Χάρου.

“Ὅπως στὴν ἀρχαία τραγωδία, ὁ ἥρωας ἀμαρτάνει κατὰ ἓνα τρόπο, κι' αὐτὸ τὸ ἀμαρτήμα του γίνεται αἰτία μιᾶς πάλης πρὸς ἀνώτερες δυνάμεις κι' αἰτία μιᾶς ἀγώνιας συγχρόνως, πού φέρνουν μοιραίως τὴ τραγικὴ πτώση του, τὸ ἴδιο περίπτου συμβαίνει καὶ στὰ τραγούδια αὐτά, πού ἔχουν ὡς θέμα τους ἥρωες ἢ ἡρωίδες, πού διεξάγουν ἓνα ἀγὼνα μὲ τὸ Χάρο. Ὁ Διγενῆς, ἓνα τόσο δυνατὸ παλληκᾶρι, ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὄρια τὰ ἀνθρώπινα, γίνεται πιά υπεράνθρωπος μὲ τὰ κατορθώματά του· διασαλεύει ἔτσι τὴν κοσμικὴ ἠθικὴ τάξη, διαπράττει ἀμαρτία καὶ γι' αὐτὸ πρέπει ν' ἀνακληθῆ στὴν τάξη, πρέπει νὰ πληρώσῃ μὲ μιὰν ἀ γ ω ν ῖ α κ α ἰ θ ἄ ν α τ ο τὴν ἀμαρτία του. Τὸ ἴδιο περίπτου συμβαίνει μὲ τὴ Λυγερῆ.

Τὶς παραλλαγές τῶν τραγουδιῶν τῆς Λυγερῆς καὶ τοῦ Χάρου πρέπει νὰ τές διαιρέσουμε σὲ δυὸ τύπους. Σ' ἐκείνες, πού ἡ Λυγερῆ παίνεται πῶς Χάρο δὲ φοβᾶται γιατί ὁ ἄντρας τῆς εἶναι παλληκᾶρι καὶ τ' ἀδέρφια τῆς πολλὰ καὶ φοβεροὶ καστροπολεμίτες—κι' αὐτὴ εἶναι ἡ «ἀμαρτία» τῆς—καὶ σ' ἐκείνες τὶς παραλλαγές, πού ἡ Λυγερῆ μὲ τὴν κεντητικὴ τῆς ἐπιδεξιότητα κάνει θαύματα, διασαλεύει κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὴν τάξη τὸ κόσμου, γιατί προκαλεῖ τὴ ζήλεια τῶν ἀνθρώπων, κι' ἐπομένως ἀμαρτάνει. Δίχως ἄλλο προκαλεῖ καὶ τὴ ζήλεια τοῦ Χάρου. Ὁ Χάρος παρουσιάζεται ὡς τὸ τυφλὸ ἐκτελεστικὸ ὄργανο τῆς θείας βουλήσεως, κι' ἡ θεία βούληση κινεῖται βασικὰ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἰδέα: ὅτι δὲν ἀνεχεται κανένα ἄνθρωπο νὰ βγαίνει ἔξω καὶ πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἰδιότητά του, γιατί τότε σάν νὰ τολμὰ σύγκριση μαζί μὲ τὸ θεῖο, σάν νὰ μπαίνει στὴ δική του περιοχὴ. Πρέπει νὰ πέσῃ καὶ γι' αὐτὸ πλῆτται. «Διεσκόρπισεν ὑπερῆφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν». Αὐτὴ εἶναι κι' ἡ τύχη τῆς Λυγερῆς κεντητριάς.

Ἡ παραλλαγὴ τοῦ δικοῦ μας τραγουδιοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸν Μουτουλλᾶν κι' ἀνήκει στὸν τύπο τῆς κεντητριάς. Παρ' ὅλα τὰ μειονεκτήματά τῆς εἶναι ἡ καλύτερη

ἀπ' ὅσες δημοσιεύθηκαν ὡς σήμερα, γιατί δυστυχῶς οἱ περισσότερές τους εἶναι τόσο παρεφθαρμένες ὥστε νὰ ἔχουν χάσει σχεδὸν κάθε ποιητικὴ ἀξία. Καμιά ἀπὸ τὶς παραλλαγὰς δὲ μᾶς βοηθᾷ γιὰ νὰ καταπιασθοῦμε μὲ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου καὶ τὴν κριτικὴ ἔκδοσιν τοῦ τραγουδίου, ὅπως κάναμε μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ Διγενῆ. Μερικὲς μάλιστα τροποποιήθηκαν γιὰ νὰ ταιριάξουν μὲ τὸ θάνατο κάποιου Ἀνεζοῦς ἢ κάποιου Χριστινοῦς. Γι' αὐτὸ δημοσεύομε τὴν παραλλαγή μας δίχως κριτικὰ σχόλια, κι' ἐπιφυλασσόμεθα, ἂν στὸ μέλλον ἐπιτύχωμε καμιά συγγενικὴ παραλλαγή τῆς προκοπῆς, νὰ ἐφαρμόσωμε καὶ πάλι τὴ μέθοδόν μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Α'. Παραλλαγαὶ τύπου Κεντήτριας.

Ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰδίου, Ἐκδοτικὰ Δημοτικὰ Τραγοῦδια (ἔκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) σ. 217 ἀρ. 146. Τῆς ἰδίας, ἔ.ἀ. σ. 224 ἀρ. 150. Τῆς ἰδίας, ἔ.ἀ. σ. 226 ἀρ. 151. (Ἡ παραλλαγή αὕτη εἶναι τὸσον ἀσυνάρτητη ὥστε ν' ἀποροῦμε γιὰ τὴ κ. Λύντεκε ἢ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐδημοσίευσαν αὐτὴν τὴν ἀσυνάρτησίαν γὰς τραγοῦδι. Θὰ μεταφρασθῆ καὶ στὰ γερμανικά;) Α. Σακελλάρου, Τὰ «Κυπριακά» Β', σ. 170 ἀρ. 57. (Τὴν ἀναδημοσίευσεν ἡ κ. Λύντεκε στὸ βιβλίον τῆς ἔ.ἀ. σ. 222 ἀρ. 149). Ξεν. Φαρμακίδου, Κύπρια Ἔπη, σ. 66 ἀρ. 18. Τοῦ ἰδίου, ἔ.ἀ. σ. 71 ἀρ. 19. Γ. Λ. Γεωργιάδου, Λαογρ. Γ', σ. 261.

Β'. Παραλλαγαὶ τύπου Εὐγενούλας (ἰδ. Ν. Πολίτη, Ἐκλογαί, σ. 248 ἀρ. 217).

Α. Σακελλάρου, ἔ.ἀ. σ. 173 ἀρ. 58. Ε. Λύντεκε, ἔ.ἀ. σ. 216 ἀρ. 145. (Ἡ παραλλαγή αὕτη δὲν εἶναι κυπριακὴ παρὰ αὐτοῦσιο ἀλλὰ κολοβὸ τὸ τραγοῦδι τῶν Ἐκλογῶν τοῦ Πολίτη, πού τὸ ἀποστήθισεν κάποιος Κύπριος καὶ τὸ τροποποίησεν κάπως πρὸς τὴν κυπριακὴν προφορὰ. Ἄν προσέξῃ κανεὶς θὰ δῆ πῶς ἐκεῖ πού παραλείπονται στίχοι τοῦ πρωτοτύπου τὸ νόημα σκοντάβει. Αὐτὸ τὸ δεδομένο θὰ τὸ χρησιμοποίησομε στὴ νέα μας μελέτη, γιατί εἶναι σοβαρὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών μας). Τῆς ἰδίας, ἔ.ἀ. σ. 218 ἀρ. 147.

Γ'. Παραλλαγαὶ μεικτοῦ τύπου (Εὐγενούλας-Κεντητριας).

Ε. Λύντεκε, ἔ.ἀ. σ. 219 ἀρ. 148.

Τῆς ἀδερφῆς τοῦ Γιάννατζη τζαὶ τοῦ Χάρου.

Κάτω στὸν ἄμμον τῶν ἀμμιῶν, τὸρ ῥιζοκαλαμιῶν,
ἀμμά ἔχεν τρεῖς γραμματικούς τζι' ἐγράφαν τζι' ἐσηκῶναν.

Τὰ γράμματα, πού γράφασιν, κανεὶς δὲν τὰ σηκώννει,

Τὰ γράμματα, πού γράφασιν, κανεὶς δὲν τὰ σηκώννει!

Στὰ ξόμπλια, στὰ πουκάμισα, στὰ μοσκομαουλούτζια.

Οὐλοὶ τῆς ἐζηλέψασιν τζι' ἐζήλεψεν τζι' ὁ Χάρος.

Ἀππέξω θάλλει τῆς φωνήν, π' ἀππέσσω πολοῦται.

«Ἄν ἐν δὲν δκιαθάτης, νὰ δκιαθῆ, περάτης, νὰ περάση,

τζι' ἄν ἐν ὁ ἀδερφοῦλλης μου, νὰ μπ' ἔσσω καθ' ἀλλάρης,

τζι' ἄν ἐν ἔγ κανεὶς προξενητής, νὰ πάη στ' ἀδερφοῦ μου».

—«Ἐν ἐδ δκιαθάτης, νὰ δκιαθῆ, περάτης, νὰ περάση,

ἐν ἐν κανεὶς προξενητής, νὰ πάη στ' ἀδερφοῦ σου,

παρὰ ἂν ὁ τζύρκα Χάροντας τζαὶ τῆ ψυσῆ σου θέλει».

Ἀπλῶννει τὸ δεξιόσ σιεριν, τῆν πόρταν νὰ τ' ἀνοιξῆ,

τζαὶ χάρις στρῶμαν ἔτρεμεν, χάρις ῥιὸν ἐρίαν,

τζαὶ χάρις τζεφαλόπονον τὴν τζεφαλήν πονεῖ τὴν.

—Παρακαλῶ σε, Χάροντα, χάρις' μου τράντα μέρες,

νὰ μάθω τὲς μαθήτριες τὲς ἐνενήντα πέντε,

τὲς ἐνενήντα τὸ πλουμίν, τὲς πέντε τὸ χαρκοῦπιν».

—«Τράντα μέρες μοῦ ζήτησες, τράντα γρόνους νὰ ζῆσης!

Παρακαλῶ σε, Λυερῆ, πλούμισ' τζι' ἐμέναν ἕναν».

Βάλλει τὸν ἄϊ Ξορινόν, γιὰ νὰ τὸν-ι-ξορίση,

τὸν ἄιν Ἀξηστράτην, νὰ τὸν-ι-ξηστράτην.

Βάλλει τῆν γῆμ με τὰ δεντρά, τὸν οὐρανὸν με τ' ἄστρα,

τζαὶ θάλλει τζαὶ τῆθ θάλασσαν με τὰ καρασοῦτσια.

“Αμαν τζι’ έτελειοπλούμισεν τοῦ Χάροντα μαντήλιν,
διπλώνει το, τριπλώνει το, στά γονατά του σύρνει’
πάλε ξαναδιπλώνει το, στὸν νῶμον του τὸ θάλλει.
Τζείνη ἀπού τόφ φόον της έβκένη η ψουή της.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. στ. 4. ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννα-
τζη. Στὰ ἀκριτικά τραγούδια εἶναι πολὺ γνωστὸς ὁ ἥρωας Ἰωαννάκης
πβ. τοὺς στίχους τοῦ προλόγου τοῦ τετάρτου λόγου τοῦ μεσαιωνικοῦ μας ἔπους
χγ. Α. Τ. καὶ Κ.:

έκέκτητο καὶ μετ’ αὐτοῦ ἀνδρείαν τε καὶ τόλμην
φιλοπαποῦ τοῦ γεροντος, Κιννάμου καὶ Ἰωαννάκη.

στ. 5 μoσκομαουλούτζια, μαξιλάρια πού μoσκομυρίζουν. στ. 13
ὀτζύρκα Χάροντας’ ἢ θὰ ἦταν ὀτζύρ ὀ Χάροντας καὶ παρεφθάρη στὸ
τζύρκα ἢ τὸ τζύρκα αὐτὸ θὰ εἶναι τοῦτο πού βρίσκομε στὰ Ἑρωτοπαί-
γνια πού δημοσίευσαν οἱ D. C. Heseeling καὶ H. Pernot «ἀσπρη ξανθὴ πανέμοστη,
κύρκατης ταξιδεύει». στ. 19 χαρκούπιν τό, δὲ χρησιμοποιεῖται σή-
μερα κι εἶναι ἀγνωστὴ ἡ ἀκριβὴς σημασία τῆς λ. Ὁ Σακελλάριος γράφει ὅτι εἶναι
«εἶδος ἐργοχείρου» ἐνῶ ὁ Φαρμακίδης «ἐργαλεῖον ποικιλτικῆς». στ. 22 ἄϊς
Ξορινός, εἶναι ὁ Ἅγ. Γεώργιος στὴ μεσαιωνικὴ Ἀμμόχωστο· ἔτσι λέγεται καὶ
σήμερα. στ. 23 ἄϊς Ἀξηστράτηος, θὰ ἦταν ἴσως ἀρχι-
στράτηγος καὶ παρεφθάρη στὸ ἀξηστράτηος δηλ. ἅγιος πού κάνει
νὰ ξεστρατίσουν, ὅπως ὁ ἅγ. Ξορινὸς ἐξορίζει. Πβ. καὶ τὸ στίχο τῶν Ροδίτικων Ἑ-
κατόλογων, Ν. Ἑστία 1940, σ. 543: «στὸν Ἀϊ-Μάρκο μὴ ῥκεσαι, στὸν
Ἀϊ Μήν-πατήσης».

Κ. Π. ΧΑΤΖΗ·ΙΩΑΝΝΟΥ

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΟΥ

Τὴ δάδαν ἄσθεστην κρατῶ
κι’ ὑψώνω τὴ φωνή μου,
διαλαλητῆς τοῦ δίκαιου
ὡς τὴ στερνὴ πνοή μου.

ᾠ! Πότε θάβγει λαμπερὸ
τοῦ πόθου μου τ’ ἀστέρι,
πού μὲ τὸ γλυκοχάραμα
τὴ Λευτεριά θὰ φέρει.

Πνοὴ ἀδούλωτης ψυχῆς,
πού νοσταλγεῖ νὰ ζήσει
τὴν ἐθνικὴν ἀνάσταση,
πρὶ μαραθῆ καὶ σθήσει,

Μὲ τ’ ὄραμα πού ἔφυγαν
ψυχὲς τῶσαν προγόνων,
μ’ ἕναν ἀνείπωτο καῦμό,
στά βάθη τῶν αἰώνων,

ζῶ διαρκῶς κι’ ἀκαρτερῶ,
πατρίδα μου, ἐσὺ σκλάβθα,
θυσία ἀγνὴ νὰ προσφερθῶ
στὴν ἐθνικὴ σου λάθα.

ΦΩΚΑΣ ΦΩΚΑ·Ι·ΔΗΣ

Ο Δ Ρ Α Π Ε Τ Η Σ

Ἐλεύτερος!

Διάφανη ἀλήθεια τάχα ἢ στιγμιώδικο μεθύσι πλάνου ὄνειρου; Δίσταζε ἀκόμη νὰ τὸ πιστέψῃ. Τέτια ἀνάμιξη γλυκῶν μεθυστικῶν ὀνείρων πλάϊ στὴ μίσηρη ζήση του, δυὸ μῆνες πού κρατιόταν αἰχμάλωτος τῶν Γερμανῶν στὴ Σαλονίκη, δὲν τοῦ ἦταν μιά περίπτωση ξένη ἢ σπάνια. Ρόφημα καταπραυντικό στὴν ἀρχή, στὸν πάτο ἀδημονία καὶ σύγχυση. Νὰ ὀνειρεῖται τὸ σπίτι, τοὺς δικούς του, τὰ καλά του, γιὰ νὰ ξυπνήσῃ τὸ πρῶτὸ στὴν ἀγκάλια τοῦ ἴδιου κόσμου, ἓνα νοῦμερο στὰ τόσα τοῦ ἀνθρώπινου σίρκουλου. Καὶ καμιά φορὰ παράλληλα στὴν πείνά του, τὴν ἐντερικὴν ἀνεργία δυὸ τριῶν μερόνυχτων, νὰ βλέπῃ τὸν αὐτὸ τοῦ συνδαιτυμόνα σὲ συμπτώσιο—πλουσιοστρωμένο τραπέζι μὲ λογιῆς-λογιῆς γλυκίσματα, πουτίγκες καὶ κέικς, ἀριστοργήματα ἐγγλέζικης κουζίνας χριστουγεννιάτικης—γιὰ νὰ ξυπνήσῃ ἀπότομα (τὶ εἰρωνεῖα!) χωρὶς ν' ἀπολάβῃ τοῦλάχιστο μιά πηρουριά!

Στάθηκε σὲ μιά πόσα ἀφηρημένη μερικὲς στιγμῆς. Τὸ μούτρο του ἔλαμψε κατόπι αὐτὸ φαγγάρι πού λυτρώνεται ξαφνικά ἀπὸ πυκνά, διαβατάρικα σύγνεφα.

Ἦταν πραγματικότης! Ἔσπερνε μαζί του ντοκουμέντα ἀναμφισβήτητα! Ἡ ζερβὴ του παλάμη μισοστραμπουλωμένη στὴ πτώση του ἀπ' τὸ τραῖνο, τὸ γαῖμα πού ἔσταζε ἀπ' τὸ γδαρμένο του ἀγκῶνα, τὸ χτυπημένο γόνατο πού τὸν πονούσε. Κ' ὕστερα ἀκόμη τὸ τραῖνο πού ἔβλεπε μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια, ὀλόγισια μακριὰ στὸ βάθος νὰ σβήνῃ, ἀφήνοντας πίσω του ξερὸ μονότονο κρότο, τολύπες θολόμαυρου καπνοῦ. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν λόγος ν' ἀμφιδάλλῃ ἂν αὐτὸς κί' ὄχι κάποιος ἄλλος εἶχε κάνει τὴν ἠρωϊκὴν πράξη, νὰ σαλτάρῃ ἀπ' τὸ παράθυρο τοῦ τραίνου σὰν ἔτρεχε ἐκεῖνο μὲ ταχύτητα.

Νά, πού ἐπὶ τέλους τὸνειρό του βαφτιζότανε στὴν κολυμπήθρα τῆς ἀλήθειας! Ὁ πόθος του, ἀγωνιώδης ἐγκυμοσύνη δυὸ μηνῶν, ἀγκάλιαζε τὸ φῶς! Ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς σκλαβιάς πετοῦσε μ' ἓνα τίναγμα τῶν πτερῶν στὸν καθαρὸν ἀέρα. Μὰ τί τολμηρὸς σάλτος, ἀλήθεια! Μποροῦσε νὰ τοῦ κόστιζε πολὺ, ἴσως τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του! Τί εἶναι ἐπὶ τέλους ἡ ζωή; Ἐνα εὐπλάστο τζάμι πού μὲ τὸ τίποτα ραγίζει καὶ γυάσει. Μὰ κ' ἢ λευτεριά; Ποιὸ ἀτίμητο χρυσάφι τὴ βαραεῖ; Ὡ, ὁ ἠρωϊσμός εἶναι τὸ ἄσπαστο, τὸ μπουχαρικό τῆς ζωῆς!

Σὰν ἦταν στὸ στρατόπεδο καὶ τοῦ περίσσεβε καιρὸς ἀπ' τὶς ἀγγαρεῖες τῶν Γερμανῶν δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ πηγαίνει ἀστὶς τέσσερις πλευρῆς, νὰ ἐπιθεωρῇ τὰ σύρματα. Παρηγοριότανε μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀνακαλύψῃ ἓνα σημεῖο ἀδύνατο, μιά πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ἀφύλαχτη πού νὰ ἐπιχειροῦσε τὴν ἔξοδο.

Ἡ λέξη «αἰχμάλωτος» στὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικὸ τῆς φαντασίας τοῦ ἐρμηνευόταν: πολεμικὸ ἐργαλεῖο, σκουριασμένο, ἀχρηστο! Ἐνα πράγμα ζωντανὸ μὲ σποντύλια καὶ σάρκα, ἀνάμεσα στ' ἄλλα πολλὰ ἄψυχα λάφουρα τοῦ νικητῆ. Ἀποπλισμένος κί' ἀνίσχυρος, χωρὶς τὴν παραμικρὴ διάθεση γι' ἀντίπραξη, κί' ὅμως τὸν μισοῦν καὶ τὸν παιδεύουν! Ἐχτρός σου λένε. Καὶ τοῦ ζητοῦν δουλειά, ὅλο δουλειά. Ἀγγαρεῖς ἀτέλειωτες, νὰ φτιάχνῃ δρόμους καὶ μνημεῖα τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν, νὰ σέρνῃ ἀμάξι φορτωμένο ἄμμο, ν' ἀνοίγῃ χαρακώματα γιὰ τὸς ἄλλους. Κί' ὅλα αὐτὰ χωρὶς καμιά διαμαρτυρία ἢ ἀντίρρηση. Ἀλλοιώτικα ὁ βούρδουλας ἀνοίγε αὐλακίες στὴ ράχη, οἱ ἀλυσίδες κ' οἱ καδένες στὰ χέρια θρίσκονταν στὴν ἡμερησία διάταξη. Κ' ἢ ἀμοιβή; Ἐνα κομμάτι μαυρόψωμο καὶ μερικὲς κουταλιῆς ἀκατανόητη νερόσουπα τὸ μερόνυχτο, κανονισμένη μ' ἀκρίβεια ὅσο πού νὰ ζῇ ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ πεινά! Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ συμπτύσσεται μπροστὰ στοὺς λογχοφόρους δήμιους πού τὴν περιστοιχίζουν καὶ παίρνει τὸν κατήφορο πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐκμηδένιση κί' ἀποχτήνωση. Ἡ καθημερινὴ ξελιγομάρα γιὰ τὸν ἄνθρωπο μοιάζει μὲ ὀλόφλογο, καλοκαριάτικο ἤλιο πᾶνω ἀπ' τὰ νερά ἀλυκῆς. Τὰ νερά—οἱ ἀρετὲς καὶ κάθε λεπτὸ αἴσθημα πού περικλείει ἢ ψυχὴ—ἐξατμίζονται κί' ἀπομένουν τὰ κατακάθια—ἡ βρωμιά, ἡ ἀνηθικότητα κ' ἢ γύμνια. Ὁ ἀσάβλιος χαρακτήρας του, ἂν δὲν λύγισε τοὺς τελευταίους δυὸ μῆνες, τὸ χρωστοῦσε πρῶτα στὸ ποῦλι τῆς ἐλπίδας πού φωλιασμένο ἐντὸς του τοῦ κελαδοῦσε καὶ τὸν ἐνθάρρυνε κάθε λεπτὸ νὰ δραπετέψῃ, ἢ πείρα κατόπιν τῆς ζωῆς, πού οἰκονόμησε λεπτὸ μὲ λεπτὸ στὸν κουμπάρ, ριγμένος ἀπὸ μικρὸ παιδί στὴ διοπάλη.

Ἐξοδος! Φυγὴ! Ποτὲ αἰχμάλωτος! Ὁ ἀκόμητος πειρασμός τοῦ λογισμοῦ του. Μὰ τ' ἀγκίστρι τῆς ἐρευνᾶς του ἔβγαине πάντα ἀδειανό. Τὰ σύρματα ψηλά, στερεωμένα στοὺς σιδερένιους πάλους διπλά, κρεμαστὰ κί' ὀριζόντια, ἄλλα κουβα-

ριασμένα στο ένδιαμεσο τῶν δυῶ σειρῶν, τὸν ἀτενίζανε μὲ χαιρεκάκια. "Αν κάτεχαν φωνὴ θὰ τοῦ φώναζαν:

—Δικός μας εἶσαι! Πάντα δικός μας! Μάταια προσπαθεῖς νὰ μᾶς ξεφύγεις!...

Στὶς τέσσερις γωνιῆς τοῦ στρατοπέδου ὑπάρχανε πάντα οἱ σκοπιές πού πηγαίνονέργονα ἀκούρσασα. Τὴν νύχτα ἐνίσχυε τὶς σκοπιές κ' ὁ προβολέας ποῦ ἔριχνε φῶς ἀπὸ ψηλὰ σ' ὅλες τὶς κατευθύνσεις. "Ἐξοδὸ ἀπ' τὸ κτίριο ποῦ κοιμόταν, ἀπαγορευόταν ὕστερα ἀπὸ τὶς ἐνιά, κ' ἂν ὁ προβολέας ἔπαιρνε κάτι στὴν ἀκτίνα του, σημάδευανε καὶ ρίχνανε ἀλύπτητα. "Ἐνας νεαρὸς Νεοζηλανδὸς—πιασμένος στὰ βουνὰ τοῦ 'Ολύμπου πρωτύτερα ἀπ' αὐτὸν—ρῥοκιδύνεισε τὸ ἴδιο παίζοντας τὴ ζωὴ του, γράμματα—κορώνα. Μιὰ χειμωνιάτικη νύχτα βροχερή, ποῦ ἀστραφε καὶ βροντοῦσε, βάλθηκε νὰ τὸ σκᾶση πηδώντας πάνω ἀπ' τὰ σύρματα. Δὲν πέτυχε! Μπερδεύτηκε στὰ σύρματα σὰ μυῖγα σὲ ἀράχινα βρόχια' τὸν πήρανε χαμπάρι οἱ φρουροὶ καὶ τοῦ ρίξαν ἀφήνοντάς τον στὸν τόπο.

* Κηλίδες ἀπὸ ξεραμένο γαῖμα διατηρόντανε γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκόμη κατόπι, ποῦ κοιτώντας τες τοῦ καθενοῦ ἡ ψυχὴ ἀ-ατρίχιαζε στὴ σκέψη ν' ἀναλάβῃ ἕνα παρόμοιο τόλμημα. "Ἐνας γέρο-λοχαγὸς Κρητικὸς, ποῦ τοῦ ἐξομολογήθηκε τὸν πειρασμὸ ποῦ τὸνε βασάνιζε, τοῦ ἀπάντησε χαμογελώντας πικρά. «Παιδί μου, ἡ ζωὴ εἶν' ἀνεχτίμητη κ' ἂς βρῶσκατε ριγμένη στὰ σκουτίδια! 'Ο ἀνθρώπος γενιέται μόνο μιὰ φορὰ στὸν κόσμω. "Ε! Μπόρα εἶν' κ' αὐτὴ ποῦ θὰ διαβῇ! Κοίταξε νὰ καλλιεργήσης μέσα σου τὴν ὑπομονή, ὅπως κ' ἐμεῖς. Πές, τὴν παρτίδα τὴν χάσαμε. Μὰ τὸ καρφὶ ποῦ ματώνει τὶς ψυχὲς ἐμᾶς τῶν αἰχμαλώτων, πιὸ ζεστό, πιὸ μυτερὸ μπηγεται ἀκόμη στὶς ψυχὲς ἐκείνων ποῦ ζοῦνε ἔξω ἀπ' τὰ σύρματα. Λέγονται ἐλεύτεροι μὰ πεθαίνουν ἀπ' τὴν πείνα!». Καὶ μὲ τὸ δάχτυλό του τοῦ εἶχε δεῖξει παπάδες μὲ πετραχειλία καὶ λίγους ἀνθρώπους ποῦ πάγαιναν μιὰ κάσα. 'Ἐνιά ἢ ὦρα τὸ πρῶ κ' ἦταν τὸ ἔχτο λειψανὸ ποῦ περνοῦσε.

Μὰ ἐκεῖνος ἦταν γέρος! Δὲν ἔκρυβε μέσα του τὴ μεθυστικὴ φλόγα τῆς νειότης, ποῦ στρώχνει τὸν ἀνθρώπο νὰ χυμᾷ μὲ μάτια κλειστὰ γιὰ ν' ἀποχτήσῃ κάτι ποῦ τὸνε μάγεψε, ἀδιαφορώντας ἂν τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς πάει νὰ κουτουλήσῃ μὲ τὸ θάνατο! ('Αβάντο ἂς εἶναι τ' ὄνομά σου Ρήγα Βελεστινλή!) "Ὅ,τι στὸ στρατόπεδο δίστασε νὰ κἀνῃ, τὸ ἀποράσισε στὸ τραῖνο. Ὀπλισμένος μονάχα μὲ τὸ κουράγιο του, τόξεψε τὸν ἀητὸ, ποῦ τοῦ σπάρραζε τὸ σηκότι! Λύτρωση τὸν ἔαυτο τοῦ ἀπ' τὸ ἀπόγνωση. Μ' ἕνα πήδημα θαρραλέο, κέρδισε τὸ στεφάνι τῆς λευτεριάς! Οὔτε καὶ τὰ χτυπημένα του μέλη ἐνοιῶθε νὰ τὸν πονᾶνε! 'Ἡ ἔξαγορὰ ἦταν ἀσύγκριτα φτηνὴ. 'Ἡ ψυχὴ τοῦ γελούσε σὰ θάλασσα ἀλαφροχαϊδεμένη ἀπ' τὸ μπάτη.

Καὶ τώρα ποῦ ἦταν; Ποῦ βρισκόταν; —Σ' ἕνα σημεῖο τῆς γῆς! Τὶ τὸν ἐνδιαφέρανε τὰ ὀνόματα πόλεων ἢ χωριῶν; Νά, ὅλος ὁ κόσμος δλάνοιχτος μπροστά του. Τὸ πόδι του ἐλεύτερο νὰ διαλέξῃ: δύση, ἀνατολή, βορρὰ ἢ νότο, κατὰ τὸ γουστό του. Στὸ κάτω-κάτω —σκέφτηκε γελώντας— ἦταν ἕνα μουλάρι ποῦ ξέφυγε ἀπ' τὸ παλούκι τοῦ κακοῦ ἀφεντικού! Φροντίδα του λοιπὸν μονάχα νὰ βρῇ κάπου λειδάδι νὰ βοσκῆσει.

—Νὰ τὸν ξενοπιᾶσουν; Ζωντανὸ τοῦλάχιστο ποτές!

Βάδιζε. Προτίμησε νότια κατευθύνση. 'Απὸ ἄλλους δραπέτες ποῦ ξενοπιᾶστηκαν στὸ παρελθόν. Εἶχε πληροφορηθεῖ πὼς στὴ Βόρεια 'Ελλάδα βρίσκονταν πολλοὶ Βουλγαρόφανοι καὶ Ρουμανόβλαχοι. Αὐτοὶ συνεργάζονταν στενὰ μὲ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τὸ Μακεδονικὸ κομιτάτο. "Αν ἡ τύχη τὸν ἔριχνε στὰ νύχια κανενὸς ἀπὸ δαύτους, ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχε καμιά, πὼς θὰ τὸν ξεναπαράδιαν. 'Ασφαλισμένω, λοιπὸν, καταφύγιο μπορούσε νὰ ἐλπίζῃ μονάχα στὴν Κεντρικὴ ἢ τὴ Νότια 'Ελλάδα, ποῦ ἡ ράτσα ἦτανε πιὸ ἀγνή κ' ὁμοιόμορφη κ' ὄχι νοθεμένη μὲ τὰ ξενικὰ γερμανόφιλα παρᾶσιτα.

"Ἐνα μονοπάτι ἦταν χαραγμένο ἀνάμεσα στὸν κάμπο. Τὰ μισογιωμένα στάχια βρίσκονταν τώρα στὴν ἀκμὴ τους καὶ τοῦ κρύβανε σκεδὸν τὸ μπόι μὲ τὸ ὕψος τους. Ψυχὴ ποῦ ν' ἀνάσαινε καμιά, τὸ μάτι του κολυμποῦσε στὸ πράσινο, μιὰ γαληνεμένη λιμνούλα, λές, ὁ κάμπος κ' οἱ βλαστημένες ἀνεμῶνες κάπου-κάπου ὀνάμεσα στὰ στάρια, φαντάζονε σὰ χρυσόψαρα. Ὁ δίσκος τοῦ ἡλιοῦ ὡς μιὰ ὄργανα ἀνεβασμένους πάνω ἀπ' τὸν ὀρίζοντα τῆς ἀνατολῆς, ἔκανε τὴν ἀτμόσφαιρα χλιαρὴ κ' ἐξαφάνιζε τὴν αὐγινὴ πάχη ἀπ' τὰ χόρτα. Τὸ μονοπάτι τραβοῦσε ὅλο εὐθεῖα. Στὰ πλάγια του τὰ στάχια πάντα κ' ἡ φαντασία του τὸν παρομοίαζε μὲ νεὸ Μωῦση, ποῦ διάσχιζε τὴν 'Ερυθρὰ θάλασσα...

Ἄπ' τὸν κάμπο τῶν σπαρτῶν μπῆκε ἐπὶ τέλους στὸ χέρσο. Ἡ ἀχτίνα τῆς ὄρα-
σῆς του τώρα, ἀγκάλιαζε σπ.τάκια, χωριά στὸ βάθος κ' ἕνα ποτάμι μεγάλο
μ' ἕνα σιδερένιο μακρὺ γεφύρι, ποὺ ἔνωσε τὶς δυὸ ξέρες.

— Ὁ Βαρδάρης, σκέφτηκε.

Ἔβλεπε τώρα κι' ἀνθρώπους νὰ περνοῦνε ἀπ' τὸ δρόμο, πεζοὶ μερικοὶ κι' ἄλ-
λοι σὲ ποδήλατα. Σποραδικοὶ χωριάτες δουλεύανε στὸν κάμπο, κι' ἂν λάθος δὲν ἔκα-
νε, φυτεύανε καλαμπόκι. Θὰ ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ πληροφορίες γιὰ προσανατολισμὸ
καὶ λίγο ψωμί γιὰ συντήρησιν.

Κουτοστάθηκε μιὰ στιγμή, ἔσιαξε λίγο τὰ μαλλιά του καὶ βάδισε γιὰ νὰ
παρουσιαστῇ...

ΠΑΡΙΣ ΛΑΓΚΑΔΗΣ

ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ ΝΥΚΤΑΣ ΟΠΩΣ ΤΗΝ ΕΖΗΣΕ ΚΑΠΟΙΟΣ ΠΟΥ ΓΥΡΕΥΕ ΤΟΝ ΗΛΙΟ ΚΙ' ΑΠΑΤΗΘΗΚΕ

Στὸ κατώφλι
μὲ τὸ σπασμένο μάρμαρο
τὸ τέλεια ραγιασμένο σὰν ἄχαρο τσόφλι
θρυμματισμένης ξέρας γῆς,
ποὺ ὀρόσημο μουντὸ κι' ἀταίριαστ' ὀρθωνόταν
ἀνάμεσα στὶς πλακόστρωτες αὐλές
καὶ τὶς λασπωμένες αὐλές
τῶν ἀκάνθινων γύρων,
λαγοκοιμήθηκα νύκτες κουρασμένες·
καὶ κρατώντας ἀπὸ ἀνάγκη φοβερὴ
τὰ χοντρά μαντήλια τῶν ματιῶν μου ἀνοικτὰ
καὶ τὴν ψυχὴ μου δυνατὰ ὀρθάνοικτη
μάντευα τὸ σιωπηλὸ σκοτάδι
κι' ἄκουγα ἀμολόγητες φωνές·
οἱ φωνές διῶχναν τὴ σιωπὴ
κ' ἦταν καλὸ.
Μὰ ὡς ἡ σιωπὴ ἔδιωχνε τὶς φωνές
γινόμεον ἕνα μὲ τὸ ἀλαφιασμένο ἄπειρο
κι' ἀφουγκραζόμεον σὰν μαντρόσκυλο τὸν ἀέρα
κι' ὀσφραίνόμεον τὴ λάσπη
καὶ τὸ μάτι μου σπάθιζε τὰ σκότη·
ὁ ἴδρωρ πότιζε ἀρμύρα τὴ στεγνὴ μου γλῶσσα,
ποτάμι καφετρὸ ἀπ' τὶς πηγές τῶν κροτάφων μου,
κ' ἤθελα τὸ γλυκόνερο τῆς θρύσης τοῦ χωριοῦ μου
νὰ ξεδιψάσω τὴ δίψα μου.
Ἴσως τὰ θεριὰ μὲ τ' ὀρθὸ κορμί
ποὺ βιάδιζαν στητὰ στατὰ δυὸ τοὺς μόνο πόδια
νᾶταν σὲ κίνηση
κ' ἐγὼ ἦμουν μόνος.
Ἡ νύκτα μὲ λυπήθηκε
καὶ μοῦπε: Μέτρησε τ' ἄστρα μου
νὰ ξεχαστεῖς στὸ μέτρημα.
Ἄδύνατο νὰ μετρήσω τ' ἄστρα,
τί τ' ἄστρα πέθαιναν
στοὺς σβυστοὺς λυχνοστάτες τοὺς
καὶ δὲν μετριώνταν,
τὶ τὸ δικό μου λυχνάρι γύρευε λάδι νὰ ζήσει.
Ἡ ζωὴ τῆς ζωῆς
δὲν ξέρει ξεγελάσματα.
Εἶπα μόνου: Μακρὰ ποὺ εἶναι ὁ ἥλιος.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΓΑΒΡΗΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ *

Ἐάν χάποις ἀχτίδα φωτεινὴ θεορᾶνει τὴν καρδιά σας καὶ στείλει τὴ σκέψη σας ταξιδεύουσα σὲ πέλαγα στοχασμῶν καὶ ὄνειροπολήσεων, δὲ θάνα ἀπὸ προσπάθεια δική μου. Θάνα ἀνταύγεια ἀπὸ τὸ Φῶς τ' Ἀληθινὸ καὶ δόνηση ἀπὸ τὰ αἰσθήματα τὰ μεγάλα, ποὺ ἔνοιωσε καὶ τραγουδῆσεν ὁ ἑομνηνευτὴς τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ὁ Κωστής Παλαμᾶς, ποὺ πέρασε στὴν Ἀθανασία στὶς 27 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1943.

Στὸ θάνατο τοῦ Παλαμᾶ ἔξασπασε αὐθόρμητη μὴ λύπη καὶ τὸν μορφωμένον καὶ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, παρ' ὅλο ποὺ μόνο λίγοι, οἱ μορφωμένοι, τὸν κατάλαβαν. Ὁ Λαὸς τὸν χαμάρωνε καὶ τὸν χαροῦτανε μὲ τὴ σκέψη, πὼς ὁ Ποιητὴς ἀπόχτησε πολλὴ γῆμη στὸ ἔξωτορικό.

Ὁ Παλαμᾶς γεννήθηκε στὴν Πάτρα, στὰ 1859, στὸ ἴδιον σπίτι, ποὺ πρὶν ἀπὸ κεῖνον δυὸ χρόνια γεννήθηκε ἡ Ἱταλο-Ἑλληνίδα ποιήτρια Ματίλντα Σεράο, ποὺ ἀργότερα, σὰν πῆγε στὴν Ἱταλία, ἔγινε ἑξακοστὴ γιὰ τὰ λογοτεχνικά ἔργα.

Μὰ ἄς δοῦμε, πὼς τὰ διηγείται ὁ Ποιητὴς σ' ἕνα βιβλίο του :

«Γεννήθηκα στὴν Πάτρα, στὰ 1859, πέμπτη ἀπομεσήμερο, 13 τοῦ Γενάρη. Θυμοῦμαι κοντὰ στὸ σπίτι τὸν Δημοσίου κῆπο, ὅπου ἔκανα τὴν πρώτη γνωριμία μου μὲ τὴ Φύση. Ἐκεῖ μὲ πῆγαναι παιδάκι. Θυμοῦμαι χάποιον, ποὺ εἶχε τὴ μικροῦλα Φωτεινὴ, ποὺ τὸ χαμόγελό τῆς ἦταν τὸ φανέρωμα σ' ἔμένα τῆς πρώτης ἀγάπης».

Καὶ πραγματικὰ ἡ Φωτεινὴ χάραξε βαθὺν σημάδι στὸν Ποιητὴ μας. Τὸ μαιουτρεῖο χάποιον ὁ Χριστὸς Παλαμᾶς, ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός τοῦ Κωστή. Τῆς ἐφριάζαν ὁ Ποιητὴς ἀργότερα ἑξοχιστὸ τραγουδί, μὰ τὴν ἀναφέρει καὶ αὐτὸ παρακάτω :

«Στὸ σπίτι ποὺ γεννήθηκα, κί' ἄς τὸ πατοῦν οἱ ἔξνοι, στοιχεῖο ἔναι καὶ μὲ προσκαλεῖ, ψυχὴ καὶ μὲ προσμένει καὶ πὸ βραθεῖα, κατὰσθα, σὰν ἄλλου κόσμου πλάση, καὶ ὀλόρρο, ἀξήγητο, κρυφὸ στὸν κῆπο ἕνα κοράσι».

Μιλώντας ὕστερα ὁ Ποιητὴς γιὰ τὴ σχολικὴ περίοδο τῆς ζωῆς του ἀναφέρει τὸ δάσκαλό του τὸν Πορφυρόπουλο, ὕστερα τὸ πὼς ἄργησε νὰ μιλήσει καὶ πὼς ἡ μητέρα του χάποτε τὸν κατὰγγειλε στὸ δάσκαλο, ἐπειδὴ ἦταν ζωηρὸς στὸ σπίτι. Καὶ γράφει ὁ Παλαμᾶς :

«Ὁ δάσκαλος εἶπε τότε στὰ παιδιά τῆς τάξης νὰ σπαῖσουν καὶ ἄρχισε: Παιδιά μου, ἔχετε, πὼς ἔχουμε ἐδῶ μαζὺ μας ἕνα παιδάκι, ποὺ ἐδῶ στὸ Σχολεῖο μας εἶναι ἄγγελος, μὰ στὸ σπίτι του εἶναι δαίμονας. Ποῖο εἶναι αὐτὸ τὸ παιδάκι; Κί' ὄλοι γύρισαν καὶ κίτταξαν ἔμένα. Πόσο ἔνοιωσα τὰ λόγια του! Τί ντροπὴ αἰστάνθηκα!» Κί' ἀναφέρει τὰ λόγια τοῦ Καραϊσκάκη :

«Ὅποτε θέλω γίνομαι διάβολος καὶ ὅποτε θέλω ἄγγελος».

Ὁ Παλαμᾶς δοφάνεισε μικρὸς ἀπὸ μάνα καὶ πατέρα, ὅταν ἦταν ἀκόμα ἐπτὰ χρόνων. Γράφει: «Θυμοῦμαι, πὼς ἀπὸ τὸ παρὰθυρο τοῦ φιλικοῦ σπιτιοῦ εἶδα τὸν κόσμο, ποὺ βγήκε ἀπὸ τὸ σπίτι μας ἀργοπατώντας. Κηδεύονταν ἡ μητέρα μου. Μῆτε εἶδα, μῆτε ἄκουσα. Σὰν μὲ πῆγαν ξανά στὸ σπίτι μας, ὁ χορδατωμένος πατέρας μου μ' ἀγκάλιασε καὶ μὲ φίλησε. Δὲν τὸν ξαναεἶδα. Σὲ σαράντα μέρες, ποὺ γύρισα στὸ σπίτι, εἶχε πεθάνει καὶ ὁ πατέρας. Ἄδειο τὸ σπίτι. Οὔτε πατέρας, οὔτε μητέρα. Μοῦλεγαν, πὼς πάνε ταξίδι...Μὰ γὼ μάντευα τὴν ἀλήθεια...» Ἐτεῖ χρομεῖστηκε τὸ νοσητὸ οἰκοδόμημα. Χάλασε ἡ ξεστὴ φωλιά καὶ τ' ἄφτερα πουλιά οὐροκίζονταν στοὺς τέσσερις ἀνέμους.

Κί' ἕνα βράδυ κατέβασαν τὰ τρία παιδιά, τὸν Χριστὸ, τὸν Κωστὴ καὶ τὸν Νίκο στ' ἀκρογιάλι καὶ μ' ἕνα καίρι ξεμερῶθηκαν στὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἦταν οἱ συγγενεῖς τους.

Τὸ Μεσολόγγι, μὲ τοὺς θρούλους καὶ τὴν ἱστορία του τὴν αἱματοβαμμένη, συγκίνησε τὸ νεαρὸ Παλαμᾶ, ποὺ μ' ὅλο τὰ δεκαπέντε χρόνια του ἔγραφε στίχους.

Σὲ μὴ ἔφημερίδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ «Ἐθνικὸν Πνεῦμα» δημοσιεύτηκε τὸ παρακάτω σχόλιο :

«Ἀνεγνωσάμεν μικρὸν ἔλεγξιον. Ἄν ὁ ποιήσας εἶναι νέος, δύναται ν' ἀποβλέπη μετ' ἐμπιστοσύνης εἰς τὰς Μούσας».

Σὰν ἦταν 15 χρόνων, ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου,

* Ὁμιλία, ποὺ ἔγινε στὶς 25 τοῦ Φλεβάρη, στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο, ποὺ ὀργάνωσε γιὰ τὸν Ποιητὴ ὁ Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὀμιλος Κύπρου.

του ἔστειλε ἓνα ἀνώνυμο γράμμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἐξέφραξε τὸν ἄπειρο ἐνθουσιασμό του γιὰ τὸν...εαυτό του. Ἀργότερα, στὴν Ἀθήνα, σὰν ἀντάμωσε μὲ τὸν Παράσχο καὶ ρωτήθηκε: «Ἀπὸ ποῦ εἴσθε, κ. Παλαμᾶ;», ἀποκρίθηκε: «Ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι». «Κύτταξε σύμπτως, ἀπὸ κεῖ μοῦ ἔστειλαν ἓνα ἀνώνυμο γράμμα» εἶπεν ὁ Παράσχος. «Ἐγὼ τὸ ἔστειλα, μουρμούρισε δειλὰ ὁ Παλαμᾶς κοκκινίζοντας.

Σὰν τέλειωσε τὸ Γυμνάσιο ὁ Κωστής γράφτηκε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου, χωρὶς νὰ γίνῃ ποτέ...δικηγόρος! Δὲν ἦταν πλασμένος γι' αὐτό. Στὸ Πανεπιστήμιο ὑπηρετήσε ἀργότερα πολλὰ χρόνια σὰν Γενικός Γραμματέας κ' ἐκεῖ στὰ φοιτητικά μας χρόνια τὸν γνωρίσαμε. Λένε, πὼς γάποιο Πούτανις τοῦ Πανεπιστημίου τὸν...ἐπέπληξε, γιὰτι καὶ τὴν ὥρα τῆς ὑπηρεσίας του ἔγραφε στίχους, καὶ τοῦ συνέστησε νὰ μὴν ξαναγράφει...ποιήματα. Κι' εὐτύχημα ἦταν, ποῦ δὲν τὸν ἄκουσε, μὰς λέει ἓνας μελετητῆς του.

Τὸν Παλαμᾶ τὸν ἀγάλλισαν ἀπὸ μικρὸν οἱ Μοῦσες, γιὰ νὰ τὸν ἀνεβάσουν ψηλά, κατὰ τὴν ἀληθινὴν ποίησι, ὅλον συνταιριάζονται «τὸ βάθος τῆς ψυχῆς κ' ὁ εὐγενισμὸς τῆς γλώσσας». Γιὰτι «Γλῶσσα καὶ ψυχικὸ περιεχόμενον βγαίνουν μαζὺ ἀξεδιάλυτα. Γλῶσσα καὶ διάνοησι πάνε μαζὺ στὸν ἄνθρωπο. Κι' ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ σάρκα τοῦ πνεύματος».

Στὰ 1880 εἶναι γνωστό, πὼς κριαροχοῦσε στὴν Ἑλλάδα ὁ Ρομαντισμὸς κ' ὁ Καθαρευουσιανισμὸς. Ὁ λογιωτατισμὸς καὶ ὁ ζοσαμπασιδισμὸς, ποῦ τόσο χτύπησεν ὁ μεγάλος μας Σολωμὸς, εἶχαν ἀφήσει τὰ ὑπολείμματά τους.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ νέοι λογοτέχνες θέλησαν νὰ λυτρώσουν τὴν ποίησι ἀπὸ τὴ νεκρὴ ἀπόδοσι τῆς τεχνητῆς καθαρεύουσας καὶ τοῦ δημοτικικοῦ ρομαντισμοῦ, ποῦ τραγουδοῦσε: νεκροταφεία, φεγγάρια κ' ὄχρὸς κοπέλες, σὰν τὸ παρακάτω τοῦ Παράσχου:

«Εἰς τῆς Σελήνης τὴν ὠχρὰν καὶ τρέμουσαν ἀκτῖνα
ἀνέγων εἰς τὸ μάρμαρον τοῦ μνήματος; Παυλίνα!».

Καὶ δοκίμαζαν οἱ νέοι τὴν τέχνη τους στὴν ἀπλὴ γλῶσσα τοῦ Λαοῦ. Καὶ γύρουν τὰ θέματά τους καὶ τὰ ἰδανικά τους στὸν ὑπαίθριον Λαϊκὸ Πολιτισμὸ, στὸν κόσμον τῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν μας.

Τὸν κύκλον αὐτὸν τῶν λογοτεχνῶν ἀποτελοῦσαν: ὁ Παλαμᾶς, ὁ Καμπᾶς, ὁ Πολέμης κ' ὁ Δροσίνης.

Ἡ Νεοελληνικὴ Μοῦσα φώλιασε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὸ περιοδικὰ: «Ραμπταγᾶς», «Μὴ χάνεσαι», καὶ στὴν «Ἑστία», ξέσπασε μὲ τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχᾶρη καὶ φούντωσε μὲ τὸν «Ἔμνο τῆς Ἀθηνᾶς» τοῦ Παλαμᾶ.

Καὶ νά, ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν νέων αὐτῶν ξεχώρισε καὶ τραβήξε πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργίαν ὁ Κ. Παλαμᾶς, ὅπως τοῦ τὸ ἀναγνώρισε κ' ὁ μακαρίτης πιά Δροσίνης στὸ ποίημά του, ποῦ ἀρχίζει:

«Συνοδοίποροι, ναί, μαζὺ κινήσαμε
στῆς τέχνης τὸ γλυκοξημέρωμα, ὅμως
μὲ τοῦ καιροῦ τὸ πέρασμα χαράχτηκε
τοῦ καθενὸς μας χωριστὰ ὁ δρόμος...

καὶ τελειώνει:

Ἐσὺ στῆς δάφνης τ' ἀκροκλώναρα ἀπλωσες,
κι' ἐγὼ σὲ κάθε χόρτο καὶ βοτάνι'
στεφάνι ἔχεις φορέσει ἀπὸ σαφνόφωλλα,
λίγο θυμᾶρι τοῦ βουνοῦ μὲ φτάνει».

Ὁ Παλαμᾶς στὰ 1885 μὲ 86 δημοσίευσεν τὴν πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ του «Τὰ Τραγοῦδια τῆς Πατρίδος μου», ποῦ εἶναι ἀφηγηματικά καὶ πατριωτικά τραγοῦδια κ' ὀλότελα διαφορετικά ἀπὸ τὰ ποιήματα τῶν Καθαρευουσιάνων καὶ τῶν Ρομαντικῶν μὲ τὴν ἀπὸ πηθικισμὸ ἀπαισιοδοξίαν. Στὴ συλλογὴ αὐτὴ, λένε οἱ κριτικοί, πὼς παράπλευρα στὴν ὑποκειμενικότητα τῆς ποίησής του φανερόνεται κ' ἡ ἰσοδύναμη καὶ πλούσια ἀντικειμενικότητα. «Ὁ Παλαμᾶς μελετᾶ, προσέχει, γνωρίζει τὸν ἐσωτερικὸν του κόσμον καὶ ἀντλεῖ ἀπ' αὐτὸν τὴν οὐσίαν τῆς ποίησός του. Σὺγχρονα ὅμως, μὲ τὴν ἴδια ἰσωνότητα καὶ προσοχὴ μελετᾶ καὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὅλη τὴ φύση κ' ὅλη τὴ ζωὴ, στίς γενικότητες καὶ στίς λεπτομέρειες, καὶ τοὺς καρποὺς τῆς μελέτης του τοὺς μεταφέρει στὴν ποίησίν του, γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὸ δεῦτερον οὐσιαστικὸ στοιχεῖον: τὴν ἀντικειμενικότητα».

Ὁ Emil Legrand, καθηγητῆς στὴ Σχολὴ Ἀνατολικῶν γλωσσῶν στὸ Παρίσι,

ἔστειλε τότε θερμὸ γράμμα στὸν Ποιητῆ, ποῦ προτάζεται στὴ 6' ἔκδοση τῆς συλλογῆς. Ἀργότερα, στὰ 1912, ὁ Ρερζοτ, καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Παρισιοῦ, ἀνάφερε τὰ «Τραγοῦδια τῆς Πατρίδος μου» στὸν ἑναρξτήριο λόγο του.

Κι' ἀναγνωρίστηκε ὁ Παλαμᾶς, πὼς ἦταν ὁ μοναδικὸς ποιητὴς, ποῦ τοῦπεσε ὁ κληρὸς νὰ ζωντανέψει τὴν Ἑλληνικὴ ποίηση καὶ νὰ διασαλίσει, μὲ τὸ στίχο του τὸν μεγαλόστομο, τὰ καινούργια ἰδανικά.

Στὰ 1889 τύπωσε τὸν «Ἔμνο τῆς Ἀθηνᾶς», ποῦ ἔχει τὸ ντύσιμο τῆς Κλασικότητος κατ' εἰσὶν τὸ δρόμο πρὸς τὴν ὀριμότητα καὶ τὸ ποιητικὸ ἀνάβασμα. Στὸ ἔργο τοῦτο φαίνεται ἡ διαμόρφωση τῆς ποιητικῆς του ἔμπνευσης ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν βιβλίων, ποῦ συμβάλλει στὴν ἁρμονικὴ συνύπαρξη τῆς ὑποκειμενικότητος κι' ἀντικειμενικότητος. Εἶναι ἐπιχολοιχὸ, ἀρχαϊκόπρελο στὴν οὐσία, στὴ μορφή καὶ στὴ σύνθεση, κι' ἀποτελεῖ σταθμὸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σολωμοῦ. Στὸ ποίημα αὐτὸ ἐκδηλώνεται: μὴ πανθεϊστικὴ τάση τοῦ πνεύματος τοῦ Παλαμᾶ, λέει ὁ μακαρίτης Βουτιερῖδης σ' ἓνα ἄρθρο του.

Ὁ Ν. Πολίτης, ὁ πατέρας τῆς Λαογραφίας μας, σὰν μέλος τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Φιλαδελφείου διαγωνισμοῦ εἶπε στὴν εἰσήγησή του γιὰ τὸν «Ἔμνο τῆς Ἀθηνᾶς»: «Ὁμορφίμως ἐνεκρίθη ἄξιος τοῦ στεφάνου τοῦ Ἰου Φ. διαγωνισμοῦ».

Καὶ νὰ στὰ 1892 ἡ συλλογὴ: «Τὰ Μᾶτια τῆς Ψυχῆς μου», ποῦ λέει:

«Στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου, χαρίσματα θεϊκά,
ἀνοιγμένα νοιώθω δύο μᾶτια μυστικά.
Δὲν τὰ φωτίζει ὁ ἥλιος, ποῦ λάμπει γιὰ τὴ γῆ,
καὶ παίρνουν φῶς ἀπ' ἄλλη, πὸ καθαρὴ πηγὴ».

Στὴ συλλογὴ αὐτὴ ὁ Ποιητὴς τραγουδεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀθάνατο, τὸ ἐλεύθερο ἀπὸ ἐπίγεια πάθη, ποῦ ἔχει δύναμη νὰ βλέπει, ὅσα δὲ βλέπει τὸ φυσικὸ μάτι. Εἶναι τὸ πνεῦμα, ποῦ θὰ βροῦμε στὸ «Δοδεκάλογο τοῦ Γόφτου». Ἀκούστε, τί ἔγραψε ὁ πατριώτης μου, μακαρίτης τώρα, ποιητὴς Μάρκος Τσιριμώκος «Ὁ Σολωμὸς κι' ὁ Παλαμᾶς ποῦ πρωτάνοιγαν τὰ μᾶτια, γιατί θαμπόνοιωσα, πὼς μορεῖ καὶ οἱ στίχοι ν' ἀκούγονται πὸ βαθειὰ καὶ νὰ σοσιέει ἀπὸ τ' ἀκουσὰ τους ἡ ψυχὴ, ὅπως κι' ἀπὸ τὴ Μουσικῆ».

Στὰ 1896 ἡ ἐπίσημη Ἑλλάδα προσζάλισε τὸν Παλαμᾶ κι' ἔγραψε τὸν «Ἔμνο τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων»:

«Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατον, ἀγνὲ πατέρα
τοῦ μεγάλου, τοῦ ὠραίου καὶ τ' ἀληθινοῦ,
κατέθεα, φανερώσου κι' ἄστραφ' ἐδῶ πέρα,
στὴ δόξα τῆς δικῆς σου γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ...».

Καὶ διαβάσαμε στὶς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πὼς πενήντα χιλιάδες Ἑλληνες χειροκρότησαν τοὺς στίχους του τότε στὸ Στάδιο. Κι' ἀναφοιτιὰ κάποιος κριτικὸς: Λέτε, νὰ τὸν κατάλαβαν ὅλοι; Ὁχι, βέβαια. Ὡστόσο ὁ Παλαμᾶς εἶχεν ἐπιβληθεῖ. Ἐφερε στὴ Νεοελληνικὴ Ποίηση τὴ Δεῦτερον Ἀναγέννηση, ὅπως ὁ Σολωμὸς ἔφερε τὴν Πρώτη.

«Ὁ Παλαμᾶς ἔδειξε τὸ σωστὸ δρόμο, ποῦ ἔκανε ἓνα λαὸ, νὰ τὸν ἀκολουθήσει. Γράμμοσε τὴν Παράδοση, ποῦ εἶχαν κιάσει μὲ τὴ γλωσσικὴ πρόληψη καὶ τὴν προγονοπληξία οἱ καθαρολόγοι». Ὁ Ποιητὴς μας φάνηκε πιά σάν: Ἀρχηγός, μὲ τὴν εὐαισθησία τοῦ δημιουργοῦ καὶ τὴν εὐγένεια, ποῦ φυτοῦνει κι' ἀνθίζει σὲ κάθε μνηχὴ χωρισιὰ, καὶ τὴν αὐτοπελοίθηση, ποῦ φαίνεται στὸ ποίημά του γιὰ τὸν Λόδο Μπαΐφρον μὲ τὸν τίτλο «Πήγασος». Βοήηε τὸν Πήγασο ὁ Παλαμᾶς δίχως πιά τὸν ζαβαλάρη-τὸν Μπαΐφρον, ποῦ πέθανε, ὅπως ἔξορμε, στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μεσολογγιοῦ-. Τὸν βοήηε «Πέρα σὲ μιὰ κακοτοπιὰ τῆς Ρούμελης, ἐκεῖ κατὰ τὸ φουμιστὸ τῆς κρεῖ-Ρήνης κά-στρο». Καὶ λέει ὁ Παλαμᾶς τοῦ Πήγασου:

«Κι' ἐγὼ εἶμαι καβαλάρης, ἔλα,
στὴ διαμαντένια σου τὴ σέλα
γνωρίζω, πὼς νὰ κρατηθῶ.
Μόνον μὲ σένα τὸ ταξίδι ἀγαπῶ.
Ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ τὸ γένος τοῦ μεγάλου,
ποῦ πρωτανάβρεψε κι' ἔσε.
Γιὰ πάρε με καὶ φέρε με, ὑποταχτικῆ,
ψηλότερα κι' ἀπ' τὸν ἄλλο!».

Κι' ἐννοεῖ, φυσικά, τὸν Μπαΐφρον.

Τὸ παραπάνω ποίημα δοῖσεται στὴ συλλογὴ «Καημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσας». Οἱ «Καημοὶ» ἐκφράζουν ὠραία παράπονα, λυρικά ἠθογραφήματα, σάν τὸ «Πανηγύρι τοῦ Ψαῶ» καὶ τὴν ἑξακοστὴ «Ἀνατολή»:

«Γιαννιώτικα, Σμυρνιώτικα, πολιτικά
μακρόσυρτα τραγούδια Ἀνατολίτικα
λυπητερά,
πὼς ἡ ψυχὴ μου σέρνεται μαζί σας,
εἶναι χυμένη ἀπὸ τὴ μουσικὴ σας,
καὶ πάει μὲ τὰ δικά σας τᾶφτερά...».

Σ' αὐτὰ ὁ Ποιητὴς «καυτηριάζει καὶ κείνους, πού στέκονται ἐμπόδιο στὴ μόρφωση τοῦ Λαοῦ, τὸν ὁποῖο κρατοῦν σὲ χαμηλὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο».

Ἐνα ἀπὸ τὰ χαριτωμένα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ Παλαμᾶ εἶναι κι' ἡ γνωριμιά του μὲ τὴν κατόπιν σύζυγό του. Ἡ Μαρία, τὸ γένος Βάλβη, κόρη τότε, περπατοῦσε μὲ μιὰ φίλη τῆς καὶ δέχτηκαν τὸ χαροεπισημὸ ἑνὸς νέου κοντοῦ. Ἡ φίλη τῆς Μαρίας συνέστησε τὸν νέο: «Ὁ κ. Παλαμᾶς», εἶπε. Ὁ Ποιητὴς εἶπε τὸ τυπικόν: «Χαίρω πολὺ», μὰ ἡ Μαρία ἔβαλε τὰ γέλια, τὰ ὁποῖα ἀργότερα, ὡς Κυρία Παλαμᾶ, δικαιολόγησε, πὼς ὀφείλονταν σὸ ὅτι: ἐδιάβασε τὰ ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ τὸν φανταζότανε ψηλὸν καὶ γεμάτον. «Ὅταν τὸν εἶδα ἔτσι κοντὸν κι' ἀδύνατο, μού φάνηξε...κοιμικὸς!» εἶπε. Μὰ ὁ ποιητὴς εἶχε καὶ τὴ γοητεία του. Κι' ἡ κ. Παλαμᾶ ἀπὸ τὸ 1887, πού παντρεύτηκαν, τὸν ἀγάπησε μέχρι τέλους μὲ τὴν ἴδια δύναμη, τονίζουσαν ὅλοι.

Ἄς παρακολουθήσομε τώρα τὸν Ποιητὴ σάν οἰκογενειακό. Μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τὸν γιό του Ἄλκη, χαίρεται ἐξείνιο, πού μικρὸς δὲ χάριζε, γιὰ τὸν ἔδειξε ἡ ὀφραδιά. Ἡ οἰκογενειακὴ ζεστασιά λιγοστεύει τὸ ψυχικὸ τραῦμα τῆς παιδικῆς ἡλικίας του. Ἀπὸ τὸ σπίτι του, στὴν ὁδὸν Σόλωνος κι' ὕστερα Ἀσκληπιοῦ 3, μέσα ἀπὸ στίβες μὲ βιβλία, εἰκόνες καὶ χαρτιά, ἀπὸ τὸ Ναὸ αὐτὸν τοῦ πνεύματος, ἀταξίδεντος, βλέπει τὸ κάθε τι μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του...

Μὰ «τοῦθε χρόνος δίσεχτος καὶ χρόνος δογματισμένος». Ἡ εὐτυχία του δὲ βάσταξε πολὺ στὴν καινούργια φωλιά του. Ὁ Χάρος, «π' ὅλο τις νύχτες περπατεῖ καὶ τις αἰγὲς κουρσεύει» τοῦ ἄραξε τὸ γιό του τὸν Ἄλκη, πού γύριζε σὸ σπίτι :

«Μὲ τὴν ὁμορφιά τ' Ἀδριανοῦ καὶ τὸ φῶς τ' Ἀποσπεριότη».

Κι' ὁ Ποιητὴς ἑσχύνει τὸν πόνο του σὲ κάποιο μοιρολόι, σὰ μιὰ ἀβὴ μελωδία, ζωηρὴ γιὰ τίς μεταφορᾶς τῆς.

Καὶ νὰ ὁ «Τάφος», πού ἐκφράζει τὴ λύπη του σὲ μικροὺς στίχους. Στὴν ἴδια συλλογὴ εἶναι καὶ ὁ «Ἀ' λόγος τῶν Παραδείσων» μὲ τίτλο: Πασίχαρος. Ἀπὸ τὰ λυρικώτερα κομμάτια του «Τάφου» εἶναι ὁ πρόλογος.

«Μῆτε μὲ τὸ σίδηρο,
μῆτε μὲ τὸ χρυσάφι,
μῆτε μὲ τὰ χρώματα,
πού σπέρνουν οἱ ζωγράφοι,
μῆτε μὲ τὰ μάρμαρα,
τὰ τεχνοκαλισμένα
Τὸ σπιτάκι σου ἐπλάσα
παντοτεινὸ γιὰ σένα,
μόνο μὲ τοῦ πνεύματος
τὰ μάγια' σου τὸ ὕψων
σ' ἕναν τόπον ἄυλον,
ἀπείραχτο ἀπ' τὸν χρόνο...».

Μὰ ὁ πόνος του ὁ ἀγιάτρευτος τὸν ἔκανε νὰ περιμένει τὸ γυρισμὸ τοῦ Ἄλκη του. Εἶχε μιὰν ἀπαντοχὴ λέγοντας:

«Καὶ σὸ σπίτι τ' ἄραχνο
γυρνώντας, ὦ ἀκριβέ μας,
γίνε ἀεροφύσημα
καὶ γλυκοφίλησέ μας».

Ὁ «Τάφος» εἶναι τὸ συναισθηματικώτερο ποίημα, πού ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ τραγούδι, τὸ μοιρολόι, πού ἀντοσχεδιάζουν οἱ χαροκαμένες Ἑλληνίδες μάνες καὶ φτάνει, ὅπως διάβασα κάπου, στὸν φιλοσοφικὸ ρεβιβαζμό.

Μὰ ὁ Θεὸς τοῦδωκε κι' ἄλλα παιδιά: τὴν Ἡρῶ καὶ τὸ Λέαντρο, ὅσοσο ἡ θλίψη φωλιάζει στὴν ἐμπνευσή του μὲ τὴ θύμηση τοῦ χαμένου παιδιοῦ του. Ἡ θλίψη αὐτὴ φαίνεται καὶ σ' ἄλλη συλλογὴ του μὲ τὸν τίτλο «Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι». Μέσα σ' αὐτὴ ἀρχίζει: ἡ ἀγωνία κι' ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα σὸ πνεῦμα καὶ στὴ σάρκα, τὸ ὄνειρο καὶ στὴ ζωὴ, σὸ ἰδανικὸ καὶ στὴν πραγματικότητα. Οἱ «Ἰαμβοὶ

καὶ Ἄναπαιστοί» θεωροῦνται ἀπὸ τὸν Ζάν-Μωρέας, (Παπαδιαμαντόπουλο), σὰν ἀριστουργήματα, γιὰτὴ «ἡ τέχνη τοῦ Παλαμᾶ ξέρει, τί θέλει, εἶναι γεμάτη». Εἶναι ἀληθινὴ ἀποκρουστικὴ τῶν ἀνθρωπίνων συναισθημάτων σὲ καλλιτεχνικὰς μορφάς. Λέει στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς συλλογῆς τοῦ ὁ Παλαμᾶς:

«Σ' ἀγαπῶ σὰ λεβέντικο τραγούδι τῆς Ἡπείρου,
ἐσὺ ποτὲ δὲ μέθυσεσ ἀπ' τὸ κρασί τοῦ ὄνειρου!».

Στὴν ἴδια συλλογὴ εἶναι καὶ τὸ περίφημο «Καθάλα πάει ὁ Χάροντας τὸ Διγενὴ στὸν Ἄδην», ποῦ ἔγραψε μετὰ τὸ ἀτύχημα τοῦ 1897, γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς ἀποθαρραμένους ἀπὸ τὸ ἔθνικὸ ἐκεῖνο ἀτύχημα.

Ἄναφέρω τοὺς τελευταίους πασίγνωστους στίχους.

«Εἰμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
Ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν ἐπτάλοφον ἔφερα
τὸ σπασί τῶν Ἑλλήνων.
Δὲ χάνομαι στὰ τάρταρα
Μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
Καὶ λαοὺς ἀνασταίνω!».

Μὰ ἡ λύπη τοῦ Ποιητῆ παίρνει μιὰ καθολικότητα στὶς «Ἐκατόφωνές», ποῦ καίποτε σβήνει στὴ συνθροσπότητα καὶ καίποτε ὀρθώνεται σὲ ἀελλπομένες ἐρωτησεις πρὸς τὰ μυστήρια, ποῦ μᾶς πλέκουν τὸ δρόμο στὴ ζωὴ».

Οἱ «Ἐκατόφωνές», ποῦ ἀποτελοῦν τὸ 6^ο μέρος τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς», εἶναι λυρικοὶ στίχοι μὲ διάφορα θέματα, πολλὴ δημοφιλή, ὅπως εἶναι τὸ ἐπίγραμμα στὸν Ἀσπροτόταμο καὶ ἡ Βλάχα ἢ Ἀντρογύναικα, ποῦ συνταιριάζεται περιεχόμενο καὶ μορφὴ στὴν παρακάτω λυρική ἀπεικόνιση :

«Ἀκόμα σιεῖται ἡ λυγαριά
καὶ πάντα ἀνθεὶ ἡ δαφνοῦλα
κι' οἱ λεῦκες εἰν' ὀλάργυρες
κι' ὀλόχρυσα τὰ κίτρα :
Καὶ μὲ τὴ σμαλτομάγουλη
τῆς Ἀμπλιανῆς παιδοῦλα,
ἢ Βλάχα ἢ ἀντρογύναικα,
τοῦ λόγγου ἢ πελεκήτρα,
φεύγοντας πρὸς τὰ κρῦα νερά,
πρὸς τὰ ψηλὰ βελούχια,
ξαφνίζουσε τραχύλαλες
τοῦ ἀντίλαλου τ' αὐτιά
καὶ σκούζει σὰ νὰ δέρνεται
μὲ τὰ σκληρὰ τσαρούχια
λευκότερη στὸ διάβα τῆς
ἢ ξεροποταμιά».

Ἄνάγλυφες εἰκόνας ζωῆς σπαρταριστῆς ἀναδίνει τὸ τραγούδι καὶ μιὰ μουσική, ποῦ μόνον ἡ Παλαμική λύρα σκορπάει.

Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Ρομιελιώτης αὐτὸς λυρικοστής, ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴν Ὁμορφιὰ καὶ τὴν Καλοσύνη, μὰ πολλὲς φορὲς ἡ Κακία τοῦ κόσμου τὸν πλήγωσε. Γι' αὐτὸ ὄνειρευετὴ τὴν ἀπόδραση ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ἀλυσίδες, ποῦ μαστορεῖται ὁ ὑπολογισμός, ἡ μηχανοσοφία, ἡ ἐκδίκηση καὶ τὰ ἄλλα ταπεινά πάθη. Ἡ ψυχὴ του ζήτησε τὴν ἐρημίαν, ὅπου οἱ Θεοὶ καὶ τὰ θηρία. Κι' ἀπὸ τὴν ἀσπηση αὐτὴ ξεκινώντας προχώρησε μαζύ: χαλαστῆς καὶ πλάστῆς, χτυπώντας μὲ τὸν σίχο του—φραγγέλιο, γιὰ νὰ φιασοῖ κατὶ πρὸ καθαροῦ, πρὸ καινούργιο. Καὶ τὴ μεγάλη αὐτὴ ἀποστολὴ τὴ ρίχνει σ' ἕνα ΓΥΦΤΟ, ὄχι σὰν αὐτοὺς, ποῦ ξέρομε, μὰ σ' ἕνα Γύφτο, ποῦ εἶναι μιὰ σύνθετη προσωπικότητα, ποῦ οὔτε ἡ ἴδια ἡ φυλὴ του, ἡ γυφτουριά, δὲ φτάνει νὰ τὸν νοιώσει.

Κι' ἴσαμε δῶ εἶδαμε τὴ λυπητερὴ ὄψη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ Παλαμᾶ. Ἄς δοῦμε καὶ τὴ χαροῦμένη. Γιὰτὴ τὴν καρδιά τοῦ Ποιητῆ στάθηκαν ἀδέροφια ἀχώριστα : ὁ Ἔρωτας καὶ ὁ Θάνατος. Τὸ λέει καὶ ὁ ἴδιος:

«Ὁ Ἔρωτας μοῦ ἔστειλε τὰ πρῶτα χαριετίσματα, ποῖν ἀκόμα πατήσω τὸ κατόφλι τῆς ζωῆς. Ὁ Θάνατος μοῦ ἔστειλε τὰ πρῶτα χαριετίσματα μὲ τὴ σκέψη του, ποῦ μοῦ τὴν χάρωσε στὸ μυαλό. Ἄ! πολὺ καλὰ τὸ ξέρω, πόσο σφιχτοδεμένα εἶναι καὶ τὰ ἀγαπημένα ἀδερφάκια, ποῦ πορευόμαστε ὁ Ἔρωτας καὶ ὁ Θάνατος». Εἶναι λόγια, ποῦ μοιάζουν μ' ἐκεῖνα τοῦ Leopardi,

Ὁ «Ἀσκραῖος», ποῦ ἀποτελεῖ τὸ 8^ο μέρος τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» εἶναι ποίημα ἐπικολυρικό, ἀπὸ τὰ «Μεγάλια Ὁράματα», ποῦ μιλάει ὁ Ἡσίοδος, ὁ

οποίος θυμάται τὰ 5 ἄνθρωπινα γένη: χρύσειον, ἀργύρειον, χάλκιον, ἠρώων καὶ σιδήρειον. «Ὁ Παλαμᾶς ἔκανε τὸν Ἄσκραϊό-τὸν Ἡσίοδο-σύμβολο παγκόσμιον καὶ πανανθρώπινον, μὴ προσωπικότητα καθολική, ὑπέρτερον θεατὴ καὶ κριτὴ, γαλήνιο χρησιμοδό» γράφει ὁ κ. Κ. Προυσιῆς σὲ μὴ μελέτη του στὰ «Κ. Γράμματα» τοῦ 1936 καὶ συνεχίζει: «Στὸν «Ἄσκραϊό» βρίζομε ὅλα τὰ στοιχεῖα, πῶς ἀποτελοῦν τὴν οὐσία τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου: τὸν συγκερασμὸ τοῦ αἰσθηματος καὶ τῆς σκέψης, τὴ μυστικοπάθεια καὶ τὴ δεδαιωμένη ἀντίληψη, τὸν ἐπιστημονικὸ θετικισμὸ καὶ τὸν μεταφυσικὸ ἰδεολογισμὸ, τὸν ἀσφορητισμὸ τῆς ἀφέλειας καὶ τὴν προφητικὴ ἐνατένιση στὰ μελλούμενα». «Στὸν «Ἄσκραϊό» ἐκδηλώνεται τελειωτικὰ ὁ λυρισμὸς τῶν ὄλων». «Ὁ Παλαμᾶς ὀλοκλήρωνει τὴ σὺλληψή του, τὴν λαοποιεῖ λογικὰ ἐναρμονισμένη μέσα σὲ μὴ κεντρικὴ δράση, μετουσιώνοντας τὴν πραγματικότητα καὶ τοὺς νόμους τῆς σὲ καλλιτεχνικὸ οὐθετικὸ λόγο». «Ὁ Ἄσκραϊὸς φέρνει τὴν κάθαρση στὸ ψυχικὸ δράμα τοῦ Ποιητῆ». «Ὁ Ἄσκραϊὸς εἶναι μεγαλόπνοος ὕμνος, πανθειστικὸ δοξολόγημα, λυρικὴ μεταρσίωση τῆς πραγματικότητας, γλωσσικὴ πολεμικὴ, μὲ καθάρια, ἰσχυρὴ γλῶσσα καὶ πολύμορφον ἄρογο καὶ μουσικὸ στίχο».

Στὰ «Σατυρικὰ Γυμνάσματα», πῶς περιλαμβάνονται στὸ 6' μέρος τῆς συλλογῆς: «Καμὸ τῆς Λιμνοθάλασσας», βρίζεται ὅλη ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνικὴ μεταβολή. Ὁ Παλαμᾶς χρησιμοποίησε ἐδῶ τὰ 11 σὺλλαβα τρίστιχα, ὅπως κ' ὁ Δάντε.

Τὸ ὄραϊο ποίημα «Ὁ Κύκνος στὴ Λήδα» εἶναι ἀλληγορικὸ παράδειγμα τοῦ Ἔρωτα, πῶς τοῦ ἐνέπνευσε μὴ γυναῖκα καὶ βρίζεται στὴ συλλογὴ «Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι», πῶς κεντροφόρησε πρώτη φορὰ στὸ Σικάγο κ' εἶναι ἀφιερωμένη στὴν Plato Hellenic Collegiate Club, πῶς τὴν ἐξέδωσε. Στὴ συλλογὴ αὐτὴ εἶναι ποιήματα γιὰ τὸν Καποδίστρια, τὸν Μπαύρον, τὸν Βαλαωφίτη καὶ γράμματα κ' ἀφιερῶνται στὸν Μενάρδο, στὸν Δροσίνη, στὸν Πορφύρα, στὸν Ἐμerson, στὸν Πόε, στὸν Οἰτμαν, στὴν Μαλάμου, στὸν Ἀλιθέροη καὶ στὸν Σημηριώτη.

Ὁ «Δεξιέως» εἶναι ποίημα, πῶς ἐμπνεύστηκε ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὸ γνωστὸ ἀνάγλυφο, πῶς βρέθηκε στὸν Κεραμικὸ, καὶ τραγουδαίει τὴν παληκαϊὰ τοῦ Ἀθηναϊοῦ ἰπέα.

Τὸ «Τραγοῦδι τῶν Βουνῶν» εἶναι ἕνα φτερούγισμα γιὰ ψηλότερο πέταγμα τοῦ μυαλοῦ κ' ἀνέβασμα τῆς ψυχῆς. Λέει ὁ Παλαμᾶς στὰ βουνά, πῶς ἔβρεψαν τὴν ἀθάνατη θεὰ τοῦ γένους μας, τὴν Ἐλευθερίαν:

«Καθὼς ἡ πρώτη ἀχτίνα τοῦ οὐρανοῦ
φωτίζει ἐσᾶς, πρὶν φωτισθοῦν οἱ κάμποι,
θελῶ κ' ἐγὼ μὲς' τὸ δικό μου οὐ
τὸ φῶς τ' ἀληθινὸ νὰ πρωτολάμπει».

Ἡ «Ἡλιογέννητη» εἶναι ἡ ἐναόρξωση τῶν ἰδανικῶν τοῦ Ποιητῆ σὲ λαμπρότατο θηλυκὸ πλάσμα. Λέει:

«Λιγνοζωγραφισμένη ἤρθες εἰκόνα
μὲς' τὸ μαγνάδι ἐνὸς θραυσοῦ ἀπαλοῦ.
Ἦταν τὸ μέτωπό σου ἢ μὴ κορῶνα;
Δικό σου ἦταν τὸ γέλιο ἢ τοῦ γιαιλοῦ;».

Στὸν ἔρωτικὸ κόσμον ἢ τὸν κόσμον τῶν ὁμορφῶν πραγμάτων ὑπάρχουν καὶ τὰ παιδιά. Ὁ Παλαμᾶς ἀγαποῦσε τὰ παιδιά, τὰ τρεξίματα καὶ τὰ παιγνίδια τους, «πῶς κάνουν σὰν πλατὺ οὐρανὸ τὰ ὀλόχλωρα στρωσίδια καὶ δείχνονται σὰ θαύματα στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων».

Καὶ φτάνομε στὸν περίφημον «Ὁ δὲ ξάλογο τοῦ Γύφτου», ὅπου ὑπάσχει καὶ ὄραϊος ὕμνος στὸν 9^ο λόγο γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία. Ὁ Γύφτος, πῶς εἶναι ζῆτι σὰν τὸν Ἐπεράνθρωπο τοῦ Νίτσε, μετὰ τὸ παιξίμο τοῦ βιολοῦ του λέει γιὰ τὰ παιδιά:

«Τὸ παίξιμο μού συνοδεῖ
μὲ τὰ μεγάλα τους τὰ μάτια,
καὶ δὲ γνωρίζω κ' ἀπὸ ποῦ,
τάχα νὰ στάλαζε πρὸ πλοῦσια,
πρὸ ἀγνῆ τῆς Μουσικῆς ἢ ἐρῆση;
Ἄπ' τοῦ προσώπου τους τὰ φέγ';
Ἄπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ βιολοῦ;».

Καὶ νὰ τὸ μυστικὸ γιὰ τὸν Γύφτο. Μὲ τὸ στόμα τοῦ Γύφτου, πῶς γίνεται καὶ χαλκίως καὶ οἰκοδόμος καὶ βιολιτζῆς καὶ προφήτης, μιλάει ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς. Τὸ μαρτυροῦναι στὸν πρόλογό του: «Πρόφραση κ' ἀφορμὴ τὸν ἦρα τὸ Γύφτο, γιὰ νὰ ξεχώσω μὲ κείνον,

μέσα σ' ένα τύπο ταιριαστό με την ψυχή μου, τις λαχτάρες μου τις διανοητικές, για να πω τη συγκίνηση του 'Ανθρώπου. 'Η Λυρική σκέψη στο Δωδεκάλογο ξεκινάει από την 'Αμφιβολία και τον Μηδενισμό και φτάνει στο διαλλάγμα της 'Ενέργειας, της προοπτικής, της αντίστασης αγάπης, της πεποίθησης προς κάτι 'Ωραίο, που μέλλεται. 'Ο ήρωάς μου: χαλαστής και πλάστης με την άραδα.

Κι' αληθινά στο επίλογοικό του ποίημα ο Παλαμάς παρουσιάζει τον Γύφτο του, σάν ήρωα καταλυτή ενός παρελθόντος και δημιουργό ενός καλύτερου μέλλοντος, σάν αλτρούιστή κι' όχι σά δυνάστη των αδυνάτων, μα οδηγό τους και πρόδρομό τους, όχι έξω από κάθε ήθικό νόμο, αλλά υποκείμενο σε σκληρές θυσίες και σε αυταπάρηση για τὸ γενικό καλό.

Λέει ὁ Γύφτος στὸ «Παραμῦθι τοῦ 'Αδάχουτου» στὸν 11^ο λόγο

«Στὸν πατέρα μου καθάλα
καὶ τὴ μάνα μου φορῶ
κι' ἤπια γιὰ νὰ ξεδιψάσω
μὲ τὸ χάρο μου νερό».

Εἶναι τὸ παραμῦθι, ποῦ μᾶς δείχνει: τὴ θέληση. 'Ο 'Αδάχουτος, ἀφοῦ πούλησε ὅλη τὴν περιουσία τῶν γονιῶν του, πούλησε στὸ Βασιλιά τὸν Πατέρα του καὶ πῆρε ἄλογο, νὰ γυρῆει καθάλα. Πούλησε καὶ τὴ μάνα του καὶ πῆρε ροῦχα. Κι' αὐτὰ ὅλα τὰ ἔκανε, γιὰ ν' ἀνεβεῖ ψηλά στὴ θρόνη. Κι' ὅταν τὸν κάλεσε ὁ βασιλιάς καὶ τοῦλε:

«Εἶσ' ἐσὺ τοῦ ὀλέθρου ἢ φύτρα
τοῦ γονιοῦ σου ὁ χαλαστής
καὶ μοῦ στέκεις καθάλαρης
μὲ φορέματα νιορτῆς
καὶ τὰ δάκρυα πάντα σπέρνεις
καὶ ποτὲ δὲν τάχεις;».

'Ο ἀδάχουτος ἀπάντησε λεβέντικα καὶ κοφτά: «Ναί».

Καὶ τὸν ἔστειλε τότε ὁ Βασιλιάς μ' ἓνα ἔγγραφο μαζοῖα στὸν Εὐφράτη, στὸν ἀδερφό του, Βασιλιά κι' ἐκεῖνον, γιὰ νὰ τὸν ξεκάνει τὸν 'Αδάχουτο. Στὸ μεγάλο ταξίδι, ποῦ πήγαινε, μὲ τ' ἄλογο του, δίμασε ὁ 'Αδάχουτος καὶ σάν ἔφτασε μπρὸς σ' ἓνα πηγάδι, δὲν εἶχε δοχεῖο νὰ φτάσει τὸ νερὸ τοῦ πηγαδιοῦ. Τότε τὸ τ' ἄλογο του—τὸ νοῦτάκι—τοῦ θύμισε τὸ ἔγγραφο (πιττάκι, ὅπως τὸ ἔλεγαν) φωνάζοντας:

«Θυμῆσου τὸ χρυσόδουλο ἀπάνω στὸν κόρφο σου,
ποῦ φαντάζει σάν τάσι».

Τὸ ἔβγαλε ὁ 'Αδάχουτος, τὸ ἄνοιξε καὶ μ' ἐκπληξη διάβασε:

«Σκότωσέ τον τὸ νιό, ποῦ σοῦ φέρνει
τὸ πιττάκι...
Κατ' ἀπάνω του θέλω νὰ γυρίζω
κι' εἶμαι ἀνήμπορος...
'Απ' τὸ χερί σου, ἀδελφέ μου, ἄς πεθάνει...».

Μὰ ὁ 'Αδάχουτος δὲ φοβήθηκε. Καβαλίκεψε καὶ πήγε ἴσια γιὰ τὸν Βασιλιά τοῦ Εὐφράτη, ὁ ὁποῖος εἶχε μιὰ κόρη πεντάμορφη, τὴν 'Αγέλαστη.

«Κι' ἦταν ὁμορφὴ ὡς ἡ τίγρη
κι' ὁμορφὴ ὡς ἀστραπή,
κι' ἦταν ὁμορφὴ ὡς ἡ θάλασσα
καὶ σάν ὅλα, ποῦ ἡ πνοή τους
ἢ καταστροφὴ...
Καὶ ἐηγοῦσε καὶ τ' ἀζήγητα,
σάν νὰ μὴν τῆς εἶχε ἡ πλάση
τίποτε κρυφό».

Γιὰ τὴν ὁμορφὴ 'Αγέλαστη ὁ Βασιλιάς καὶ πατέρας τῆς εἶχε πει: "Ὅποιος θέλει τὴν 'Αγέλαστη, θὰ τῆς προτείνει ἓνα παραμάντεμα, ἓνα αἰνίγμα. Κι' ἂν ἐκεῖνη τὸ ἐξηγήσει, πάει, ξεγραφεταὶ ὁ ὑποψήφιος. Μ' ἂν δὲν μπορέσει νὰ τὸ ἐξηγήσει ἢ 'Αγέλαστη, τότε αὐτός, ποῦ θὰ πει τὸ ἄλυτο αἰνίγμα, θὰ εἶναι ὁ γαμπρός!"

«Τρέχανε τὰ παληκάρια
καὶ τὰ νειάτα ἀπὸ παντοῦ».

Μὰ ὅλοι ἔφεταν ἀπὸ τὸ σπαθί τοῦ δῆμιου.

('Η συνέχεια καὶ τὸ τέλος στὸ ἐπόμενο).

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Η ΠΑΛΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ διαπίστωση ἀνήκει στὸν κ. Π. Κανελλόπουλο («Ὁ Εἰκοστὸς Αἰὼν—Ἡ πάλι μεταξύ ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἀπανθρωπίας», Ἀθήναι 1951): «Γιὰ πρώτη φορά στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου κλονίζεται ὁ ἄνθρωπος μέσ' στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Γιὰ πρώτη φορά ἐξαπολύονται δυνάμεις ἀνατρεπτικές που χωρὶς νάρχονται ἀπὸ χώρες ἀγνωστες, χωρὶς νὰ ἐνσαρκώνονται σὲ ὀρδὲς βαρβάρων, πάνε ν' ἀνατρέψουν ριζικά τὴν ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ πρώτη φορά γίνεται, ὁ ἄνθρωπος ἀπόλυτα ἐχθρὸς καὶ ἀρνητὴς τοῦ ἑαυτοῦ του».

Λόγοι σκληροί. Γιομάτοι ὅμως ἀπὸ ἀλήθεια καὶ πόνου. Πράγματι, ὅσο καὶ νὰ θέλωμε νὰ ἐντοπίσουμε τὰ αἷτια τῆς κακοδαιμονίας τῶν καιρῶν μας στὸ πεδίο τῶν τεχνικῶν παραγόντων κι' ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς βασικὸ γεγονός παραμένει ὁ ἄνθρωπος. Ἡ παραζάλι που θολώνει τὶς τύχες καὶ τὰ πεπρωμένα ξεκινάει μέσ' ἀπ' τὴ συνειδήσεις, που ξεχάσαν τὸν ἑαυτό τους καὶ παραπέτασαν τὴ μοῖρα τους. Θύμα μὰ, τὴν ἴδια ὥρα, καὶ θύτης, ὁ ἄνθρωπος παραπαίει σὰν χαμένος δίχως νὰ διακρίνει ἀπὸ πουθενὰ στὸ σκοτάδι ἐλπίδα ἢ βοήθεια ἐξωτερικὴ. Γιὰ νὰ φτάσουμε στὴ λύση τοῦ δράματος ἔνας μονάχα δρόμος ὑπάρχει. Αὐτὸς που ὀδηγεῖ πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ἡ λύτρωση θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπ' τὸν τρόπο που θὰ τοὺς ἀντικρύσουμε. Ἔχομε τὴ δύναμη νὰ τοὺς καταλογίσουμε σφάλματα καὶ παραλείψεις; θάχομε καὶ τὴν ἱκανότητα ν' ἀνεύρωμε τὰ βάθρα που θὰ σταθοῦμε γιὰ νὰ ξαναστηλώσουμε τὴ ζωὴ. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὰ βάθρα του—ὅσο παραχωμένα κι' ἂν εἶναι σήμερα. Σημαδεμένα ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ καὶ φτιαγμένα ἀπὸ πείρα καὶ γνώση πολλή. Δυὸ μεγάλα γεγονότα που πέρασαν ἀπὸ πάνω τους, ἡ Ἑλλάδα κι' ὁ Χριστιανισμός, ἄνοιξαν τὰ θεμέλια τους βαθειὰ κι' ἀσφαλισμένα. Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος καὶ μόνος μπορεῖ νὰ γίνει εἴρεση καὶ ἑαυτοῦ του. Ἄν κινδυνεύει σήμερα εἶναι «ἀπὸ τ' ἀπάνθρωπα στοιχεῖα που μέσ' στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του ἀρχισαν νὰ δροῦν».

Τὶ εἶναι, ὅμως, ἐκεῖνο που μὰς ἀπομάκρυνε ἀπ' τὰ βάθρα μας; Μὰ εἶπαμε: τὸ ὅτι, ἀπὸ κόπωση, ἀδυναμία ἢ κι' ἀδιαφορία, παραπετάσαμε τὴ μοῖρα μας.

Τὸ ὅτι παραμελήσαμε τὸν ἄνθρωπο σὰν ἠθικὴ ἀξία καὶ βαλθήκαμε νὰ τὸν υπερβάλομε μὲ νέους πύργους Βαβέλ. Ἀποβάλαμε ἀπλούστατα τὴ συναίσθηση τῆς ἐσωτερικῆς εὐθύνης που ἐδράζεται ἀπάνω στὸ κρηπίδωμα τῆς ψυχῆς κι' ἀφεθήκαμε στὰ δίχτυα τοῦ πιὸ ἀπαίσιου ἐγκεφαλισμοῦ. Μὰ ἀπ' τὴ στιγμή ἐκείνη ἤρθαμε σὲ ἀντιδικία ὄχι μόνο μὲ τὸ συν-ἄνθρωπό μας μὰ καὶ μὲ τὸν ἑαυτό μας. Σκορπίσαμε τὸ ἀγαθὸ ἐγὼ μας στοὺς τέσσερις ἀνέμους καὶ μείναμε γυμνοί κι' ἀπροστάτετοι, ἔρμαια τοῦ ἐνοστίχτου καὶ τῶν συμπτώσεων.

Ὁφείλομε, λοιπόν, νὰ ἐπαναφέρομε τὴν ἀποδιωγμένη εὐθύνη. Γιὰ νὰ ξαναζήσουμε ἀκέραια τὸ ἠθικὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ νὰ ξαναορθώσουμε μέσα μας τὸ μόχθο που θὰ μὰς σμίξει μὲ τὶς αἰώνιες ἀξίες τῆς ζωῆς, μὲ τοὺς ἐαυτοὺς μας, μὲ τὸν «πλησίον» μας, μὲ τὸ Θεό. Τότες θὰ μποροῦμε νὰ ξαναφτιάξομε καὶ τοὺς θεσμούς μας καὶ νὰ δικαιώσομε καὶ τὴ Δημοκρατία, που ἀποτελεῖ σήμερα τὸν κυριώτερο στόχο τῶν δούλων καὶ τῶν παραπλανημένων. Γιατὶ «τὸ μεγάλο γεγονός τῆς δημοκρατίας δὲν εἶναι ἡ ἐλευθερία ὡς θεσμός, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος σὰν ἠθικὴ συνείδηση».

Φτάνομε ἔτσι στὸ πιὸ βασικὸ θέμα τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ δημοκρατικὸς κόσμος διεξάγει σήμερα τὸν πιὸ ἀποφασιστικὸ του ἀγῶνα ἐναντὶα στοὺς ἐγκεφαλικούς βαρβάρους καὶ τὴ βία. Καὶ χτυπιέται ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Καὶ προπαντὸς στὸ ἐσωτερικὸ του. Γι' αὐτὸ κι' αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπιστρατεύσει ὅλες του τὶς ὑλικὲς δυνατότητες γιὰ νὰ μπορέσει νὰ καταβάλλει τὸ θανάσιμο ἐχθρό. Ξεχνᾷ κάτι ὅμως. Ξεχνᾷ πὼς χρειάζεται φίλους που νὰναι πρῶθουμοι νὰ πεθύνουν μαζί του. Προσπαθεῖ, βέβαια, νὰ ἐξασφαλίσει, ὅσους μπορεῖ περισσότερο. Μὰ συναντᾷ, ἀλίμονο, ἀντίδραση καὶ ψυχρότητα. Ἀκόμα κι' ἀπὸ κείνους που μισοῦν τὸν τύρανο ὅσο κι' αὐτός. Γιατί;

Ὁ κ. Κανελλόπουλος δίνει καὶ πάλιν τὴν ἀπάντησιν. Τὴν παραθέτομε ὀλόκληρη, γιατί οἱ περισσότεροι λαοί, καὶ προπαντὸς ἐμεῖς οἱ Κύπριοι, τὴ ζοῦμε σὰν παράπονο πικρὸ που δηλητηριάζει καὶ σκοτώνει. Καὶ τὴν ὑψώνομε, τὶς κρίσιμες αὐτὲς ὥρες, σὰν μιὰ φωνὴ προειδοποίησης καὶ διαμαρτυρίας που ἔχομε τὴν

ἀπαίτηση νὰ τῆς ἀποδοθῆ κατανόηση καὶ σεβασμός. Γιατὶ μοναχὰ ἔτσι θὰ λυθοῦν καὶ θ' ἀδελφωθοῦν οἱ καρδιές τῶν ἀνθρώπων πρὸ πιστεύουν στὸ Θεὸ καὶ τὴν ἐλευθερία — σ' ὅ,τι δηλαδή κάνει τὴ ζωὴ ἀξία νὰ τὴν προσπαθίει κανεὶς καὶ νὰ τὴ ζεῖ. Ἡθελε ἡ ἐποχὴ ν' ἀνοσηφθῆ σταυροφορία ἀλήθειας. Ἄπ' ὅλους, καὶ προπαντὸς ἀπὸ κείνους πού ἔχουν ταχθῆ νὰ ρυθμίζουν τὶς τύχες τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ Ἀνθρώπου.

«Ὁ κόσμος τῆς δημοκρατίας εἶναι χωρὶς ἄλλο ὁ κόσμος τῆς ἀλήθειας· ὑπάρχει ὁμως πολλὴ ψέμα στὸν κόσμο τῆς ἀλήθειας. Ὁ κόσμος τοῦ δικτικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ὁ κόσμος τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας· ὑπάρχει ὁμως ἀκόμα μεγάλο ποσοστὸ δουλείας στὸν κόσμο τῆς ἐλευθερίας. Ὅλους τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐδραίωση τῆς δημοκρατίας, γιὰ τὴν ἀπόκρηψη τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἐλευθερίας, τοὺς διεξάγουν καὶ τοὺς κερδίζουν πλήθη ἀνώνυμα πού στοὺς κόλπους τοὺς δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια κι' ἡ ἐλευθερία χαρὰ γιὰ ὅλους. Ἡ ἀλήθεια σῶζεται κάθε τόσο ἀπὸ πολλούς, πού ὕστερ' ἀπὸ τὴν νίκη πληρώνονται μὲ τὸ ψέμα· κι' ἡ ἐλευθερία σῶζεται ἀπὸ πολλούς πού δὲν ἀποκοτῶν τὸ δικαίωμα νὰ τὴ χαροῦν στὸ μέτρο ἐκεῖνο πού εἶναι ἀνθρώπινα δυνατὸ». Εἶναι ἀνάγκη, λοιπόν, ν' ἀποκτήσῃ ἡ δημοκρατία περιεχόμενο ἠθικὸ, νὰ περάσῃ δηλαδή ἀπ' τὶς ὑποσχέσεις καὶ τοὺς λόγους στὴν πράξη γιὰ νὰ συναγεῖρει καὶ νὰ σώσῃ.

Ἐχει πολλὴ σοφία καὶ πολλὴ τιμιότητα τὸ καινούργιο βιβλίον τοῦ κ. Κανελλοπούλου. Γιατὶ εἶναι πλημμυρισμένο ἀπὸ φῶς κι' ἀλήθεια. Μὲ μιὰ λέξη ἑλληνικότητα. Πρόκειται, γιὰ μιὰ ἐπιστροφὴ πρὸς τὶς πιὰ ἀγνές, καθαρές καὶ σίγουρες πηγές τῆς ζωῆς. Δὲν εἶχα—οὔτε κι' ἔχω— πρόθεση νὰ κρίνω τὸν «Εἰκοστὸ Αἰῶνα». Δὲν ἔχω τέτια ἰκανότητα. Περιορίστηκα νὰ ἐκφράσω σήμερα τὴ συγκίνησή μου πρὸς τὴν ἀποκάλυψη μιᾶς ἀλήθειας πού, θέλοντας καὶ μὴ, μιὰ μέρα θ' ἀναγκαστοῦμε ὅλοι ν' ἀντικρῶσομε. Ἡ αἰσθαντικότητα τοῦ κ. Κανελλοπούλου προειδοποιεῖ καὶ διαγράφει. Καὶ παρηγορεῖ: «Ἀκούοντας τὴ συνειδησή μας, ἀκοῦμε τὴν ἴδια τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ». Νὰ γυρίσουμε, λοιπόν, στοὺς ἑαυτοὺς μας.

Φ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

Ἡ Χρυσὴ μετριότης.

Ἐξω ἀπ' τὸ πρατήριο τῆς δευζίνης εἶχε σταματήσει τὸ πολυτελές αὐτοκίνητο τῆς μεσόκοπης κυρίας. Προμηθεύτηκε δευζίνα, πλήρωσε καὶ ξεκίνησε χωρὶς νὰ διακόψῃ τὸ ἥρεμο εὐτυχισμένο ἀνειροπόλημά της. Οὔτε ἀπὸ τὴν ὕψωση τοῦ τιμαρίθμου οὔτε ἀπὸ τὰς ἐπιχειρήσεις στὴν Κορέα φαινόταν νὰ σκοτίζεσαι. Εἶχε ὅλο τὸν ἀέρα τῆς ἀρχοντίας καὶ τῆς ξεγνοιασιάς, πού δὲν ἀντικρῶζει προβλήματα πρὸς λύση. Οὔτε αὐτὸ τὸ συνθέστερο πρόβλημα τῆς ἁγίας δὲ φαινόταν νὰ τὴν ἀπειλῇ. Ὅλα ἦταν καμωμένα «ἐν σοφίᾳ» γιὰ νὰ προσφέρουν τὴν ἐκδούλευσή τους στὴν φθίνουσαν μετρίαν ὠραιότητά της.

Ὁ συνήθης σχολιαστὴς τῶν ξένων ὑποθέσεων, ὁ ἱστορικὸς τοῦ παραδᾶν, δὲν ἐκρατήθη.

—Ὁ κόσμος εἶναι τροχός. Ἡ κυρία ἀτύχησε σὲ δύο γάμους. Βρῆκε ὕστερα τὸν χῆρο πλοῦσιο Ἀγγλο καὶ νὰ τὴν τώρα τρισευτυχισμένη. Καὶ νὰ τὴν τουλάχιστο ὠραία! Μετριότης, κι' ἀκόμη πιὸ κάτω. Ἐνῶ ἦταν τόσα ὠραία κορίτσια, πού ἔφθιναν ἀργὰ καὶ σχεδὸν σίγουρα στὴ βίτρινα τῶν ἀζήτητων, καὶ τόσες ὠραίες γυναῖκες, πού περνοῦσαν τὴ ζωὴ τοῦ μαρτυρίου στὸ καθημερινὸ ριγκ τοῦ ἀσώφωτου ὑμεναίου. Σωπὸς θρίαμβος τῆς μετριότητος, διασυρμὸς τῆς ὠραιότητος καὶ μερικὴ ταπεινώσις τῆς ἀρετῆς. Τὸ παρὸν τῆς κυρίας ἦταν ἄσπιλο, ἀλλ' οἱ σχέσεις τοῦ πορσελθόντος μὲ τὴν «πολύμοχθον ἀρετὴν» δὲν ἦσαν ὁμαλές.

Τὸν ἀντίκοψαν.

—Τὴν εὐτυχισμένη ζωὴ δὲν τὴ κάνει ἡ ἀπόκτηση τῆς εὐτυχίας, ἀλλ' ἡ διατήρησή της. Κι' αὐτὴ ἡ διατήρηση χρειάζεται πείρα καὶ πείρα. Ἡ θριαμβεύουσα μετριότης εἶχε γνωρίσει τὴ ζωὴ διὰ δύο φορές ἀπ' τὴν ἀνάποδη, εἶχε κλάψει διὰ δύο φορές ἔνωριτερα, καὶ τώρα μὲ πλοῦτο καὶ βάση τὴν πείρα τοῦ παρελθόντος χαμογελοῦσε στὴ ζωὴ. Ἐπειτα ἡ μέτρια ὠραιότης της ἦταν προσόν. Ἡ πολλὴ ὠραιότης εἶναι ἀφορμὴ διαρκoῦς συναγεμῶν, ὅσες φορές δὲν εἶναι ἀφορμὴ πολέμου. Ἡ προσωποποίηση τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Ὄνας ἀκήρυκτος, ἀλλὰ διαρκῆς καὶ ἐντατικὸς γιὰ τὴν διατήρηση τοῦ status. Ὅπως ἔλεε κι' ὁ ἀρχαῖος κατήγορος τοῦ γάμου «Ἦν μὲν γήμης καλὴν, κοινὴν, ἦν δὲ κακὴν, ποιηὴν». Ἡ μέ-

τρια ωραιότες τῆς κυρίας δὲν ἐγέννα οὔτε τοὺς φόβους τῆς κοινῆς, οὔτε τὲς πιθανότητες τῆς ποιῆς. Ἡ χρυσὴ μετρίότης καὶ ἡ σοφὴ πείρα εἶχαν σμίξει ἀρμονικὰ στὴν δημιουργία τοῦ κράτους τῆς εὐτυχίας. Ἐπειτα ἦταν κί' ἡ ἄλλη πείρα, τοῦ Ἄγγλου. Ἦταν κί' αὐτὸς χῆρος. Ἐπειτα ἀπὸ δυὸ πολέμους ἐκείνη, καὶ ποίος ξαίρει πόσους ἐκείνος, ἤξαιραν κί' οἱ δυὸ καλὰ, τί σημαίνει διατήρηση τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. Τὸ κάτω κάτω, δυὸ ἀρνήσεις εἶχαν σμίξει κί' εἶχαν κάνει μιὰ κατάφαση. Ὅσο γιὰ τὲς παλαιῆς παρεκτροπές, καλὸ θὰ ἦταν νὰ μὴ εἶχαν γίνῃ, μὰ μιὰ κί' ἔγιναν, ἐκείνο ποῦ ἐνδιέφερε ἦταν ἡ τρωρὴν σταθερότητα τῶν ἠθικῶν ἀντιλήψεων, ποῦ τὴν ἐξασφάλιζε ἡ πείρα τοῦ παρελθόντος.

Προχώρησαν καὶ στὸν ὕμνο τῆς ὠριμότητος καὶ τὴν κατηγορία τῆς νεότητος.

—Ἡ ὠριμότης εἶναι κατάστασις, καὶ μάλιστα ἀποδοτική, ἐνῶ ἡ νεότης μονάχα προοίμιο, καί, τὲς περισσότερες φορές, ἀφορμὴ πολέμου, κάποτε ἐξωτερικοῦ, καὶ κάποτε, σχεδὸν κατὰ κανόνα, ἐμφύλιου.

Μίλησε κί' ὁ σοφὸς παραδοξολόγος. Ἡ εὐτυχία τῆς κυρίας ἦταν ζήτημα ἐκκινήσεως. Καὶ τὸ ἐξήγησε.

—Ἡ ζωὴ εἶναι κράμα εὐτυχίας καὶ δυστυχίας. Πῆρες πρῶτα τὴν εὐτυχία πρέπει νὰ περιμένῃς ὕστερα τὴν δυστυχία. Πῆρες πρῶτα τὴν δυστυχία πρέπει νὰ περιμένῃς ὕστερα τὴν εὐτυχία. Ἡ κυρία εἶχε διαλέξει, συνειδητὰ ἢ ὑποσυνειδητὰ, τὴν σωστὴ ἀφετηρία. Εἶχε ξεκινήσει ἀπὸ τὴν δυστυχία καὶ τερμάτιζε στὴν εὐτυχία.

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀνδρέα Χ. Γαβριηλίδη : Τὰ Ἐθναρχικά δικαιώματα καὶ τὸ Ἐνωτικὸν δημοψήφισμα. Λευκωσία (Κύπρου) 1950 σελ. 90.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι πολὺ ἐπίκαιρος. Καὶ λέγω βιβλίον, παρ' ὅλον ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς διαλέξεως λεχθείσης ἐπὶ τῇ διενέργειᾳ τοῦ ἐθνικοῦ ἐνωτικοῦ δημοψηφίσματος τῆς 15 Ἰανουαρίου 1950, τοῦ προκηρυχθέντος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ἐν τῇ ἐθναρχικῇ αὐτῆς ἰδιότητι. Τοῦτο δέ, διότι ἡ διάλεξις αὐτῆ ὄχι μόνον ἐθίξε βασικὰ ἱστορικὰ ζητήματα τῆς δούλης νήσου καὶ γενικώτερα τοῦ δουλεύσαντος γένους, ἀλλὰ διότι διὰ τῶν λεπτομερῶν ὑποσημειώσε-

ων ἀνέλυσε οὐσύωδῃ προβλήματα τόσον τῆς παλαιότερας περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου ὑπὸ τοὺς Τούρκους δεσπότης, ὅσον καὶ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων καὶ τῶν προσφάτων γεγονότων. Ἐστὶ τὸ βιβλίον ἀποκτὰ ὄχι μόνον ἐθνικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰδικὴν ἱστορικὴν σημασίαν.

Βεβαίως κανένα δὲν διαφεύγει τὸ γεγονός ὅτι κρίσεις περὶ προσφάτων γεγονότων δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἔχουν γνώμονα τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἡ ἔκθεσις τῶν πραγμάτων ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προσλαμβάνει χαρακτηριστὰ δημοσιογραφίας καὶ πολιτικῆς. Ἄλλ' ἡ παράθεσις ὑπὸ τοῦ συγγραφέως πιστῶν μαρτυριῶν, αὐθεντικῶν ἐγγράφων καὶ πιστοποιημένων ἐνεργειῶν, ὡς γίνεται ἐν τῷ παρόντι ἔργῳ, δύναται νὰ ἐξαφανίσῃ ἢ τοὐλάχιστον εἰς μέγαν βαθμὸν νὰ μετριάσῃ τὴν προκύπτουσαν ταύτην δυσκολίαν. Οὕτω τὸ ἔργον γίνεται ὄχι μόνον ἱστορικὸς διαφωτιστὴς τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ ὁδηγὸς τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ βιβλίου κυριαρχεῖ ἡ ἐγκύρως πιστοποιημένη ἀποψις, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου πάντοτε μὲν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς προσφάτους χρόνους, καθ' οὓς τὰ μέγιστα αὐτῆ ἐκλυδωνίσθη καὶ ἐτέθη ὑπὸ διωγμὸν, ὑπῆρξε ὁ κύριος ρυθμιστὴς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς νήσου καὶ ἡ μόνη ἠθικὴ δύναμις, ἡ ὁποία συνεκράτησε τὴν ἐξαθλίωσιν, εἰς ἣν ὁ τόπος ἐφέρθη τόσον διὰ τὴν κυβερνητικὴν ἰσχὴν καὶ πίεσιν, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἀβελτηρίαν τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν καὶ τὴν δειλίαν αὐτῶν νὰ ἀντιμετώπισουν κατὰ πρόσωπον τὴν κυρίαρχον δύναμιν. Μόνον ἡ Ἐκκλησία ἐστάθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὰς ἀπειλὰς, τοὺς κινδύνους, τὸν ὄλεθρον. Τὰ ματωμένα ρῶσα καὶ πάλιν ἐξανάζησαν. Ἡ ἐργασία τοῦ Ἀ. Γαβριηλίδου εἶναι μιὰ δικαία ἀναγνωρίσις τῆς μεγίστης ταύτης ἐθνικῆς ὑπηρεσίας τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας πλὴν τῶν παλαιῶν καὶ κατὰ τοὺς προσφάτους χρόνους.

Τὸ ἔργον πρέπει εὐρύτατα νὰ ἀναγνωσθῇ. Παρέχει ἀφθόσους ἱστορικὰς γνώσεις καὶ πολιτικὴν ὕλην ἀναγκαιοτάτην διὰ τοὺς τρωρὸν καὶ τοὺς μελλοντικοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ. Εἶναι μιὰ σημαντικὴ συμβολὴ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς δούλης πατρίδος μας.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Κωνσταντῖνος Ι. Ἀμάντος, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, ἔκδοσις δευτέρα, Ἰκαρος, σ. 194.

Ὁ καθηγητὴς κ. Ἀμάντος, παρὰ τὸ

γῆρας καὶ τὴν κακίαν τῶν καιρῶν, ἐξέδωσε πρὸ ὀλίγου τὸ ἔργον τοῦ «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν» εἰς δευτέραν βελτιωμένην ἐκδοσιν, τὴν ὅποιαν, πλὴν πολλῶν προσθηκῶν εἰς τὸ κείμενον, συμπληρώνει καλῶς πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν καθόλου καὶ ἰδιαίτερας εἰς τὴν δίτομον ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τοῦ συγγραφέως, τῆς ὁποίας ἐξεδόθησαν ἤδη καὶ οἱ δύο τόμοι. Ὁ τίτλος ἐξέτισε μερικοὺς καὶ ὁ κ. Ἄμαντος εἰς τὸ πρόλογον τῆς δευτέρας ἐκδόσεως λέγει σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «Ἡ Εἰσαγωγὴ» προσπαθεῖ νὰ δείξῃ τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἰδίως τῆς Ἀσίας. Χωρὶς τὸν ὄγκον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τούτου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατηθῇ τὸ Βυζάντιον ἐπὶ χίλια χρόνια. Ἡ γνώσις λοιπὸν τῆς ἀξίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀσίας ἀποτελεῖ πρᾶγματι εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν». Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ ὅρος Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν πιθανῶς συνεπάγεται κάποιον περιορισμὸν καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν ὕλην ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀντικρυσέως τῆς καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ὁ ὑπότιτλος «Τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Μεσαίωνος» ἀνταποκρίνεται καλύτερον εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου. Καὶ πάλιν ὁμας δὲν ἐξετάζονται, ὡς εἰς τὸ γνωστὸν βιβλίον τοῦ Ferdinand Lot, fin du monde antique et le debut du moyen (Paris 1927), ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν Δύσιν ὅπως ἐξετάζονται τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν Ἀνατολήν. Πάντως ἡ σταχυολόγησις τῆς ὕλης γίνεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε καὶ αἱ φαινομενικαὶ παρεκβάσεις νὰ ὑπηρετοῦν τὴν πρόθεσιν τοῦ συγγραφέως, πρᾶγμα πού γίνεται καταληπτὸν ὅταν ἐπισκοπήσωμεν τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου ὡς σύνολον.

Τὸ ἔργον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐννέα κεφάλαια. Α) Οἱ Ἕλληνες πρὸ τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου. Β) Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον. Γ') Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Ἀσίαν. Δ') Ἡ Ῥωμαϊκὴ κατάρτησις, Ε') Ἑλληνισμὸς καὶ Ῥώμη. Στ') Αἱ θρησκείαι τῆς Ἀνατολῆς. Ζ') Τὰ γράμματα μετὰ Χριστόν, Η') Διοκλητιανὸς καὶ Κωνσταντῖνος, Θ') Ἰουλιανὸς καὶ Θεοδόσιος. Εἰς τὸ Ἐπίμετρον γίνεται εὐρεῖα ἐπισκόπησις τῆς ὕλης μετὰ ἀναδρομὴν καὶ εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας μετὰ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν κ. Ἄμαντον σαφήνειαν.

Ὅποιος διαβάσει τὸ ἔργον εἰς τὰ ἐπι μέρους θὰ πιστοποιήσῃ τὰ προσωπικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἱστοριογραφίας τοῦ κ. Ἄμαντου, ἥτοι τὰς ἀκριβεῖς πληροφορίας, τὴν συγχρονισμένην διδασκαλίαν καὶ τὴν καθαρὰν ἔκθεσιν εἰς τὸ σύνολον ὁμας θὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν του πίνακες λαμπροὶ πού ἀγκαλιάζουσι τὸν ἑλληνισμὸν ὠρισμένον ἐποχῶν καὶ μέσον τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὸν κόσμον ὀλόκληρον κάποτε, πίνακες πού κεντρίζουσι τὴν σκέψιν νὰ εἰσδύσῃ πρῶτον ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας, βαθειὰ στίς πρωταρχικὰς αἰτίας καὶ τὰ ἱστορικὰ αἷτια ὠρισμένων καταστάσεων πού πολλὰς φορὰς τὶς μελετήσαμε στὰ ἱστορικὰ ἐγχειρίδια μὰ ποτὲ δὲν τὶς ἀνακαλύψαμε. Ἡ «Εἰσαγωγὴ» παρ' ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν ἀπόψεων καὶ συσχετίσεων πού ὑποβάλλει στὸν ἀναγνώστην εἶναι καθαρῶς διδακτικὸν ἐγχειρίδιον—χάριν τῶν φοιτητῶν ἀλλῶστε ἐγγράφη—γιατὶ σ' ὅλες τὶς σελίδες δίδει ἀφορμὴν σὲ σοβαροὺς στοχασμοὺς κι' ἀνοίγει νέους δρόμους στὴν ψυχῇ, πού ἀληθῶς παιδεύεται ἱστορικῶς. Τὸ πλῆθος τῶν ἀρχαίων χωρίων, τὰ ὅποια, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀμάρτυρον ἱστορίαν τῶν παλαιότερων Ἑλληνικῶν ἱστορικῶν, πού ὁ κ. Ἄμαντος μετ' ὅλων ἰδιαίτερον ἐπιμέλειαν παρενίρει, βοηθοῦσιν καλύτερον παντὸς ἄλλου εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἱστορικῆς ὕλης καὶ ἐξασκοῦσιν γοητείαν ἐπὶ τῶν ψυχῶν, διότι φέρουσι αὐτὰς εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰς πνευματικὰς μορφὰς μίᾳς ἐκάστης τῶν ἐποχῶν τῆς ἱστορίας.

Εἰς τὸ ἔργον δὲν ὑπάρχει παράγραφος ἀχρηστος ἢ περιττὴ καὶ σὲ κάθε σελίδα ὁ ἀναγνώστης διερωτᾶται πῶς ὁ συγγραφεὺς ἠμπόρεσε νὰ εἶπῃ τόσα πρᾶγματα καὶ νὰ ὑποβάλλῃ τόσας ιδέας. Πολὺ καλὴ εἶναι ἡ ἐκλογὴ τῆς ὕλης καὶ πρωτότυπος ὁ χειρισμὸς τῶν περισσοτέρων θεμάτων. Δεξιότηχης δὲ ἀποδεικνύεται ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἱστορικογεωγραφικῆς μεθόδου τὴν ὅποιαν μετ' ἴσως χρησιμοποιεῖ, σπανιῶτατα δὲ καταντᾷ εἰς ἐκζητήσιν.

Τὸ ὅλον ἔργον εἶναι συνθετικόν, ἰδιαίτερος τὰ πρῶτα κεφάλαια, ἀλλὰ τὸ σπινθηροβολοῦν πνεῦμα τοῦ συγγραφέως εἶναι πάντοτε παρὸν διὰ νὰ πιστοποιήσῃ πρᾶγματα κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ ἐπιβάλλωνται μετὰ τὴν λογικὴν των. «Μόνον οἱ Δωριεῖς, γράφει, ὑπῆρξαν καταστρεπτικοὶ εἰς τὸν παλαιότερον πολιτισμὸν τῆς χώρας, ἔδωσαν ὁμας νέαν ζωὴν καὶ δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν». Ἡ ἐξάντλησις διὰ τῆς

ρωμαϊκής στρατολογίας τῶν Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν ἐπέφερε τὴν ἀραίωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Βαλκανικῆς, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἤδη ἀποακριθῆ ἀπὸ τῶν βορείου γειτονίας των διασπαρέντες εἰς τὴν Ἀσίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον διηκόλυε τὸν ἐκλατινισμόν καὶ τέλος τὸν ἐκσλαβισμόν τῆς χώρας. Σημαντικὴ εἶναι ἐπίσης ἡ παρατήρησις ὅτι κατὰ τὴν ἀνάμειξιν τῶν νέων μὲ τοὺς παλαιούς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος ἐπεκράτησαν παλαιότερα στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ (Κάρες, Λέλεγες κλπ.). Καὶ ὅτι ἡ κοσμοπολιτικὴ διακυβέρνησις τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου προήλθε καὶ ὅπῃ τὴν ἀνάγκην τῆς χρησιμοποιοῦσας Ἀσιατῶν στρατιωτῶν καὶ ἡ συνεχῶς ἀπαντῶσα θεμελιώδης σκέψις ὅτι ἡ ἐξάπλωσις καὶ διασπορὰ τῶν Ἑλλήνων διηκόλυε μὲν τὴν πρόδόν των, ἀλλὰ καὶ τὴν πῶσιν των καὶ τὸν ἀφανισμόν των. Ἐπαγωγικώταται δὲ εἶναι αἱ σελίδες εἰς τὰς ὁποίας ζωγραφίζεται ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ἐκπολιτιστικὴ δράσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἀσίαν κατὰ τοὺς μετ' Ἀλεξάνδρου χρόνους. Αἱ σύντομοι νύξεις διὰ τὴν προσφορὰν τῶν Ἑλλήνων, διὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν τέχνην, περὶ τῶν Ρωμαίων κλπ. δεικνύουσιν συγγραφῆα πνευματώδη καὶ ἐκλεκτικόν. Εἰς τὸ κεφ. Αἱ θρησκείαι τῆς Ἀνατολῆς ἡ δεσπόζουσα ἰδέα εἶναι, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς νικῆσας τὴν Ἀνατολὴν ὑπεδουλώθη ἀπὸ τὰς θρησκείας αὐτῆς καὶ ἔπαυσε νὰ διευθύνῃ αὐτήν, διότι ὁ ἑλληνικὸς ὀρθολογισμὸς πνίγεται ἀπὸ τὰ μυστήρια καὶ τὸν μυστικισμόν. Τὰ περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα παρ' ὅλον ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἔχει ἴσως ἐνδοιασμούς δι' ὠρισμένas ἀπόψεις. Τὸ περὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ Κωνσταντίνου κεφ. εἶναι κατ' ἐμὲ τὸ ὠραιότερον τοῦ βιβλίου, μίᾳ ἀδρᾷ καὶ γεμάτῃ οὐσίαν τοποθετήσις καὶ τῶν δύο, ἀλλ' ἰδιαιτέρως τοῦ δευτέρου. Εἰς τὸ ἐπόμενον κεφ. τὰ περὶ Ἰουλιανοῦ εἶναι μίᾳ ἀμερόληπτος ἀπεικόνισις τοῦ «ὄραματιστοῦ» αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος πολὺ ἠδικήθη εἰς τὰ σχολικὰ τούλάχιστον ἐγχειρίδια.

Ἐλλείψει χώρου δὲν θὰ ἀναφερθῶ εἰς τὰς οὐσιώδεις προσθήκας αἱ ὁποῖαι ἔγινον εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσιν, μικρὰς μὲν εἰς ὄγκον, ἀλλὰ σπουδαιοτάτας ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου. Τοιοῦτον ἐν συντομίᾳ τὸ ἔργον, πού μοι τὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς περιττῆς βιβλιογραφίας, παραδίδεται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ραδινόν, λιτὸν καὶ ἀπέριττον, ἀπηλλαγμένον κό-

μπου, πλήρης ὅμως σκέψεως ἱστορικῆς, ἰσοδύναμον κατὰ πάντα πρὸς τὴν ἱστοριογραφίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, «πρόσωπον τηλαυγές» τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς τὴν ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην σταδιοδρομίαν του τὴν θεραπείαν τῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους δὲν ἔταξεν ἄς δευτερεύουσαν ἐνασχόλησιν τῆς ζωῆς του.

Ν. Χ. ΚΟΝΟΜΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ἡ Σουρρεαλιστικὴ Κίνησις.

Ἀγαπητὲ κ. Κρανιδιώτῃ,

Διάβασα στὸ τευχὸς Ἰανουαρίου τῶν «Κυπρ. Γρομμάτων» τὴν ἐνδιαφέρουσα μελέτη (ἀπόδοσις τοῦ κ. Ζ. Εὐσταθίου) σχετικὰ μὲ τὴν Σουρρεαλιστικὴν Κίνησις.

Παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε σχετικὰ μὲ τὸ ἄρθρο τοῦτο νὰ παρατηρήσω τὰ ἀκόλουθα :

Ὁ Isidore Ducasse (σελ. 17—Τευχ. 187—στῆχ. 1) καὶ ὁ Comte de Lautréamont εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ πραγματικὸ τοῦ ὄνομα. Τὸ δεύτερο τὸ κόλλησε ὁ ἴδιος στ' ὄνομα τοῦ γιὰ ψευδώνυμο. Γεννήθηκε στὸ Μοντεβιδέο τῆς Οὐραγουάης τὸ 1846 ἀπὸ γονεῖς γάλλους. Ὁ πατέρας του ἦταν προξενικὸς ὑπάλληλος στὸ Μοντεβιδέο, (ἂν καὶ φαίνεται πὼς θὰ ἔκανε καὶ ἐμπόριο, γιὰτι εἶχε τὸν τρόπο του), κ' ἔστειλε τὸ γυιὸ του στὸ Παρίσι (πότε; ἄγνωστο) γιὰ νὰ σπουδάσῃ, ἴσως σὲ πολυτεχνεῖο, γιὰτι φαίνεται πὼς ἦταν δευτὸς στὰ μαθηματικά. Ὁ βίος τοῦ Isidore δὲν εἶναι γνωστός. Καὶ τὰ Chants de Maldoror, πού δημοσιεύτηκαν τὸ 1868 (μὲ τὸ ψευδώνυμό του μόνο), ἔμειναν ἀκυκλοφόρητα, γιὰτι τὸν ἐκδότῃ τὸν ἔπιασε φρίκη ὅταν διάβασε τὸ περιεχόμενον. Εἶναι εὐχρῆς ἔργο πού δὲν τάκαψε! Ἀργότερα, τὸ 1924, τὰ λανσάρησε ὁ Γκιγιώμ Ἀπολλιναιρ, νομίζω.

Il est difficile de définir de façon exacte ce que sont les Chants de Maldoror et de préciser quel en est le sujet. Mais il semble bien que Lautréamont ait voulu créer un roman parfait, pur, sans le secours d'aucun artifice littéraire.

Αὐτὰ λέγει ἕνα σημείωμα προλογικόν. Ἐγὼ νομίζω πὼς πρόκειται γιὰ μίᾳ ρωμαλέα σάτιρα κοινωνικῆ, ἀπειτὴ ὅμως παρατηρητικότητος, μὰ καὶ ἀνεξαρτησία πνεύματος μεγάλης, γιὰ νὰ μὴ παρασυρτῆ ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τῆς βλα-

σφημίες, τὸ σαδισμό καὶ τὸ εἰκονοκλαστικό ὄψος τοῦ συγγραφέα.

Τὸ 1870 πέθανε, σὲ ἡλικία δηλ. 24 χρόνων.

Ποιήματα, γραμμένα ἀπὸ τὸ χέρι του, δὲ βρέθηκαν. Βρέθηκε ὁμως ἕνας ὑπέροχος «πρόλογος», ποῦ φαίνεται πὼς προοριζόταν γιὰ κάποιο τόμο ποιημάτων τοῦ ἔγραψε (;) ἢ ποῦ σκόπευε νὰ γράψει.

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ Μαλντορόρ, ὁ ὁ «πρόλογος» αὐτὸς προσημειώνεται στὸ περιθώριο ὡς ἑξῆς :

«Je remplace la melancholie par le courage, le doute par la certitude, le désespoir par l'espoir, la méchanceté par le bien, les plaintes par le devoir, le scepticisme par la foi, les sophismes par la froideur du calme et l'orgueil par la modestie».

Ὁ Λαντρέαμونت δέχτηκε τὸν Εὐριπίδη καὶ τὸ Σοφοκλῆ, μ' ἀπόρριψε τὸν Αἰσχύλο.

Τὸ κομμάτι «Σουρρεαλιστικὴ κίνηση» εἶναι λιγάκι ἐπηρεασμένο στὸ Times Literary Supplement, ἐπειδὴ πολλοὶ ἀριστεροὶ (ὄχι ὁμως ὅλοι) συμβαίνει νὰ μεταχειρίζονται τὸν ἐλεύθερο στίχο. (Πολλοὶ τὸν δολοφονοῦν, βέβαια, εἴτε ἀριστεροὶ εἴτε δεξιοὶ εἶναι, γιὰτὶ δὲ ἔχουν ἰδέα τί ἐστὶ ἐλεύθερος στίχος).

Αὐτὰ τὰ λίγα, φίλτατε. Προσθέτω μόνον τὴν ἀγάπη μου καὶ τὴν ἐκτίμησή μου.

Λονδίνο, 7 Φεβρουαρίου 1951.

ΤΗΛ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Οἱ Ἐκθέσεις.

«Υστερ» ἀπὸ τὴν ἔκθεση τοῦ Σπυρόπουλου στὸν «Παρνασσό», γιὰ τὴν ὁποία ὅς μίλησα στὸ περασμένο τεῦχος, ποῦ ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς καλύτερες τοῦ εἴδους καὶ ποῦ ἔκανε τὸ θεατὶ νὰ σκεφτῆ πολὺ πάνω στὰ ζητήματα τῆς Τέχνης καὶ ἐδειχνεν ἕνα ἀπόλυτα προσωπικό τόνο κι' ἔφερνε ἕνα καινούριο μῆγμα, ὅλες οἱ ἄλλες ἐκθέσεις ποῦ ἀκολούθησαν μᾶς ἄφσαν χωρὶς ἐνθουσιασμό. Δὲν προσφέρουν τίποτε τὸ προσωπικό, τίποτε τὸ καινούριο στὴν στρατιὴν ὁδοῦ, τὴν «παιτημένην». Δὲν ἐμπνούν συζητήσεις ἢ ἀντιρρήσεις, δὲν προκαλοῦν ἐνδιαφέρον κανένα πέραν ἀπὸ τὸ βέλγιο τῆς γραφικότητος καὶ τῆς ὠραιοφανείας. Καλὲς προθέσεις μόνον ἂν θέλουν ἢ νὰ διακοσμήσουν τουριστικὰ περιοδικὰ.

—Τέτοια ἦταν ἡ ἔκθεση τῆς «Ἑλλης Καπαίτη» στὸν «Παρνασσό». Πλοῦσια παραγωγὴ (137 λάδια καὶ ὑδατογραφίες) ἀπὸ τὰ 13 Δωδεκάνησα. Μόγθος ἀφάνταστος γιὰ νὰ πάρει αὐτὲς τίς ὠραίες ἀπόψεις ἀπὸ τὰ νησιά, ζωηρὰ καὶ φρέσκα χρώματα (ἰδίως

οἱ ἀκουαρέλλες τῆς), γραφικότης καὶ μεσογειακὸς ἥλιος. Καμιὰ ὁμως ἀναζήτηση, καμιὰ συγκίνηση, κανένα ριγὸς δὲν ἐρχεται νὰ δονῆται τὰ 137 αὐτὰ κομμάτια.

—Ἐνὰς νεοκλασσικὸς εἶναι κι' ὁ Γιάννης Γεωργιόπουλος ποῦ ἐκθέτει στὴν αἰθουσα Ζαχαρίου. Τὰ 62 λάδια του, ἀπὸ τὴν Μύκονο τὰ περισσότερα, ἔχουν καθαρὸτητα χρώματος, ὠραϊὸν ἥλιο καὶ καλὸ σχέδιο. Ἡ πιστὴ ἀντιγραφή, ἡ σχολαστικὴ ἀπεικόνιση τῆς λεπτομέρειας, εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν ἔργων αὐτῶν.

Λογοτεχνικὰ Νέα.

Ἡ Ἑταιρεία Διαδόσεως Ἑλλην. Βιβλίου (Ε.Δ.Ε.Β.) ποῦ ἱδρύθηκε στὴν Ἀθήνα ἐδῶ καὶ λίγους μῆνες μὲ σκοπὸ νὰ φροντίει γιὰ τὴ διάδοσιν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ Λογοτεχνικοῦ βιβλίου μὲ θραεβία καὶ ἄλλα μέσα, ἀρχισε τὴ δράσιν τῆς μὲ τὴ διοργάνωσιν συγκεντρώσεων γιὰ νὰ φέρει σ' ἐπαφὴ τοὺς λογοτέχνες μὲ τὰ μέλη τῆς καὶ τὸ εὐρύτερον κοινόν. Ἡ πρώτη ἀπογευματινὴ λογοτεχνικὴ συγκέντρωσις ἔγινε στὸ σπίτι τοῦ Γεν. Γραμματέα Τάκη Φραγκοῦδῃ, μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴ γνωριμία τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας μὲ τοὺς νέους λογοτέχνες καὶ τὸ ἔργο τους. Ἐκεῖ ἐκτός τῶν μελῶν παρευρέθησαν οἱ Φουρλιώτης, Κ. Ἀσημακόπουλος, Νέστωρ Μάτσας, Αὐγὴ Σακαλλῆ, Κώστας Μουσοῦρης (ποῦ εἶναι καὶ Σὺμβουλος τῆς Ἑταιρείας) καὶ ὁ ἄλλος Ἑθελος ποῦ υποστηρίζει τὴν προσπάθειαν τῶν νέων.

Τὸ δεύτερον φιλολογικόν τσάϊ ἔγινε στὸ σπίτι τῆς Κας Λαμπρινάκου γιὰ τὴ γνωριμία τῶν μελῶν τῆς Ε.Δ.Ε.Β. μ' ἕνα μέρος ἀπὸ τοὺς παλαιότερους λογοτέχνες. Παυρέθησαν ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Σ. Σ. Κίτιης, Ἡλίας Βενέζης, Κ. Βελμύρας, Σπ. Παναγιωτόπουλος, Ν. Σημηριώτης, Λιλή Πατρικίου — Ἰακωβίδῃ, Μιχ. Περανῆς καὶ Γ. Φουσσάρας. Ποιήματα τὸν ἀπαγγεῖλαν ἡ δ. Ἰακωβίδῃ, ἡ κ. Βελμύρα, ὁ Κ. Μουσοῦρης, Ν. Σημηριώτης, Τ. Φραγκοῦδῃς καὶ δύο μαθητρίδες τῆς Σχολῆς ἀπαγγελίας τῆς κ. Γρηγοριάδῃ.

Ἡ ἀκουραστος Πρόεδρος τῆς Ε.Δ.Ε.Β. κ. Μ. Ροδιάδῃ ὑπόσχεται καὶ ἄλλες συγκεντρώσεις γιὰ νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ ἐπαφὴ τῶν μελῶν μὲ ὅλους τοὺς Ἑλλήνες Λογοτέχνες.

Μέσα στοὺς σκοποὺς τῆς Ε.Δ.Ε.Β. εἶναι καὶ νὰ φέρει σ' ἐπαφὴ τοὺς λογοτέχνες τῶν ἐπαρχιακῶν κέντρων μὲ τοὺς συναδέλφους τῶν τῆς Πρωτεύουσας. Οἱ Λογοτέχνες τῆς Κύπρου ἄς τὸ ἔχουν ὑπόψιν των, ὅταν ἐπισκέπτονται τὴν Ἀθήνα.

Τ. Μ. Φ.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

Εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς τοὺς προκηρυχθέντας ὑπὸ τῆς «Ἐνώσεως Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» ὑπεβλήθησαν 66 συλλογὰ διηγημάτων καὶ ποιημάτων. Ἐβραβεύθησαν τὰ μυθιστορήματα «Ὁ Τροχὸς τῆς Μοίρας» τοῦ κ. Ν. Βλάου, ὁ «Ἀσπὴρ Νεκροφόρος» τοῦ κ. Π. Σταμάτου, τὰ διηγήματα τὸ «Ναυάγιον» τοῦ κ. Α. Μαϊστράλη, αἱ «Κουσελιάρες» τῆς κ. Σ. Πετράκη καὶ ὁ Ἀρθανιτόσπορος» τῆς κ. Α. Γερμανοῦ. Ἐπηνέβθησαν ἡ «Ματωμένη Εὐτυχία» τῆς δ. Λούσης Λυμπουρίου, ὁ «Ἀρτέμις» τῆς κ. Χ. Κώστα, τὸ «Στερνὸ ταξεῖδ» τῆς Δοσ Α. Παναγιωτοπούλου καὶ ἡ «Λατρεία τῆς Βοσκοπούλας» τῆς δ. Γ. Βλάσση.

Ποιητικὰ ἀποσπασματὰ ἐβραβεύθησαν, οἱ «Ψαλμοὶ» καὶ τὰ «Μουσικὰ» τοῦ κ. Π. Κριναίου, αἱ «Ὁδοὶ τῶν ταπεινῶν πλάσμάτων»

τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη, τὰ «Λυρικά φύλλα» τοῦ κ. Χ. Σαμαρά καὶ ἐπιηέθησαν ἡ συλλογὴ «Μὲ τὰ φτερά τοῦ μύθου» τοῦ κ. Η. Καμπίτη καὶ αἱ «Μουσικὲς στιγμὲς» τῆς κ. Μ. Δαλμάτη.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὴν 1ην, 8ην καὶ 15ην Φεβρουαρίου, σὲ εἰδικὲς συγκεντρώσεις μελῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὀμίλου Κύπρου, συζητήθηκαν τὰ θέματα «Ἡ ἀναγκαιότης τῆς ποιήσεως», «Ὁ ρόλος τῆς θείας προνοίας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν» καὶ «Οἱ ἐπιστήμονες καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ λαοῦ» μετ' εἰσηγητῆς τοῦ κ. κ. Ν. Κρανιδιώτην, Θ. Σοφοκλέους καὶ Κ. Σπυριδάκην, ἀντιστοίχως. Ἡ συζήτηση γύρω ἀπὸ τὴν εἰσηγήσει τοῦ κ. Σπυριδάκη συνεχίστηκε καὶ στὴ συγκέντρωσιν τῆς 22ας Φεβρουαρίου.

— Στὴς 2 Φεβρουαρίου πέθανε στὴν Ἀθήνα, σὲ ἡλικίαν 78 ἐτῶν ὁ συγγραφεὺς Μιλτιάδης Λιδωρίκης.

Στὴς 8 Φεβρουαρίου τὸ Λύκειον Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου ἐτέλεσε φιλολογικὸν μνημόσυνον τοῦ ποιητοῦ Γεωργίου Δροσίνη. Ὀμιλήτρια ἦτο ἡ δ. Κλαίρη Ξενίδου. Μετὰ τὴν ὄμιλιν οἱ δεσ. Φανούλα Ἀντωνιάδου καὶ Ἡὴ Κολιανδρῆ καὶ οἱ κ.κ. Λουκῆ Σαββίδης, Νεόφυτος Δημητρίου, Ἀνθούλης Μελλῆς καὶ Ἀνδρέας Μάτσης ἀπήγγειλαν ἀντιπροσωπευτικὰ τεμάχια ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ.

— Στὴς 17 Φεβρουαρίου ὁ κ. Θ. Σοφοκλέους προέβη στὴν Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν στὴν ἀνακοίνωσιν «Ἐνδείξεις τινὲς περὶ ἐξελληνισμοῦ τῶν Φράγκων ἐν Κύπρῳ».

— Στὴς 25 Φεβρουαρίου ὁ Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὀμιλος Κύπρου ὄργανωσε στὴν αἴθουσα τελετὴν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου φιλολογικὸ μνημόσυνον, ἐπὶ τῆ ὄδῳ ἐπέτειῶ τοῦ θανάτου τοῦ Κωστή Παλαμά, μετ' ὀμιλήτῃ τὸν κ. Ἀπ. Ζορμπά.

Στὴς 4 Μαρτίου ὄργανώνονται στὴν Πάφῳ ἀπὸ τὸ Δῆμον οἱ καθιερωμέναις ἐτήσιαι Παλαμικὲς γιορτῆς, μετ' ὀμιλήτῃ τὸν κ. Ν. Κρανιδιώτη καὶ θέμα «Ὁ Παλαμᾶς κατ' ἡ ἐποχὴ τοῦ».

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Κλ. Π. Γεωργιάδου, Γυμνασιάρχου: Ἱστορία τῆς Κύπρου. Ἐκδοσις τρίτη (ἀναθεωρηθεῖσα καὶ ἐπισημασμένη). Λευκωσία—Κύπρος, 1950.

Π. Ν. Πιπινέλη: Ἡ Ἑλλάς καὶ αἱ ἰδεολογικαὶ ἀντιθέσεις Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἀθήναι, 1950.

Φωτεινῆς Θ. Τζωρτζάκη: Ἀνδρέας Καρκαβίτσας. Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργον του, Εἰσαγωγή, Σχόλια (Γιὰ τὴ Μέση Παιδεία). Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη, Σειρὰ Β, Ἀρ. 1. Ἀθήνα, 1950.

Γεωργίου Θεμ. Μαλτέζου: Δημόνασσα. Τραγωδία. Ἀθήνα, 1950. Ἐκδοσις: «Ἀνατολῆς», Λέκκα 18.

Ρουσέν Ἐρσφ. Οὐνάντιν: Περὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ. Μετάφρασις: Γεωργίου Θεμ. Μαλτέζου. Ἐκ τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου. Ἀθήναι, 1950.

Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: Δια-

τὶ ἀγωνιζόμεθα. Ἐνα γράμμα διὰ τὸν Ἑλληνα τῶν μετόπισθεν. Δραχ. 1000.

Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: Ἐνα γράμμα στὸν Ἑλληνα στρατιώτη. Ἀθήναι, 1948.

Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἑθνους. Ἐκδοσις περιοδικοῦ «Ἀκτίνας» Δρχ. 1000.

Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: Εἰς τὴν πνευματικὴν συμπαράστασιν τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀγῶνος. Ἀθήναι, 1949.

Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: Ἐνα γράμμα πρὸς τὸν ἀπόδημον Ἑλληνα. Ἀθήναι, 1949.

Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: 1940—1950: Δέκα χρόνια ἀγῶνων καὶ θυσιῶν. Ἀθήναι, 1950.

Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: Ἐλευθερώστε τὰ παιδιά μας ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα!

Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: Ὀμιλία ἐθνικοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος. Ἀθήναι, 1949.

ΣΥΛΛΟΓΗ ΠΑΛΑΙΩΝ

ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ἡ Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν ἐν τῇ μερίμνῃ αὐτῆς πρὸς περισυλλογὴν καὶ διαφύλαξιν παντὸς στοιχείου, τὸ ὅποιον ἀφορᾷ τὴν ζωὴν τῶν κατοικῶν τῆς Κύπρου, ἀπεφάσισε τὴν ἱδρύσιν ἀρχεῖου παλαιῶν φωτογραφιῶν Κύπρου. Πρὸς τοῦτο ἀπευθύνεται πρὸς πάντας τοὺς κατέχοντας τιαυτάς παλαιὰς φωτογραφίας προσώπων, ὁμάδων, σκηνῶν τοῦ ἔθους τῆς Κύπρου κ.τ.λ. νὰ θελήσωσι νὰ δωρῶσιν τιαυτάς εἰς τὴν Ἑταιρείαν πρὸς ἱδρύσιν καὶ πλουτισμὸν τοιούτου ἀρχείου, ἢ καὶ νὰ δανείσωσι τιαυτάς, διὰ νὰ ληφθῶσιν ἀντίτυπα.

Ἡ Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν ἐλπίζει ὅτι παλαιὰ οἰκογένεια, αἱ ὅποιαι διατηροῦσι τιαυτάς φωτογραφίας, θὰ θελήσωσι νὰ δωρῶσιν αὐτὴν εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τοιούτου ἔργου, τὸ ὅποιον θὰ εἶναι πολλῆς σημασίας διὰ τὴν Κύπρον.

Αἱ ἀποστολαὶ πρέπει νὰ γίνονται πρὸς τὸν γραμματέα τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν κ. Γ. Παπαχαραλάμους, ὑποδιευθυντὴν, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσίαν, ταχ. κιβ. 34.

Ἐκ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ν. Κάσιον, Ζάντοβιλ: Πήραμε καὶ τὶς νέες μεταφράσεις σας τῶν Χανς Ἐριχ Νόσσας καὶ Κῆτις καὶ σὰς εὐχαριστοῦμε. Εἶναι πολὺ καλὰς καὶ θὰ τίς δημοσιεύσωμε. Θ' ἀσχίσομε ἀπὸ τὸ προσεχές. — Ἀ ν δ ρ ἔ - αν Θ. Κυπριανοῦ, Λεμεσόν: Ἡ «Ἡλιόλουστὴ μέρα» καλὴ θὰ δημοσιευθῇ. — Ἀ ρ ι σ τ. Σ κ ι α δ ᾶ. Ἀθήνα: Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια. Θὰ δημοσιευθῶν μετ' ἡ σειράς τους. — Τ. Μ π ᾶ τ η. Πολέμι: Καλὸ τὸ Nocturnum: θὰ δημοσιευθῇ. «Ὅσο γιὰ τὸ ἄλλο ζήτημα δὲν ἔχομε ἐνστάση νὰ διευθετηθῇ ὅπως μάς γράφετε. — Χ ρ. Σ τ Κυπριανοῦ, Ἀθήνα: Πολὺ καλὰς οἱ «Νοσταλγίες». Θὰ τίς δημοσιεύσωμε. Πραγματοποιήσατε ἀληθινὴ πρόδοο.